

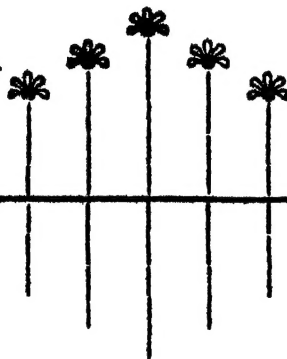

కచాదేవయాని

౨౫౬

[విదళి ముల నాటకము]

అయినాపురపు సోమేశ్వరరాయ
ప్రణీతము.

ప్రింటర్స్ అండ్ పబ్లిషర్స్,
సిటీ ప్రెస్, కాకినాడ.

1925.

[చర్యస్వామ్యసంకలితము.]

[వల రు 1-0-0.]

కచందేవయాని

అను

మృత సంజీవని

(విదంకముల నాటకము.)

ఇది

ప్రముదామనోహరము, పరిష్కార, సత్రి-అనగూయ, విచిత్రచిత్రముల.

వనరత్నచింతామణి, అభినవసావిత్రి మొదలగునాటకములు

రచించిన

అయినాపురపు సోమేశ్వరరాయకవి

ప్రణీతము

మొదటికూర్పు 1,000 ప్రతులు.

పింతుర్పు అండ్ పబ్లిషర్సు,

సిటీ ప్రెస్, కాకినాడ.

1925.

నత్వస్వామ్యసంకలితము.]

[వల. రు. 1-0-0:]

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

—* పురుషులు. *

- 1 మహేంద్రుడు—స్వర్గాధిపతి.
- 2 బృహస్పతి—దేవగురువు.
- 3 జయంతుడు—మహేంద్రుని కుమారుడు.
- 4 కచుడు—బృహస్పతి కుమారుడు. కథానాయకుడు.
- 5 వృషభక్షుడు—రాక్షసరాజు.
- 6 మహాబలుడు—రాక్షసమంత్రి.
- 7 శుక్రుడు—రాక్షస గురువు.
- 8 కరాలుడు
- 9 నీలుడు
- 10 ముకుందుడు

} శుక్రుని శిష్యులు.

మరిగొందఱు హంతకులు, భటులు, సందర్భానుసారముగా బ్రవేశింతురు

—* స్త్రీలు. *

- 1 దేవయాని—శుక్రుని కుమార్తె.
  - 2 శర్మిష్ఠ—రాక్షసరాజు కూతురు.
  - 3 వళిని—శర్మిష్ఠ చెలికత్తె.
- గొందఱు పేరటాండు:—

ప్రకటన.

ఈనాటకము నాయాంక్షాత్తములమగు ననుమతిపొందనిదే యెవ్వరును ప్రదర్శింపగూడదు.

గృంథకర్త,

త ప్పొప్పల స వ రణ

పేజీ	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
5	15	జీరియును	జీర్తియును
7	8	మజ్జనకును	మజ్జనకునకును
7	24	నొక్కక్షణంబులో	నొక్కక్షణంబులోననే
8	15	యద్భుత వృత్తాంతము	యద్భుతోదంతము
9	22	రాక్షసేశ్వరుని	రాక్షసేశ్వరుని
11	14	వాడు	వాడు
15	7	తాళము మాలిక	తాళమాలిక
34	52	నీను, దాత్త	నీను, దాత్త
46	3	నన్ను	నన్ను
49	11	నిమిషములో ఏడ్చుచు	నిమిషములో [ఏడ్చుచు]
51	18	పురుషుడెవడన్న	పురుషుడెవడన
51	15	చెందడెవడన్న	చెందడెవడన
52	4	నమబుద్ధి	నమబుద్ధి
52	28	దెంచి	దెగించి
53	19	విధాతమనమడంప	విధాతమదమడంప
59	20	ఆధారమైన	ఆధారమైన
65	17	బండి	బడి
66	21	కలపానమొనర్చి	కలపానమొనర్చి
67	18	కావున	కావుని
76	21	గృహమునకరుగుము	గృహమునకరుగుము
84	6	నేలాభమో	నేలాభమా
88	24	రక్షింపమని	రక్షింపుమని

క చ - దేవయాని.

అను

మృత సంజీవని

ప్రథమాంకము.

ప్రథమరంగము.

—* స్థలము:—దేవేంద్రుని కొల్వుకూటము *

[మహేంద్రుడు, బృహస్పతి, జయంతుడు యచితాననముల
పైనుండగాఁ దెలులేచును.]

మహే—ఆచార్యోత్తమా !

చ అనిమిషులన్ జయించిరని * ముందుఁ ద్రివిష్టవమాక్రమింపఁగా
బనివడి వచ్చెఁగాడె? వృష * పర్వ నిశాచరనేత, వానితో
డను మనస్సైనికావళి హు * టా హుటి నేగరిఁబోరుచుగడిరో
వినుచుగ నొక్కడైన నటు * వేగుల వాడరుదేరఁడెల్లొ?

బృహ—మహేంద్రా !

చ॥ కదనమునన్ జయొన్నతులఁ * గాంచఁబరస్పర శౌర్యవిక్రమా
న్నదులయి యొండొరుల్ మొనసి * ప్రాణభయాలవశూన్యచిత్తులై
వృదులత దేశరక్షణ న * మిథ్యయశోప్రీతిఁబోయిమండఁగా
నదను లభించునే? యచటి * యంకములఁ గొనితెచ్చులెంకకున్!

కావున నేదియోకోత తెఱపియైనవిమ్మట రణవిశేషములన్నియుఁజెల్లు
టకై యెవఁడోయొకఁడరుదెంచును. దీనికై నీపిల్లు తల్లిడిల్లనల ?

మహేంద్రగురువరా ! ఈనాకలోక పరిపాలన మూనినది మొదల
నాకావంతయేని సౌఖ్యమలవడకున్నయది. ఏవేళకేరాక్షమం
డరుదెంచి రణబాసరించునో యని గుండెలఱచేతఁ బట్టికొని
యీనర్థము బరిపాలింపవలసి వచ్చుచున్నదిగానిఁ— త్రిలోకాధి
నాథుండునుగదా నాకేమని నిశ్చింతలోనుండుటకు నోచునై తిని.
గురువరా ! లోకమునఁబరిపాలకులు మహాదృష్టవంతులని యను
కొనుచుందురుగాని-నిక్కువముగా నక్షయపాత్రాధికారి కున్న
సౌఖ్యములో-స్వేచ్ఛలో-సంతృప్తిలో-ఆనందములో-శతాంశమే
ననుపొసే-నివాసప్రాంతమైనను-రాష్ట్రాధికారికుండియుండదుగ-
తే॥ గీ॥ కడుపునిండుగ నాహార ♦ మిడినయంతఁ

గడు ముదంబందుచుండు భి. ♦ క్షుకుఁడుగాని

నూలురాష్ట్రంబులేలఁగా ♦ నున్న నృపతి

నూటయొకటవదాని కు ♦ బ్బూటలూరు

ప్రకృతిధర్మమిట్లున్నయది. దానికిఁనోడుఁ—

నీ బలశాలురైనట్టి ♦ పరరాజులరుదెంచి

బాధింతురనియెడి ♦ వంతతోడ

నతతంబు పరరాష్ట్ర ♦ సంపాదనముసేయు

ఔట్లనిమఁచితాభ్య ♦ వృత్తితోడ

లోపంబులనుఁజూపి ♦ లోకులిదేమని

యడుగుమర నెడి భి ♦ యంబుతోడ

కుజనఁడితండని ♦ ప్రజలెల్లరేకమై

చెనకుదురనియెడి ♦ చింతతోడ

తానుజేసిన బహుక్రియల్ ♦ ధర్మమనుమఁ

గపటవృత్తిని మాయమా ♦ రైక నిరతి

ము క్రియని యెంచుకొనునట్టి ♦ భూమిపతికి

రాజ్యపరిపాలనంబన్న ♦ శ్రమముగాదె

బృహ—నముచిసూదనా! నిక్కువముగాఁ గుజనుండైన ధరణీశ్వరునకివి యున్నియఁ గష్టములేయగును. కాని:—

ఉ. ధర్మము నాల్గుపాదములఁ * దద్దయునిల్పి ప్రజానిసౌఖ్యమే
యర్చిలితోడఁ జూచుచు గు * నావగుణంబుల నేర్పరింపుచున్
గూర్చిని రాజ్యరక్షణమె * గోరి స్వలాభ విహీనుఁడౌటయే
ధార్మికుండైనయట్టి నృప * తల్లజమౌలికి ధర్మమారయన్.

అట్టిధర్మచూర్ణంబులయందు బుద్ధినిఁ జొరనీయక కుటిలపక్షమైనట్టె, స్వలాభాపేక్షాపరతఁతులైనవారి యిచ్చకములాలించి, ప్రజాసౌఖ్యమును బాఠింపక, యధర్మప్రవర్తనలై, యిచ్చవచ్చినటు లొనరించు వాఁకులకిట్టి మనఃకేశములుద్భవించు టాశ్చర్యములొనిదిగాదు.

మహే—[తలపంకించుచు] తమరుసెలవిచ్చిన యుదంతము సత్యమే గాని—భూభారము వహించి స్వలాభాపేక్షాధురంధరుండైన నృపతిధర్మభారము వహించుటకష్టతమము.

జయం—ఆచార్యోత్తమా! ఈనృపపర్వః డెట్టివాఁడు ?

బృహ—కుమరా! పృథక్పూర్వ డనురవర్తఁడు గదా ? లంకాసంజనితుం డగు నాతని సంరంభ మీ వెఱుంగవా ?

ఉ న్యాయమునందు బుద్ధియు, జ * సంబులపైఁదగుఁ బ్రేమ, సంతత శ్రేయము లిచ్చునట్టియల * శ్రీపతివైననురక్తి, విప్రులం దాయతమైన భక్తి, సతు * లందుఁ బ్రగల్భవ్రత, సత్యమందునా ప్తాయము లంకలోజనన * మందినవారలకుండు వెప్పుడున్.

జయం—ఏమీ ? లంకలోజననమందినంతమాత్రమున నద్గణములన్ని యు దూరమైపోవునా?

బృహ—కుమరా! నద్గణంబులనుగాంచి నిశాచరులేదూరముగాఁ బరికిమింతురుగాని పలలాశనులంగంచి నద్గణంబులు దూరముగాఁబోవు చూడు.

తే. గీ. దుర్జనులు సజ్జనులగాంచి * తొలఁగునటుల
సన్మతవాది సూన్యతవాది * సరయనటుల

పంజువులఁగ్ని తాండవ • మాడనటుల

దై త్యులును నద్గుణులు • దరికిఁబోను.

జయం—బాగు బాగు. రాజుకుటిలవర్తనఁడై న్నాడు దేశక్షమయింక
వేతెయిడుగవలయునా?

మహేం—అచార్యోరమా ! పరిపాలనలోవాని. [అర్హోక్తిలోననే]

బృహ—నరి నరి. నక్కయొకచో మూఁకబెట్టి వేటొకచోగొరకల్యాణ
మెన్నటికేనిబాడునా ? వినుము.

సీ. పన్నులు హెచ్చంగుఁ • బ్రజలెల్లముఱవెట్ట

తెవియొగ్గినక హె • చ్చించుచుండు

హెచ్చుపన్నులను మే • మియలేమని యెన్న

జపునకాజ్ఞలో • నంగుచుండు

పల గతోత్కటమహా • కలితభూములకైన

మామూలుపన్నులి • మ్రుచుచునుండుఁ

బ్రజలెల్లముఱవెట్టఁ • బాటింప కెదలోన

లంఠగొండులమాట • లెంచుచుండు

దనకుఁదోచిన దేన్యాయ • మనుచునుండుఁ

బ్రజలుదోహతులనినదా • బలుకుచుండు

గుటిలవర్తనఁడియి మహా • కూళయగుచుఁ

దా జగత్పరిణనుచు ను • ధరివహించు.

జయం—ఏమీమీ? ఈతఁడు జగత్పరియెట్లగును?

బృహ—ఁనావిష్టుఁ సృధివీఁతిఁ" అను వాక్యమాతని పట్టనేపర్తిం
చునట.

జయం—తరువాత తరువాత.

బృహ—తరువాత నేమున్నది?

సీ. కాన్తవిద్యాలోభ • జనములకిడికంఠ

దనయాటలిక సాగ • వని తలంచి

యైకమత్యము బ్రజ • లందుఁగల్గినయెడఁ

దనమాటఁబాటింప • తని తలంచి

స్వేచ్ఛయ్యెనంగినఁ * జెలఁరీజనములు

దనయానమీరుదు * రని తలంచి

ఖడ్గచిద్యాజ్ఞాన * కాంతులఁ జేల్పినఁ

దనకే మోసమాగల్గు * నని తలంచి

కాస్త్రవిద్యను బూర్తిగాఁ * జంపివైచె

నై కమత్యంబుమొదలంట * నణచివైచె

స్వేచ్ఛ లవమైనలేకుండఁ * జేసివైచె

బండకి త్రియుఁజేత లే * కుండఁజేసె.

జయం—గురుత్తమా! ఇంతదారుణముగా రాజ్యపాలనకుఁ గడంగిన

వాని పరిపాలనకుఁ బ్రజలులోనయి యిఁగి మఱిగియుండిరా?

బృహ—కుమారా! ఎట్లందును? వృషపర్వుని దుష్కార్యముల కన్నింటి

కినిఁ బ్రజలుప్రీతిహతముగావింపఁ జూచుచుండిరి. కాని లాభ

మేలున్నది? నష్టములకు దుర్జనులును—మంచికి జెడ్డయును—

న్యాయమున కన్యాయమును—నత్యమున కనత్యమును—కీర్తి

కపకీ యును—ధర్మమున కధర్మమును—జ్ఞానమునకజ్ఞానంబును—

పుణ్యమునకుపాపంబును—ఎల్లప్పుడడ్డమై యెట్లునిలుచునో య

ట్లేయ్యవృషపర్వుఁ డొనరించు నన్యాయములకుఁ బ్రీతికియ

యొనరించెడి వారల కడ్డమై స్వార్థలాభపరాయణులు గొండ

లు విఘాతములు నేయుచుండుటచే విశేషలాభము లేకుండ

నున్నయది. వృషపర్వుఁడు నమ్మకమైనదొంగకాపుననే తనకుఁ

కారమునరించువారల కేదియోయొక బిరుదుపట్టమంటగట్టి

యో, లేక వేతనములేని గౌరవోద్యోగ మొనంగియో, సంతోష

పెట్టుచుండును. వానినాశ్రయించినవారు న్వలాభాపేక్షాపరు

లైన గృత్రిమన్వభావులు. అందువలననే ప్రజలయొకేయములు

బూర్ణముగా నెఱవేఱకుండనున్నయవి.

మహా—అచార్యవర్యా! అటులైనఁ బ్రీతిలేని కనుపరచునైయుండు

టరుడుగదా? తనదేశముననే తనకు వ్యస్థలేనప్పు డితరులతో

యుద్ధమునకెట్లు సంసిద్ధుండగు చుండును?

బృహ — తనయధర్మస్థాన ర్తన మొకనాటికిఁగాకున్న నింతొకనాటికి
 బ్రహ్మలెఱుంగక మానరనియు, నట్లెఱింగి తనపైఁ దిరుగుఁబా
 టానర్చినచో నాయల్లకల్లోలము లడంచుకొనుటకై జతురంగ
 బలంబే తనకు ముఖ్యాధారమని తలంచి, తత్తైనికులకు వేతనా
 భివృద్ధిగావించి, వారియనుగ్రహ సంపాదనమొనర్చుకొనియెను.
 ఇంకనాతనికి లోపమేమి? తత్సహాయంబున నన్యరాష్ట్రాంబులు
 గై వనమొనర్చుకొనవచ్చును తనకోర్కె లీడేర్చుకొనవచ్చును.
 అంగబలముతోడ నాయుధబలముగూడ తోడై యుండనికే
 గొఱుతయేమి ?

[అప్పుడు యోధుని వేషముతోఁ గరుడు బ్రవేశించుచున్నాడు]

కిచు — [తనలో]

ఉ. ఎంతటి నై న్యమున్నను. మ + తెంతటి శౌర్యబలంబులున్న నిం
 కెంతటి ధై ర్యమున్న. మఱి + యెంతటి సాహసమున్న నెచఁగా
 నెంతటివానికై నఁ బర + మేళుననుగ్రహమింత లేనిచో
 సంతయు న్యర్థమానను బు + ధానశీలముల బద్ధమానోకో ?
 [శిరఃకంఠనమాచరించుచు] ఆమాటయే యథార్థముగాదేని?

చ. కలిబుమా? కనంబడదు. + కాల్యులమా? తగినంతలేదు. భీ
 కరమగు నస్త్రశస్త్రములు + గన్పడవో? రథంబులునమ్రహా
 తురంగదళంబులున్గొఱత + తోడఁపినిష్టప మాకృమింపఁగాఁ
 జనువిడివచ్చినట్టి వృష + పరువొడనినైల పంగఁ జాలునే ?
 ఔరా! ఇట్టియాశ్చర్యకరమగు వృత్తాంతమే నెన్నఁడునుగని,
 వినియుండలేదు, [నాభిప్రాయముగా] నేనొక్కండనేగాదు. ఇది
 వలకెవ్వరునుగూడ నిట్టియద్భుతోదంతము వినియుండరని
 యనుకొనియెదను. ఔరారా !

చ. రణమునమూఁడు ముక్కలయి + పాణిములన్విడనాడువారలా
 మణముననే నశివులయి + సంగరరంగమునందునిట్టి దా
 దుణముగఁగోరుచుండుట తి + లోకములందుననవ్వలేనియున్
 గని, వినియున్న వారొకని + నన్, వినినకగడుచోద్యమాగదా?

[ఒక్కనిముసమాగి] అదియేమి డై వనిర్జితమోగాని నాకేళ్లమ గుటలేదు. రణరంగంబున నిహతుడైన బ్రతిరాక్షసుడునుఁబున ద్దీవితుండయి నమరసంకుల నన్నాహంబొనర్చుచుండుటచేతను, మాయనుగులలో మడసినవారు మరలజీవించునంతటియదృష్ట ములేకఁబోవుటచేతను, మాకుజయములభించుననెడి యాశయే యడుగంటుచున్నది. నిశాచరులఁబు బునర్జీవులగుటకుఁ గల కారణంబెయ్యదియో యెఱుంగ రాకున్నయది. ఇప్పుడీవిశేషమీ మహేంద్రునికును, మజ్జనకును నివేదించినఁ ద్రికాలవేదియగు నాజనకుఁడు తనదివ్యజ్ఞానమహిమా విశేషంబున కారణముగ్గి హిందీ దానికిఁ దగిన బ్రతికియ యువదేశింపవచ్చును. అట్లైన ద్విసంగాని మాకింకఁ దరణోపాయములేను కావున నక్కరము గాఁజని యీయంకి మెఱిగించెదఁగాక. [నడచును]

జయం—[ముందునకుఁజూచి] ఇదిగో! పాలికలననుండి విశేషములెఱి గించుటకుఁ గావలయుఁ గచుండదుదెంచుచున్నాఁము. ఈతనిరా కకుభావహమగుఁగాక.

కచు—[నమింపించి] నవ్వువనాయకా! జయము జయము. జనకా! నమస్కారము.

బృహ—దీర్ఘాయష్మాకభవ తనయా! రణవిశేషంబులేమి?

మహేం—గురునందనా! రణమెట్లుసాగుచున్నది?

కచు—[తలవ్రేల్చి] దేవతానార్యభౌమా! రణవిశేషంబులెఱుంగఁజే యుటకు నాలోనాకే సిగ్గుచున్నది. ఏమందురా?

చ. రణమన నేమిఁగాఁదలంచి • రాక్షసముఖ్యుఁడు వ్యల్పసైన్యముక
దనవెనువెంటఁబెట్టుకొని • ధైర్యముతో మనపైకి వచ్చెనొ
యని యనుకొంటి మా గరువ • మంతయు నొక్కక్షణంబులో
నణగె నిశాచరేశ్వరుని • సైన్యమునందలి చిత్రిమారయన్.

మహేం—[అశ్చర్యముతో] అచ్చటటి విశేషమేమి తాఁసెల్లినది?

కచు—మేఘనాథా! ఏమనిచెప్పుదును?

తే. గీ. ఆమరుఁడ నతిదీటుఁగాఁ * నమరఁజేసి

కూళలైవట్టి రాక్షస * కోటికెందు

మరణమనుమాట లేకుండఁ * గరుణతో, లి

ఖండి మనకొంప న్నేట * ముంచెధార.

మహే—[కంపితనఁగఱుతో] ఆఁ ఆఁ. నిశాచరులమరులైరాని

జయం—పోదరా! కచా! రాక్షసుల కమరశ్శయ్యమొప్పిసిద్ధించినది.

మన యమరశ్శయ్యమెట్టులంతరించినది. స్వప్తీకరించి చెప్పుము.

కచ—హ్రీగ్నిశాధిపతి! అవధారు. రణరంగంబున నిహతుడైన పృథ్వి

రాక్షసుఁడును, మరలనజేపుడైన నంగరంగంబునకుఁబుకుచుండెను.

గతించినదేవతల కాభాగ్యము లేకుండుటచే మనకెంతసైన్య

మున్నను నిరర్థకముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇట్టివై పరీత్యము తట

స్థించినప్పుడెవ్వరేమిచేయఁగలరు? దీనికిఁదగు పృథ్వికియ యొన

ర్వకపోయినచో మనకుఁబరాజయము తప్పదు. కావున తమరీ

విషయ విచారణమునఁజేసి కర్తవ్యముపదేశింపుఁడు

మహే—[విచారముతో] గుహత్తమా! ఈయద్భుత వృత్తాంతమున

కేమికారణము?

జయ—అచార్యోత్తమా! అనుగ్రహించి యీవివరితమునకుఁగల కార

ణమరసి, దానికిఁదగిన పృథ్వికియకూడ నుపదేశించి మీయను

గ్రహపాత్రులమగు మమ్మురక్షించుఁడు.

బృహ—[కంపితవశి దివ్యదృష్టినిఁ దిలకించి] మహేంద్రా!

క! కనుగొన “మృతినంతవని”

యనియెడి ఘనఘోరరాజ * మా కావ్యునిచెం

తనుఁగల దది కలిగినకా

రణమున మరణింపరయ్యె * రక్కసు లనిలోన.

మృతినంతవని మంత్రప్రభావమట్టిదియ. ఈమహామంత్రరాజ మాభార్గ

వునికడఁగలదనియెడి మహాదైత్యునిబుననేతగినంత కాల్యము లేకున్నను

హిలోకాధినాథుండవగు నీతోరణమునర్చుటకు సంసిద్ధుడయ్యెను.

జయ—గురు ల్తమా! అమహామంత్రరాజము మనయనిమిషులలోఁగాని,

లేక యే తపోధనుని చెంతనైనఁగాని లేదా?

బృహ—లేదు లేదు.

మహేం—అచార్యో త్తమా! అట్లయినమనకిప్పుడుకర్తవ్యమేమి

బృహ—[కరుణితో] నాయనా! కదా! ఈరణమెంతకాలము
వఱకు నిలుచునని యూహించెదవు?

కమ—జనకా! నిశాచరులలో గలియించినవారు బునన్దీవులగు
చున్నను వానినైస్యము స్వల్పమగుటచేతను, మనయనిమిషులకాభాగ్య
ములేకున్నను, గణనాతీతమగు సైన్యముండుటచేతను రణమింతలో
ముగియుననుట కవకాశములేదు.

బృహ—అట్లయిననో శతక్రిమా! మనకీయాపద గడచుట
కొక్కటేమార్గమున్నది. అదియేమందువా? మనలో నెవ్వరినైన
నొక్కని నామృతనంజీవనీ మహామంత్రమును బడనిరమ్మనమని యా
భార్గవునిచెంతకనుపవలయును. ఆతఁడా మంత్రమును బడసినచో
బూర్ణజయము మనము బడయుదుము.

జయ—విరోధినమాదమువాడని యెఱింగి కావ్యుఁడా విద్య
నొనంగుట కిష్టపడునా?

మహేం—ఇష్టపడుననుట కవకాశములేదు. ఒకానొకవేళ
మనయదృష్టవశంబున నాకావ్యుఁడంగీకరించినను దైత్యేశ్వరుండడ్డు
రాకమానఁడు.

బృహ—లేదు. లేదు. దైత్యేశ్వరుండడ్డువచ్చుట కవకాశము
లేదు. శుక్రిండు సద్రాహ్మణుఁడు. అదిగాక స్వతంత్రుడు. రాక్ష
సేశ్వరుని నిగ్రహముగ్రహములతో నీతనికి నిమిత్తములేదు.

మహేం—అయినమాత్రమేమిలాభము? తనకు బ్రబలవిరోధు
లగు సనిమిషులకావిద్య కావ్యుఁడొనంగునా?

బృహ—ఒనంగితీరును. విరోధియైననుసరియె-విహితుఁడై ముసరి
యె-అర్హుఁడై నవాఁడాశ్రయించినచో దనకుఁజెలిసినదంతయు వానికువ
దేశించుట ప్రాప్తాధర్మము. అయ్యదివిపులకు విద్యుక్తధర్మము.
అట్లొగించినవానికనువగు విద్యలోనంగని ద్విజుండు రౌరవాది మహానర

కకూవమనంబడిపోవును. పృథుల తేజోమాయుండును, తపోవీరనియతి యుతుండును, నద్రాష్ట్రాదుండునునగు కావ్యుండిట్టి యధర్మ కార్యాచరణకుఁకీమించి నిష్కారణముగా నరకకూపమునఁబడి పోవుటకను మతింపడు. కావున భర్గవు డావిద్యనొసంగునా? యొసంగఁడా? యను నందియము మనకుండునలసిన యగత్యములేదు. అర్హుడైనవాఁడర్థించుటయేతడవు కార్యసిద్ధియగును.

మహేంద్ర—అట్లయిననోగురువరా! నేఁడేయొకని నాభార్గవుని చేతఁగెనువుదము. ఆమంత్రరాజమును బడయ టకర్హుడైనవాఁడెవ్వఁడో తమరేనిర్ణయించుదు. వానిచ్చిందియైనను మన కార్యార్థమెబంపుదము.

బృహ—మహేంద్రా! ఎవ్వరైననీకార్యమునకేము సమర్థుల మని ముందునకు రావలయునేఁగాని మనమేనిర్ణయించుట పాడిఁగదు. అందఁనకములగు బాధలున్నవి.....లవియేవందువా?

ని తనదారిఁదాబోవు • ఘనుని దుండచుచే

యాపిన శాత్రవు • లాపవచ్చు

దిష్టజాధముఁడెఱిగి • తగడయ్యమీ కని

వేడిన స్తురువును • వేడవచ్చు

తమకుశాత్రవుఁడని • తలఁపొసి దనుకలు

గొట్టినన్ గుమిఁగూడి • కొట్టవచ్చు

అంతతోబరితృప్తి • నండకబలిమిని

దీసిన్ బాగము • దీయవచ్చు

అన్నియునుదాటి భార్గవు • నాశ్రయింప

శిష్యగుణగుణములు బరీ • క్షించుదాఁక

గోరినటువంటి విద్యను • గూర్చితోడ

బోధనేయక పోయినన్ • బోవ వచ్చు.

ఈ కావున నెట్టికష్టముల • కైసను నొర్పువహించువాఁడు శు

శ్రీవిభవాభిరాముడు వి • శేషగుణాబుగలట్టి ప్రాధ ధ

రాష్ట్రవనవృత్తులెల్లఁ దెలి • యంగల ధీగుఁడు బ్రహ్మచారియున్

బోవలెఁగాని యన్యులటు • బోయిన లాభములేదు వానవా!

మహేంద్రా! నేజెప్పినట్టివాడు తనంతదానీ మృతనందేవనీ మంత్రమును దెచ్చెదవని మహాధైర్యంబున ముందునకుఁకువలయునే గాని ముందుగోరుటవలన లాభములేకపోవుట సరియేగదా నష్టములు గూడ వానియమాయకత్వముచే దాపురించినను దాపురింపవచ్చును.

భయం—కుడిచి కూర్చుండలేక—అడనుజల చెంతకరిగి నిష్కారముగా లేచిపోని యిద ముంబడుటకై నను నమ్మతివహించి దేవహి దార్థమై బోయితినించు మహాపురుషుడెవ్వఁడుగలడు?

మహే—స్వార్థపరత్వమునుండి—పరహితార్థమై—అందున దేక హితార్థమై—పాటుబడుటకెంతటివారుగావలయును? అట్టివారలిప్పుడు న్నట్లుగాదోపదు. అదియునుగాక, అడుగనిది మేయమ్మయైనను బెట్టదను నార్యో? స్వర్థమగునా?

బృహ—మహేంద్రా! ఎన్నడట్లుశలంపకుము.

సీ॥ తన స్వలాభముజూచి • కొనక యెవ్వోరను

బరహితార్థము బాటు • బడెడువాడు

నకలసౌక్యంబులకా • సత్సరంబుగవీడి

దేకహితార్థము • దిరుగువారు

ఎట్టి భాధకైన • నిదిగో! జేవంబని

తిరుగః నులి గల్పి • తిరువాగు

పరులగోరకమున్న • యరుదెంచి సర్వస్వ

మను జీవమును ధార • బోయువాఁడ

అప్పుడిప్పుడు నవనల • నెప్పుడు

రట్టివారలు లేకున్న • యట్టివేళ

పవలు లేయను భేదభా • వము నశించి

మిగుల సంక్షోభమందవే • జగములెల్ల

కదు — [బృహస్పతి సమీపమునకరిగి]

ఉ॥ ఏవటాబోయి శుక్రదయ • నట్టలనో గడియించి నేక్కుమై

బూనిక మత్రరాజమును • బూర్ణముగా గడియించి దెచ్చెదా

గాన మహాత్మ! నాకుగడు • గారవమొప్ప ననుజ్ఞనిమ్మ నీ
మాననమందునకోడిగులు • మాని, రయంబునబోయివచ్చెడిన్.

[అనిమహేంద్రుని వమిపించి] త్రిలోకాధినాథా !

కా! ఆటంకంబులవేమిగల్గినను మీ • యాశీర్వాదే నేర్పుమై
దాటంగగలవాడనే ననుమహా • ధైర్యంబున మీదునా
రాటంబున్ కనదీర్వఁగాఁగలుఁగు మ • త్రింబున్ గడింపంగ నా
రాటంబున్ గననాకుపెచ్చెడిని న్వ • ర్గాధీశ ! నన్నంపవే.

కావున తమరీతివయచుయి యాలొచింపవలసిన యగత్యము లేదు. సత్వరంబమియాశీయము దీర్పగలవాడవను ధైర్యమనాకు న్నయది మీరాజ్ఞ యొసంగుటయే తడవుగాఁబోయి భర్గవునాశ్రయించెద. ఎట్టికష్టంబులైనను భరించెద. విశ్వప్రియత్న మొనరించెద. మంత్రసంపాదన మొనరించెద. మనకష్టంబు లంతరించునట్లునరించెద. మీపాపముగాంచెద. కావున నశయింపకుడు. అవశ్యముపోయి రమ్మనుడు.

మహేంద్ర—[సింహాననము నుండి దిగి కచుని చేయింబట్టుకొని]
కుమారా! దేవహితార్థమై-స్వారాజ్య హితార్థమై-స్వసౌఖ్యము విడి-
విశేషకష్టములకులోనను-కావ్యునిచెంతనున్న మృతనంజీవనీ మంత్రరా-
జును తేడలచిన నిన్ను సకలకుభ దేవతలును శుభదృష్టినిక్షింతురు
గాక. నీప్రియాణము ఫలోన్ముఖంబగుఁగాక. నీకోర్కెతో మాయాశ-
యమును సంపూర్ణముగా నెఱవేటుగాక. [బృహస్పతిచెంతకరిగి]
ఉ! దేవహితార్థమైమిగుల • దేకువతోడను శుక్రుచెంత సం-
జీవని నేర్పుమొలుటకు • శీఘ్రముఁగాఁగొని దేరబోయెద
స్థావున నన్నుఁబంపుడని • నన్నును మిమ్మునువేడుచుండె మీ
యీవరపుతోకుండు, తమ • రిందుల కిప్పుడనుగ్రహింపరే.

బృహ—మహేంద్రా! నీవునన్నింత బ్రతిమాలవలయునా ?
[తనలో] స్వార్థలాభవరాయణుడైయుండక, తనవిద్య-తనతనువు-తన
నేర్పు-తనజన్మ వరహితార్థమైవినియోగించి జగద్విఖ్యాతిగనఁగలుఁగు
మహాభాగ్యంబు బల్చినకుమారరత్నము నాకు దయించినందులకు నేనా

నందపరపక్షుడనై యున్నాను. నిక్కముగా నాజన్మతీరించినది [అని కనునిఁ జెంతకుదీసికొని ఎముక] నాయనా! కుట్టకనని భయఁడక- రాక్షసులచెంతకుఁ బోవలయుచేయను భీతిలేక-శుక్రఁడాదోంచునో యా దరింఁజూడకు విచారంబులేక-పరస్థల నివారమై చుట యాయను సంశయములేక--దేవకార్థమే ముఖ్యముగా--మృతినంజీవనీయం త్రాజ సంపాదనమే బరమావధిగ-బెట్టుకొని-నీప్రాణములు త్రూప్రాయములుగ నెంచుకొని--దైవమును నమ్మికొని--సత్యమును నమ్మికొని-- ధైర్యలక్ష్మి పుష్పమేతుడవై శుశ్రూణాశోచింఁజూపునీకు సర్వశుభంబులునుఁ గలుఁగఁగాక. నీయాశయము నెరవేఱుఁగాక. తండ్రిపోయి రమ్మ. మెలఁకువతో కార్యమును సాధింపకొనుము. భద్రము భద్రము.

కను—జరకా! నాయభీష్టమున కనుగుణ్యముగా ననుమతి యొసంగిన మీకృపావిశేషంబున కనేకవందనములు పోయివచ్చెదను. [ఇంద్రునిసమీపింది] త్రిలోకాధిపాధా! సెఁవొనంగఁడు. నారాకళా అకము దండధరుండరయుచుండును అతనికొఱకేఱినై సంబంపి నేస్లు వెడలితినని తెలియఁజేయుఁడు.

మహేంద్ర—కుమారా! నీయెదుటనే యాపని నిర్వర్తించెద. [జయంతునితో] కుమారా! పాలికలనికీవరిగి యామృధిశాధీశుతో నీయావద్యతాంతమువిన్నవించి వానికనుచరుండవైయుండుముపోవు.

జయ—చిత్తము [అని నిష్క్రమించును]

కను—దేవా! సంజోషము పోయివచ్చెద. [నిష్క్రమించును]

బృహ—మహేంద్రా! కార్యసానుకూలమైనది గావునమనము గూడ బోవుదమా?

మహేంద్ర—చిత్తము దయచేయుఁడు.

[నిష్క్రమింతురు]

ఇది ప్రథమాంకము.

క చ-దేవయాని.

అను

మృత సంజీవని

[ద్వితీయాంకము.]

[నిష్కంఠము.

స్థలము:—అరణ్యము.

[ముకుందుడొంటరిగా బ్రవేశించుచున్నాడు.]

ముకుం—[తనలో] నిట్టమధ్యాహ్నమైనది. సమిత్కుశలకొఱ
కుఁజూయిన నా రెక్కడను గనుపి పకుడిరి వీరిటువంటివారని తెలిసియే
వీరితోనడిచి పోన యూబాబూ! ఇక్కడనే యుంటానంటే యాశు
కాచార్యుఁడు నామాటవినుపించుకొనఁడు నేనేంజావనా? ఈదిక్కు
మాలిన శుశూప్సవేను చేయలేకుండా యుంటిని. ఇక్కడనుండి పోదా
మాయనుకుంటే నాకుచదువబృకుండా యున్నది. శుశూప్సలో లోప
ముండుటచేతనే చదువురాకుండా యున్నదని యీ మిద్దుదద్దమ్మలంతా
యనుచుండుగాని నిజమె నకు దేవయామిదనాకున్న విపరీతపుమో
హమే నాకుచదువబృకుండా చేస్తున్నది. కాని వీళ్ల కానంగతి మాత్రము

తెలియదు శుశ్రూషలో లోపమేమిటి వీళ్ల మొగము..... మొన్న గుర్రపుగారు కాళ్లుపట్టుమంటే లడకిడక గింపించి తాళమతో త్రిపుటమిశ్రమముజేసేయతప్పినా చురుకులేవునుండా ఝణమించి వాయిచేసేకి గుర్రపుగారు గుమ్మరిచేయి. అభాగ్యశిరోహణీచాలురా! అన్నారు. మళ్ళీయెప్పుడూ కాళ్లు పట్టమనలేను కాని.. అంటేనా-నస్త తాళమి లోక్కూమారు ఝణమించి కలుమిద ఖంగునమ్రోగేటట్లు తాళము-మాలిక వాయింపిరుదును. అదేమి కర్మ మోచెప్పినది మళ్ళీ చెప్పకుండావున్నారు. చెప్పినవని చెయ్యిననకుండావుండాలి. మళ్ళీ నస్త జన్మాకీయింకోచి చెప్పకుండానుండేట్లు చేసికోవాలి. అవిధంగా జేసే తెలివి నేటలండటికియూడునా? ఉండవు. ఉండవు. ఇంకీ మూలము దేవనూనిరోజుకికొడి చిక్కుపడ్డాను కాని లేకపోతే యీవెధవబాధ లన్నీ నాకెందుకీ [అని యిటునట జూచి] అదిగో! నమిత్కు-శలతోట కబోయినవారు వెచ్చుచున్నారు. వీళ్లతో యాశ్రమమునకు బోతినా మళ్ళీనా జన్మవధ్యమున నడవికిరాను

[నీలుడు, కరాళుడు అను శిష్యులు నమిత్కుశలతో
బ్రవేశించు చున్నారు.]

ముకుం—[ఎదురుగా రెండడుగులునడచి] మిక్కిమధ్యతనులు లేకుండాబోయినవి. ఇంతభయభక్తులు చచ్చిపోయినవేమి? ఇంతాలస్యము చేసితిరేమి?

నీలు—నోరుమూసుకొని యీనమిత్కుశలుపట్టకొని నడుపుము పోవుదము.

ముకుం—[గుండలు బాదుకొనుచు] ఈనమిత్కుశలన్నీ నేనొక్కడను బట్టుకొనగలనా? కొంచము నద్దకొనుడు

[అప్పుడు సామాన్యవేషముతోఁ గచుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

కచు—[తనలో] ఈమహారణ్యమునకంతకులేనట్లున్నది. ఎంత నడచిననుదగగూ విరుగులేకుండ నున్నయదే. శుశ్రూషమేమిక్కు ననున్నదో యెట్లుపోవలయునో నెఱింగించువారెవరునులేరె. ఇప్పుడేమిచేయుదును? [అటునిటు జూచి] అదిగో! అచ్చట నెవ్వరో మువ్వరు

పురుషులుగాగ్నించుచున్నారు వారు శుకాశ్రమమునకు దోవ
జూపించెదరేమో పురుషులొందించెదగాక [అని సమీపమునకరిగి]
సోదర! లారా! ఎఱింగితిరేని శుకాశ్రమమునకు మార్గమెఱింగింది
పుణ్యముగట్టుకొనుడు.

ముకుం— ఏమి నామనా! నీకు శుకాశ్రమముతో బనియున్న
దా? ఆచార్యునితో బనియున్నదా?

కరా—ముకుందా! నీవక్కబుద్ధిపానిచ్చుకొనవుగదా? మాటా
డకుము

నీలు—అగార్యా! తమనామధేయమేమి?

కచ—కచుడందుగు.

ముకుం—సార్వనామధేయడవా నాయనా? అతకంటె క్రిక
చుండనిన బాగుండునేమో జూచుకొనుము. పేరుమార్పుకొనుటలో
దోషములేదులే.

కరా—ముకుందా! నోరుమూసుకొనుము. అయ్యా! తమకా
వృత్తునితోగల కార్యమేదియో యెఱుంగవచ్చువా?

ముకుం—[కచునితో] ఏమయ్యో? ఈశమిత్కుశలు నీవుమో
షుకొని నావెంటవచ్చినచో నేను తోవజూపించెదను.

నీలు—ఛీ ఛీ! మాటలాడవలదని చెప్పలేదా?

కచ—మీరెవ్వరు?

నీలు—మేమాయన శిష్యులము

ముకుం—నేనుమాత్రమాయన ప్రియశిష్యుడను.

కచ—అట్లయిన సంతోషము. నేనువారి శుశ్రూషజేయ
వలయుననెడి కతూహలముతోడనే జనుచుంచితిని.

నీలు—చాలసంతోషము. మేమిప్పుడాశ్రమమునకే బోవుచుం
టిమి. మావెంటరండు.

ముకుం—కచా! నీవుకాబోయేశిష్యుడవుగావున మునుముందు
శుశ్రూషప్రార్థించుము. ఈశమిత్కుశలు పట్టుకొమ్ము

కము—సంతోషము. [అని పట్టుకొనిబోవుచుండగా]

నీలు—వలదు. వలదు. మీ కేలనీళ్ళిమ.

ముకు—శ్రమనేనొక్కడనుబడవలయును? విద్యమీరనిటును నేర్చుకొనవలయును? ఎంతగడునువాళ్లురానాయనా! [అనికచునితో] ఏమయ్యా! పట్టుకొనెదవా? లేదా?

కచు—సోదరులారా! నాకేమియుశ్రీమలేదు సరిగదా నాకట్టి భాగ్యమయ్యాచితముగా జేకూరనున్నదని యుత్సాహపడుచున్నాను?

కరా—నీయుత్సాహమునకు మేమేలనడ్డురావలయును. అట్లయిన బోదము రండు. [నిష్క్రమింతురు.]

విష్కంభము.

ప్రథమ రంగము.

—* స్థలము:—శుక్రాశ్రమము *—

[దేవయానియు, శర్మిష్ఠయు సరుపార్చ్యంబులగూర్చునియుండ శుక్రుడును. వలుపురుశిష్యులను నుండఁగాఁ దెలిచుచు.]

శుక్రు—మందపాలా! ముకుందాదులెచ్చట?

మంద—నమిత్కుశలకొఱకు బోయినవారింకను రాలేదండీ.

శుక్రు—కారణమేమై యుండునో?

మంద—రెండవకారణమేమియుండును? కోతికొఱుక్కుచ్చియో, గోణీబిల్లయో యాడుకొనుచు బ్రోవుపోవుటగూడ గమనింపకుండ నుండురు.

శుక్రు—ముకుందునిమూలముగా మిగిలినవారుగూడ చెడిపోవుటకు గారణమగుచున్నది. పాశశాలనుండి యాతనినిబంపినేయుద మనుకొనిననుఁ బ్రధానమంత్రికోరికపై యట్లాచరించుటకవకాశము గలుగకుండ నున్నది.

[నమిత్కుశలు భుజముపై నిడుకొని కచుఁడును, ముకుందుఁడును,

నీలుఁడు, కరాళుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

దేవ—(తదేకదృష్టితో జూచుచుఁడనలో) ఈశోభనాకారుఁ డెవ్వఁడై యుండును?

శర్మ—(సందేహముతో) ఈతడెవ్వడో?

కచు—(సమిత్తుకొనుచు) చోచెట్టి శ్రమను వసయించుకొనును)

దేవ—(అప్యాయముగా) జూచుచుండనో?

తే॥ గీ॥ శ్రీరమా పుత్రకునిదొల్ల * నృప్తిజేసి

యంతమాత్రాన సంతృప్తి * నందలేక

నించువిల్కాని సందాన * మించునట్లు

లజాదు వీనిని నృప్తించె * సని దలంతు.

అట్టలేగాకున్న నీతడిట్టి సుసూపసుదరుడై, మదవతీమనస్ర
ధుడై, యలరాకటకేమికారణము? [ఒడలు జలదరించుకొని] ఖేరా!
ఏమిది? పరపూరుషుండనియెడి సందియంబై ననులేకుండనీతని సుందరా
కారంబును దనివారఁగాంచుమని మదీయంతరాత్మత శ్రుతిబెట్టుచు
న్నయదే [కే]గంట క్షణముజూచుచు] ఓహో హో! ఏమి
యాశ్చర్యము. చూచినకొలదియు నీతనిసోయగమపారమై, యద్భుత
మై గనబట్టుచున్నయదే. [ఒక్కనిమిషము తదేకదృష్టితో జూచి
శిరఃకవన మూచరించుచు]

ఉ॥ ఎయ్యెడనుండి యెందుకయి * యందుల కీసుకుమార సుందరుం

డొయ్యన నేగుదెంచె? నితఁ * డోరిమితోడ సమిత్తుకొనుటం

జయ్యననిట్లు మజ్జనకు * నన్నిధి కీగతి దెచ్చియుంట కిం

కయ్యది హేతునో తెలియ * నేరకయుంటి నదెంత జూచియుం.

హృదయమా! తత్తరపడకుము. ఈతనిముఖంబుననే యీతని
యాగమనవిశేషంబరయుచువుగాక.

కచు—[అచార్యునిజూచితనలో] ఓహోహో! ఈమహాను
భావుడు కేవలముమూర్తిభవించిన సత్యదేవతవోలే గాన్పించుచు
న్నాడు. నకలవిద్యావిశారదుండగు నీతనిదర్శించుటచే నాజన్మము
ధన్యమయినది. నాకులము పావనమయినది. [పరికించిచూచి] గూరువు
గారేదియో దీర్ఘలోచనావకులయి యున్నట్లున్నార.

శుకు) —[ముకుందునితో] ముకుందా! ఈనూతన పురఃషం
డెవ్వడూ?

కను—[తనలో] సన్నెటింగించుకొనుట కిదియే మంచిపడు
యము. [చేతులుజోడించి ప్రకాశముగా]

తే॥ గీ॥ అఖిల లోకోత్తరుండైన • యంగిరసుని
ముష్టు మనుమాన, సురగురు • ఘోరీకుండ
సతులితంబగు భక్తిని • మృగయఁగోని
వచ్చియున్నాఁడఁ గనుడను • వాడనేను.

మహానుభావా !

సీ॥ ఎవ్వని కరుణచే • నీలంక యివ్వాళ్లు
నిఖిల సంపదలతో • నెగడుచుండె
నెవ్వని కరుణచే • యీనిశాచగుల్లె
హయిగా సుఖముగన • నగుచునుండె
నెవ్వని కరుణచే • వృషభర్షుడీతావు
నెలమి నిశ్చింతితో • నేలుచుండె
నెవ్వని కరుణచే • నిల్చి రణోర్వీలా
నసురవోటికి జయ • ముబ్బుచుండె

నట్టితమయొక్క సత్కృప • నందఁగోరి

దివిజలోకంబునుండి గో • వెంచినట్టి

దేవగురు పుత్రుఁడంతేని • భావమలగ

వందనముజేయుచున్నవాఁ • డందుకొనుఁడు. [సమస్కరించును]

శుక్రు—దీర్ఘాయమాన్ భవ కుమారా! ఇటఁగూర్చుండుము.

కను—చిత్తము [అనికూర్చుండును అందఱునుగూర్చుండురు]

శర్మ—[తనలో] శాశ్వతలోకములోఁ నిర్భయముగా బ్రవేశిం
చిన నీతఁడెంతటి ధైర్యవంతుఁడోగదా?

శుక్రు—[తనలో] ఏమిది? వాచస్పతికుమారుండేమి నాకడ
కరుడెంచుటయేమి? చోద్యముగా నున్నదే? మాకును మాకును
గల పరస్పరవైరమునైననుబాటించక తనకుమారునియ్యెడ కివ్వడను
పుటలో నాయనిమిషాచార్యుని యభిమత మేమైయుండును [తలదంకిం

చుచు] కారణమూహించఁబాలకున్నాను. [ప్ర]కాశముగాఁగచునితో] కుమారా! నీజనకుఁడు నిగ్నిచ్చడియొడ కెందులకై బంపెను?

దేవ—[తనలో] ఇప్పుడీ పురుషావతంసుఁడేమి సమాధానం బిడునో వివలసియున్నది?

శర్మ—[తనలో] తనకుఁ బ్రబలవిరోధియగు బృహస్పతికుమారునిపై యిమ్మొకనుభావునకింతటి యనుగ్రహమెందుకో?

కచ—[వివయముతో]

మ! కరుణాసాగర! నేను మజ్జనకు నా * జ్ఞనోబ్ధి సద్భక్తి మి
మృతయంగాఁ జనుదెంచితి నకలవి * ద్యుత నేర్వఁగానెంచి, నా
బంపాడంచుఁడలంచి పొమ్మనక నం * ప్రీతివహూదార! యా
దరభావంబున శిష్యుఁగాఁగొని నము * ద్యల్లిలనన్బ్రోవవే.

దేవ—[సంతోషముతోఁడనతో] ఇందులకు మజ్జనకుండనుమ
తించునుగాక.

శర్మ—[సందియముతోఁడనలో] గురువుగారీతని యని! కను
మెరిచినచో మోక్షమైన బ్రహ్మదమురాదుగాదా? [శిరఃకంపన మాచ
రించుచు] కానిమ్ము ఇందులకుగురువుగా రేమనియెదరో వినియెడఁగాక.

శుక్ర—[తనలో] ఏమిది?

చ! మరగురుమానుఁడంట: ననుఁ * జూడఁగ నిట్లరుదెంచెనంట! న
న్గురువుఁగఁ గొట్టునంట! జన * కుండును సమృద్ధిజూపెనంట! య
చ్చెరువుదయించెడివృద్ధిఁ * తెల్లర! నా బలవద్విరోధిగా
వరసడివాని పుక్కుఁడిటు * లద్భుత మొప్పు వదించుచుంటచో.

ఇందేదియో యత్యుత్పత్తింబగు నుదంతముఁడి తీరవలయును.
కాదేని వాచస్పతియేమి? తనకుమారుని విద్యార్థిగా నాకడఁకుబంపుట
యేమి? [సందియముతో] నర్వవిద్యాపరిపూర్ణుడగు గీషతి తనకుమా
రుని విద్యకొఱకై యొరులకడకు—అందునఁ బ్రబలవిరోధిసగు నాక
డకుఁ బంపించునా? అట్లుపంపించినచో—[సందియముతో] పంపించిన
నేమి? [అలోచించి] పంపించినవారికి గౌరవభోషముగాదా?

[నిద్రానిందిచూచి] నిక్కమునకిందులో గారవలోప మంతమాత్రమును లేదు. ఏలయునః—

తే॥ గీ॥ తమవరస్వరవైరంబు • తలఁపునిడక

నేరిచే నట్టికార్యము • దెప్పుడెటుల

దీర్చికోనన్యాయమో యట్లు • దీర్చికోంటఁ

బ్రాజ్జులకు లక్షణంబని • పలుక విసమె

ఈన్యాయమొదలోఁదలంచి వివేకకాలియగు నాబ్బహువృతి తన కుమాకునిందుఁ బిప్పియుండవచ్చును. దీననందియమొ లేడుకాని—
[సంశయముతో] విరోధిపుక్కుని శిష్యునిఁగాఁ బరిగ్రహించితివని వృషపర్వుడేమేని యనుకొనునేమో? ఏమనుకొనును? తనకిందు నెట్లు మేమున్నది? [అలోచించుచుండును]

కను—[దినయనంభ్రములతో] ఆచార్యోత్తమా! “మాన మర్థాంగీకారమృ”ను నార్యోక్తిప్రకారమిప్పుడు నాచుభీష్టంబెఱింగియు మారుపలుకకునికి నన్ను శిష్యునిఁగాఁ గైకొన నమృతిపహించెదరని సంతసించుచున్నాను. కాని మీయమృతవాక్కులచేఁగూడ నన్నా నందింపఁజేయఁగోరుచున్నాడను. మహాత్మా!

సీ॥ తమకు నాప్రియమైన • తండ్రికిన్ బూర్వంబు

గలయట్టి వైరముకా • దలఁచు కొనక

మిమ్మాశ్రయించిన • మేటి గాఢవశోటి

తే నమిమ్మోడనని • యెంచికొనక

మనకైరులకువిద్య • లనుఁగూర్చదలఁచుట

న్యాయమా యనుచు రా • జడుగుననక

పతితపావనమైన • బ్రాహ్మణధర్మంబు

వృద్ధీకునకు నయి • విడిచికొనక

నీతిసంపన్న! నల్ల నం • స్థేయకాయ!!

వరమపూరుష!!! సద్గుణ • భరణవృద్ధయ!!

యేనుఁగోరిన గోర్కనా • కెలమిగూర్చి

పుణ్యమార్గంబు ననుఁభూము • పూరిచరిత!

తండ్రి! అనుకోకుండా మమగ్నిహరపుము.

మమగ్ని— ఏమయ్యా! విట్టకొంచెము కూతమనము? అను సామెత నీదగ్గఱనిజమైననదామోయి? నీకువిద్యచెప్పవచ్చునో? చెప్పఁ గూడదో? గురువుగారికికూడా తెలుసును. నీవుయుచాయించి యడుగగానే గురువుగారునీ తెలివితేటలకునంతో పిస్తారనుకుంటివిగాబోలు. ఎవరికియే యేవిద్యచెప్పవచ్చునో? యేయేవిద్యచెప్పఁగూడదో వారెఱుంగుదురు. ఆలోచించుచున్నావగదా? అందాకా కాస్తరథాన్నపుమరి.

నీలు— ముకుందా! అందరకును నమానమగు విద్యయేగాని— యేవిద్యయొకరికిని—ఆవిద్యయొకరికిని పుట్టినదా?

మమగ్ని— ఇదెవరకుఁ బుట్టలేదుగాని—యీమధ్యపుట్టినది.

నీలు— [చిలునగవుతో] ఎప్పుడుపుట్టినది? ఎల్ల పుట్టినది? ఎందులకుపుట్టినది?

మమగ్ని— ఎప్పుడుపుట్టినదా? స్వర్గలోకము మనమాకృమిం చేకొనవలయునను బుద్ధియెప్పుడుపుట్టినదో యప్పుడుపుట్టినది. ఏట్లు పుట్టినదో? మనరాజుగా రేర్పాటుచేయుటచేతఁబుట్టినదే. ఎందులకుఁ బుట్టినదా? లోకముననునకంటె దెలివితేటలయనవారు లేకుండఁజేయ వలయుననిపుట్టినది. కట్టినాఁచోలే యట్లడిగడచేము? ఏమస్వర్గలోక వాసులంగదా? వీరాలోకమువిడచి యేలోకమునకు వెడలగూడదు. ఎవఁడైనను గర్మముచాలక వెడలిననుఁ జల్లిగవ్వకుమారకూడదు. మనము వీరికిఁగానోయే యేది కారులముగనుక ముందట్లుజేయవలయునని రాజుగాను మంత్రులునుఁగలసి నారాలోచించినారు. అట్లేచయక సోయినచో వీరుమనలను బ్రతుకనిచ్చుదరా? కనుక వీరికితెలివితేటలు వచ్చేవిద్యచెప్పఁగూడదు బానిసపనివిడచి పుట్టినచో బ్రతికేవిధంలేని చదువుచెప్పాలి. మావాఁడుగొప్పచదువుచదివెనని సంతోషించుటలో గలయంతిరార్థమేమిటో యెఱిగితివా? సత్య మనత్యముగాను అసత్య ము సత్యముగాని మార్కలడన్మమాట. స్వలాభాపేక్షాముఁడైనాఁ డన్నమాట కృత్రిముఁడైనాడన్నమాట. ధనమునకును, రాజునకును, బానిసపనికిని, బిరుదులకును, దానుఁడైనాడన్నమాట.

నీలు—ఓరిపిడుగా! ఎంతదకుపు చదివెతివిరా?

ముకుం—ఇంక నావ్యంతరమువేమియున్నది? ఇంకెంతయు మంత్రీగారు చదివినవదువే. [హాసమునుబొంది] ఇంకెంతిని వహస్యం బయ్యట పెట్టుచున్నట్లున్నాను. అబ్బే! రహస్యముచేత బైటబెట్టు దునా? ఎన్నడట్లుజేయను.

దేవ—ముకుందా! ఈదేవగురువుకునిచే నమిత్తుకలు మోయించిన దెవ్వరు?

ముకుం—[తనలో] ఓంబదేవుడా! ఇదియొకదోషముగా నెంచి నన్ను శిక్షింపజేయునాయేమి?

కరా—గురువుత్రీ! మేమెనివలదని ప్రభోధించిననుమామూలు లాలకింపకీముకుందుడే యీతనిచే మోయింపింపెను.

దేవ—ఓయవివేకీ! ముకుందా! పౌర్వాపర్యము లాలోచింపక నీవొనర్చిన యాయ కార్యకరణమువలన గురుదెట్టిపంథిగ్ధాస్థలో బడియెనో జూదితివా?

ముకుం—ఇటువంటి నమయందూరకోనివచో లాభములేదు. ఆదుదానిచేతిలో నాగౌరవమడుగంటిన యన్నమునో యెన్నన్నది. ఇటువంటినమయములయందే నాతెలివితేటలనిమెధి గరికెతో నొక్క మారు కలియబెట్టి—ఆత్మగౌరవ మధుగంటిపోకుండ గానాడునోవుల యును. ఆదుదానికధిక స్వాతంత్ర్యమున్నచో నిలువంటివివరీతములు బుట్టుచుండును. ఇందుకే—స్వాతంత్ర్యమెక్కువైన యాదుదాదీవతో నమానమని యనియెదరు. [పయికి]గురువుత్రీ! నీడవకుడు! నీకోపంగిన స్వాతంత్ర్యమును తీసమార్గమున నుపయోగింపక కట్టుదెగినగొట్టుము వొలె పరుగెత్తించుచుంటివి. నీకిదితిగదు. నేకవివేకనంటివి. కాదని నిరూపించుచుంటిజూడుము. విద్యార్థియైనవాడు శుశ్రూషశ్రేయోక తప్పదుగదా? విద్యకై యరుదెంచిన నీనిచే శుశ్రూషశ్రేయించితిని. అట్లుశ్రేయించుటచే గురుగారికితనిపై యనుగ్రహము గల్గుననియె—పై వాడను నంశయమున్నను—యీదెబ్బతో దానినివర్జించి—తప్పక శిష్యునిగా బరిగ్రహించి తిరుదుర నియ్య, దలంచి—అట్లయిన నీతిని మన

కారముజేసినవాడ నగుదునుగదాయని యూహించి—వివేకముతోడనే యీ కార్యము జేసితినిగాన నేనవివేకిగాను పరిగదా ముందు పెనుకలర యక నన్న వివేకియని నంజోధించిన నీవేయవివేకిని ప్రైప్రాయించి.

దేవ—ఓమండబుద్ధి! ముకుందా!! ఇటువినుము. ఈతడుదేవ తలలోనివాఁడుగదా? దేవతలకును మనకునుఁ బ్రేరణలవిరోధముగదా? ఇట్టివాడనియెఱింగిపెమ్మట యిష్టమున్నచో విద్యయొనంగెదరు. లేకు న్నచోబామ్మనియెదరు. ఇవ్వడఁజ్ఞుఁబామ్మనుట కవకాశముతేకుండ-గురు పుగారికి నేచ్చాభంగ మొసరించి-వారివాగ్బంధన మొనరించి-మును ముందీ మహాభాగునిచే కుశ్రామఁజేయించి-గురుపుగారితనికి ముఠా వడునట్లొనరించి-ఇవ్వడేదో విధముగాఁజేసినదోషము నమర్థించుటకైఁ బ్రయత్నించుచున్ననీవవివేకిగావా? నీయొనర్చిన యాయవివేకకార్య మువలన నిష్టమున్నను, లేకున్నను, గురుగారితనిని శిష్యునిగా బరి గ్రహించక తప్పనియటు లొనరించితివే.

కచ—గురుపుత్ర! నిష్కారణ మీతనినేలనిందించెదవు? విద్య నేర్చుకొను భాగ్యమున్నను, లేకున్నను కుశ్రామఁజేయుటయైననుఁ గల్గుననఁది యాశితోడ నేనేయీ కార్య మొనర్చితిని. భార్గవునకు నా యెడననుగ్రహముగల్గితమశిష్యునిగా బరిగ్రహించినమంచిదే. లేకున్న తానీసేవనీవిధముగానై నఁ జేసెడిభాగ్యంబొడవె ననఁది నంతుష్టితోగురు పుగారియాజ్ఞఁబడసి గృహస్థుఁబుండవయ్యెద. ఎట్లయిననుమంచిదే. ఇదివామనఁపూర్తిగా నొనరించిన కార్యముగావున నిష్కారణమాతనిని నిందింపఁడలంపకుము.

దేవ—[తనలో] ఏమిది? ముకుందునకు బుద్ధిగలపు నవంబున— యాకచునుని—యావమస్మధాకారుని—యాయపురూపముడరాకారు ని—యాశితమన్యధుపిని—శిష్యునిగాఁగైకొనక తప్పదని.. మజ్జనకునకుఁ బ్రోధంబు సేయదలఁచుటే మహాభాగున కర్థముగాలేదా? లేక— హృదయంబునందలి యభిప్రాయంబను కొనిపట్టు లిఖింపలేనిదుష్క మోలే నామహాకాభిప్రాయంబున కనువగు నాక్యంబులు నానోట మండిరాలేదా? ఏమయియుండును?

యిదియు నదియును నననేల * నందిచూడ
నొక్కటైనను నద్దూ * మున్నదొక్కొ-
యిట్టి దుర్మార్గులకు శ్రేయ * ముంబుగూర్చు
నాదిదేవుని యభిమత * మరయనేమొ?

(శిరః సంపనమాచరించుచు, ఇంకను వీరిపాపసంచయము బూర్తికా లేదేమో? కాదేని పరమేశ్వరుండిట్టి పాపచిత్తులనుక్షమించునా? వారి వారి పాపసంచయముబూర్ణముగా ఫలించువఱకువారు కనులుగాన కట్టినట్టివర్జితులు. కానిమ్ము పాపభుక్తులగులరయు భగవంతుడే యిట్టిదుర్మార్గుల నణవ వలయునుగాని తదితరులకు సాధ్యమగునా? [ముందునకుజూచి] ఓహో! నేనీయున్నాదాపన్థలోబడి ప్రకృతము మరచితిని. దేవయానిగోరినపుష్పంబులకైవెడలియింతదనుక రాసందు లకేమనియునునుచున్నదో? త్వరితగతితోయి యీప్రమానము బామె కొనఁగెదగాక. [నడచును]

దేవ—[కచునిజూచిడిగ్గునదిగి చెంతకరిగి చిటునగవుతో] ఇంతయాలశ్యంబై నదేమి?

కచు—అలశ్యమునకు విశేషకారణమేమియులేదు. నీగోరిన సుమరాజములివిగోఁగైకొనుచు

దేవ—[అస్వాయముగాఁదీసికొని యాఘ్రాణించి] వచ్చెదనిం దేయిండుడు. [అని నిష్క్రమించును.]

ముకుం—[అపవారించి శర్మివృత్తో] సోదరీ! చూచితివా? దేవయాని వివరీతచర్య.

శర్మి—[అపవారించి] అగునగును. దేవయానియీతనినివరించి నట్లేయున్నది సుమా?

ముకుం—[అపవారించి] కాకున్న నీవివరీతచర్యలేమి? దీనికి మనము విఘ్న మాపాదించవలయును.

శర్మి—[అపవారించి] అట్లనేచేయుదముకాని మాటలాడకుము దేవయాని వచ్చుచున్నది.

[అప్పుడు దేవయాని యొక భృంగారముతోఁ బ్రవేశించి]

దేవ—దీనినిఁగైకొనిఁచో మీశ్రమనపనయింపఁగలదు. తీసికొనుడు.

కచ—[తీసికొనకయే] ఏమది?

దేవ—పుష్పానవము

కచ—[అశ్చర్యముతో] సురగారా?

దేవ—అగును. ఏమట్లువివరముగా జూచుచుంటి? దీనినంగఁ జెఱుంగరేమా? తెచ్చెదనాలకింపుడు.

కచ—[మందహాసముతో] వలదు. వలదు. దీనినంగతి నీకంటెనాకెక్కువ తెలియును. ఎలయునేని ననేతెచ్చెదనాలకింపుము.

దేవ—[చిఱుగవుతో] ఇంతకన్నగావలసినదేమి? అవహితనై యున్నాను.

కచ—గురువుత్రి!

చ. సురఁగొనునంత కాలమతి * చోద్యముగాఁ గృశియించుచుంట, పేరుముదహించుట, కడు * నొప్పుగు జ్ఞానముదంగుచుంట, లోని రుధిరమంతయు న్జెడుట, * నీరసమెచ్చుట, శీర్ష్యమెప్పుడు గిరిగిర తిరుచుంటయును * సీరజనేత్రి! యెఱుంగఁజాలవా?

మరాఁప్రభావమవర్ణనీయమైనది. ఇంకను తెచ్చెదనాలకింపుము. నీ! పదిమంది పెద్దల * పజ్జకుఁ బోనీయ

దాత్ర బంధులనైన * సరయనీదు

అదిమంచి దిదిచెడ్డ * దని యెంచఁగానీయ

దాలిబిడ్డల జ్ఞేమ * మరయనీదు

సిగ్గెల్గులనువాని * చెంతమండగనీదు

దాత్ర గౌరవమించు * కరయనీయ

సత్య శాంతంబుల * సరసకురానీయ

దలవంశ మర్యాద * లరయనీదు

చెంతకొక మంచిగుణమైన * జేరనీదు

దేహినిటువంటి యజ్ఞాన * తిమిరమందు

గూర్చివై చెడి మరయెంత * గొప్పదగనా?

తేటతెల్లంబుగా నీవు * తెలిసికొనుము.

దేవ—[నిశ్చేష్టయై యట్లనే నిలువబడి] సురావ్రాజావమింకను
వినవలెను.

క చు—నంతోషము. గురువుత్రీ' ఈసురాపానదురాచారమును
గుఱించి పనియెడివారున్నచో నహారాత్రంబులేక దీక్షతో మూడు
దినంబులైనను జెప్పవచ్చును.

దేవ—[అశ్చర్యముతో] ఎంతచోద్యము. వినియెడివారే
లభింపరా ?

క చు— అదియేయివ్వడా కాశకును ముప్పోయినది. ఏనుడువేని
యివ్వడు సురాపాన మొనర్చనివారువేయింటికొక్కరై నగలరా? లేరా?
అపదీర్ఘముగానాలోచింపవలె నయగత్యమరుదొచినది. పూర్వముదక్కు
వజాతివారు మాత్రమే—అందునను విద్యాభాన మెటుంగని మూఁగులు
లుమాత్రమే సురాపాన మొనర్చిడివారు. ఇవ్వదన్నచో అగ్రజాతి
వారుకూడ సంపూర్ణవిద్యావంతులుగూడ సురాపానాభిలాషులై
యున్నవారు. నీవు బ్రాహ్మణపుత్రికపుగదా? నీజనకుడు సర్వవి
ద్యాపరిపూర్ణుడుగదా? మీరిరువురునుగూడ సురాపాన మొనర్చుట
లో సర్థమేమున్నది? ఇందేదియో మహద్భాగ్యమున్నదనుకొని యొక
రిజూచి యొకరుదిగిరి. అది తుదకు నాగుహశమునోలె మెడకుఁ
జాట్టుకొనిపోయినది. ఈవిషయము మద్యపానాన క్తులకునుఁ దెలియును.
కాని దానిపై మమత్వమునువిడువలేరు సరిగదా? పరులెవ్వరైనను
వలదని బోధింతురేమోయని వారిని డాయపెటచెదరు.

తే॥ గీ॥ మూడు చుక్కల కొల్లలో * మొనలుపెట్టె

దుదకు గూనల కొల్లకుఁ * దోగ్గవట్టు

నట్టివ్యసనంబునై నఁ బో * గొట్టవచ్చు

గాని, మద్యపానమువీడఁ * గాఢరంభె

కావుననే దీనిని విశాచిగణములో లెక్కించిరి. ఒక్కప్రయత్న
మువీడ విశాచమునైనను విదళించుకొనవచ్చునుగాని దీనినివదల్చు

కొనుట మనతరముగాదు. అభ్యాసముజేయుటయే మనవంతు. తరువాత మనయత్నములేదు.

దేవ—మిక్కిలి శ్రద్ధాభక్తులతో నేను వినియెదను. ఇంకను నాకెఱిగింపుడు.

కను—సావధానచిత్తవై యాకర్షింపుము.

సీ॥ కోటిశ్వరునినై నఁ ♦ గ్రీడ్డగవ్యయైః

నిరుపేదఁగాఁజేసి ♦ నీచుఁజేయుఁ

దనకుఁ దోడ్దయున్న ♦ తిక్కినవ్యసనమల్

దగిలించి మనల వే ♦ నొగలఁజేయు

కలసౌఖ్యములనెల్ల ♦ గంగకర్పణఁజేసి

తీరనిపిచ్చియె ♦ త్రింపఁజేయు

నాకలిదప్పిక ♦ లడగించి క్షణమునాఁ

దనబానిసీందఁగాఁ ♦ దనఁజేయు

నరసి మన మనస్థిమితంబు ♦ నడఁగఁజేయు

దానిగడియించుటకుఁ దలఁ ♦ పూనఁజేయు

నార । పుష్పానసమహిమ ♦ మద్భుతంబు

దానిచెడుఁగులు వర్జిలవఁ ♦ దరమెమనకు.

అప్పుపైవః

సీ॥ సుర యావహింపంగ ♦ జూదంబుపైనాన

వ్యభిచారమునఁగోర్కె ♦ వదలనీచు

దానికి సరివకు ♦ ధనములేకుంటచే

జోరత్విమున బుద్ధి ♦ జొనుపుచుండు

ధనమార్జనముఁజేయఁ ♦ దగినన్నివిధములఁ

బాపకృత్యములకుఁ ♦ బాలుఁబఱచు

నరహత్యలొనరించు ♦ న్యాయంబువర్జించు

లిన్నపెద్దలభేద ♦ మెన్ననీచు

కారణములేనికోధంబు ♦ కలుఁగఁజేయు

లేనిబాని వివాదము ♦ నూనఁజేయు

తుంటరితనము పొచ్చింపఁ జేయుచును

మధురరసమన్న భూతమౌను మగువమన్న.

సురాదేవినర్పించువాఁడెంతకైనను నభధుండగును. లోకమంతయు సురాతిశయమహిమ తుదకు మద్యపానమహాత్యక్తమునలన మత్తైక్కియొడలుతెలియక నప్రసముద్రంబులేటికి మద్యంబుతోనింప కుప్పనిటితో నింపితివని విధాతపైఁ గోపవచును తీర్పును. కనఁబడినచో నఱకి తీరుదునని కత్తిమారును; విష్ణుజేవునిలీలనైనను లెక్కింపఁగలమేమోగాని పానప్రమత్తచిత్తుండగు వానిచర్యల మాత్రము వర్ణింప వలెనాల్కులుగల పాపతేనికైననుఁ దరముగాదు. దీనియందొక చిత్రమున్నయది. అదియేమందువా? మద్యపానం భాసరించువారలకు మతిచలించిపోవుట నహవముగదా? అన్నివిషయఁబులయందును మతిచలించిపోవునుగాని మద్యమును సేవించుటకుమాత్ర మేమతియట్లునే నిలిచియుండును. దానిని సేవించుటలో మితియు, మితియఁగూడలేదు. అట్టిసమయంబున నెవ్వరెటుబోయిననుసరియే. బంధువులేమైపోయినను సరియే. కులగౌరవము కూలిపోయిననుసరియే. ఆత్మిగౌరవ మడుగంటిబోయిననుసరియే. తనకొంప నాశనమైపోయిననుసరియే. తనకున్న సర్వస్వమొరులు దరలించుకొనిపోయిననుసరియే. వర్తములు కురిసినను సరియే. కురియకున్ననుసరియే. సూర్యఁడుదయించిననుసరియే. యదయింపకున్ననుసరియే. రాజాధికారులు వేధించుకొనితిననుసరియే. రాజన్యాయముల కొడిగట్టిననుసరియే. వేయేల-తుదకు ప్రపంచమంతయు బుడుంగునమునిగిపోయిననుసరియేగాని సురాభండముమాత్రమాతనిచెంతభద్రముగా నుండవలయును. అదిలేకున్న నాతినికి సంతృప్తిలేదు. సురయం దిట్టియత్యద్భుతమహాత్యక్తమున్నదని యెఱింగియే మీరాజీ మద్యపానానక్తిని రహస్యముగాఁ బురికొల్పుచుండెను. సురాపిశాచమునకు దాసులైనవారికి యుక్తాయుక్తజ్ఞానము నశించును. సురాపానాభిలాషులనేయిచ్చునవహ్యఁజుగౌరవించుటెందులకో యెఱుంగుదువా? తానేమన్నను సరియే—తనయమద్యమమున కనుగుణ్యముగా నీకు రాపానాభిలాషులనుసమలక్షణగూర్చుండి కనులుమూసికొనియే భరి!

భర్త! యని తాళముపై చెదరనెడతలంపునే అట్టివానికి రాజానుగ్రహ మొక్కలున్న జాలు ప్రక్షలేమిపోయిననువారికక్కడలేదు. ఇట్టిమహా భూమిని లభించినప్పుడు పాలకులకింతయి లాభము. కావున నేపాలకుల తాళవృక్షములనే గల్పనకులట్లుభావించుచున్నారు.

(తెఱిలో) కచా! ఇటురమ్ము.

కచు—దేవయానీ! గురువుగారు నన్ను బిల్చుచున్నారు. వెడలి వచ్చి మరల వెల్చెదను.

దేవ—మహాభాగా! ఇంక వివహరింపిన యగత్యములేదు.

తే. గీ. ఇందివలకును దీనిపైఁ * భ్రాంతిచేత

నిట్టిచెడుగులు గలవటం * చెఱుంగ నెది

తెలిపినినేడు దయతోడ * తేటగాను

గాన మద్యంబునకు నహం స్కారముఁగొ.

[చేతిలోని భృంగారమును పారవైచి] ఓవు! సావరంసమా? ఇకమీద నీమరాపాన మొనరించినచో సురుపాదంబులుఁదప్పినట్లు-పంచ మహాపాతకంబులొనర్చినట్లు-నేనీదురభ్యాసమును బూర్ణముగా మాను కొనుటయేగాక నాచెలులకుఁగూడ బ్రజోధంబుకేసి సాధ్యమైనంత వలకు వారిచేఁగూడ మాన్పించుటకు బ్రయత్నించెదనని నీపాదము లంటి శపథ మొనర్చుచున్నదానను.

కచు—గురువుశ్రీ! సంతోషము. భగవంతుఁడు నిన్నను గ్రహించుఁగాక. నీయుద్యమమునకు అరమేశ్వరుఁడుగూడ తోడ్పడుఁ గాక. [అని నిష్క్రమించును.]

దేవ—[వెనుదిరిగి] చెలుతారా! పోద్దుపోయినది. మనము గూడ పోవుదమా?

మును—కచుఁడు వెడలిపోవుటచేత నిప్పటికై నను పోద్దు పోయినదని తెలిసికొంటిని, నయమే.

దేవ—ఇట్టివాఁడా! చెప్పచున్నవాఁడు కచుఁడుగదాయనినేను వినుటకుటప్పింపలేను. ధర్మములుపడేశించుచుండెడుగదాయని వినుచుంటిని. ధర్మములనునడేశించినను వినియే కాకాపాతాదిత్యమాలో

చింపక విసవలసినదే. అట్లువినకుండుటధర్మము.

ముకుం—అట్లునా? శేవలగర్భముకాదు. [దేవయాని తన చె
యితో నిష్క్రమించును.]

ముకుం—శర్మిష్ఠా! దేవయాని నవవడిక యిప్పుడర్థమైనదా?

శర్మి—వృషముగా!

ముకుం—ఇది శుక్రబింబమునా? ఎటుగదా?

శర్మి—నాకుమాత్రం మెల్లుదెలియును?

ముకుం—నేనీవిషయము గురువునకెఱింగింపనా?

శర్మి—మనము చెప్పినసాలాభములేదు. అతడు తన కూతు
రివైపుకొరము చేయనేమో. ఇంకొకవిధముగా శత్రునాశన మొనరిం
చుకొనుటమందిది

ముకుం—ఏమిచేయుదము?

శర్మి—ఏదియోయొక కుతంత్రముచుట్టి వాజనకునకీచునిపై
గోపమువచ్చునట్లుజేసితిమేని కార్యసాధ్యమగును.

ముకుం—అగు నగును. సీయూహాబాగుగానున్నది ఏమి
పన్నుదము.

శర్మి—అలోచించుదమురా! పోదము

నిష్క్రమింతురు.

తృతీయః పాఠము.

తుల్య రంగము.

—* వృషపయ్యని కొలువుకూటము. *

[వృషపయ్యుడు, మహాబలుడు, ముకుందుడు, శర్మిష్ఠయు
నుచితాననములపై గూర్చుండియుందురు.]

వృష—[శిరఃకంపనమాచరించుచు] అమ్మా! శర్మిష్ఠా! వృష
హారమింకేవలకు ముదిరినదా? ఇట్టివారి మదంబడంచుటెంతలోనిది?
పరేకానిమ్ము. తదనంతరయుదంతంజేసి

శక్తి—నాన్నగారూ! వారివారి యుగంతంబంతయు జక్కగా మేమూరయుచున్నట్లుంటే మనకు వుగూడగుటిలవర్తనుడయ్యెననుట కెట్టివంఁదియమానులేను అట్లు లేగా దేనివిరోధిగుమారునిజేరదీసియాదరించుటకేనియగత్యము? విద్యశెప్పటకేమి కారణము? పోనీయీ విషయములుబట్లుంచుఁడు. తనకుమార్తెనుకావనవతికదా? కనుడన్యపురుషుడుగదా? అట్టికనునితోఁ దనకుమార్తె 'గునగున'లాడుచుండఁజూచి యుఁజూడకుండునట్లుగురుండూరకొనుటకేమి కారణమోయూహించుఁడు ఆచార్యునియైదు పాఠాంబులును, శేవయానిమోహంబునఁగూడ కనువిప్పెనున్నయని దేవతలయందభిమానమేలేకయున్నచో నీయకార్యకార్యచరణకాకుకొండెన్ననమ్మతి.చును?

ముకుం—నమయమనచ్చి, వృథు యదార్థమెఱిగింపకూరకొనినచో రాజద్రోహమగునను భయంబు పెంపున నీకు కలపెట్టినదిగూడ చెప్పుచున్నాను గురపు కపటియనుటకే తనూత్రీయను నుదేహములేదు కావున నేనింకమీపారశాలకురాననియు, మీవిద్యనాకాత్యములేదనియు వాసివంపివైచినాను. రాజద్రోహమొగర్చువారిదగ్గఱ విద్యనేర్చుకొంటే రాజద్రోహమేపట్టుబడతుంది. విధవకుదండముపెట్టి నప్పుడట్లుదీవిచునో యెఱుంగిమా?

వృష—ఏమేమీ! కాన్యండుగూడ తనకుమారితోనేకీ విచెనుగా? ఎంతద్రోహమెంతద్రోహము. [మంత్రాని] మంత్రీ! మహాబలా! వింటివా? ఆచార్యునిమహత్త్వము? [కోపముతో]

మ|| గురుండంచుకొగడుఁగొప్పజేయుటను నం * కోచింపకుండంగము

మృగచిత్తుండు దేవతాధములతో * సఖ్యంబుకావించఁగాఁ

గరముత్సాహము బూనెగావలయు నిం * కక విమన్నిరపదు

ర్భరమా బాధలవెన్నిగల్గునో? వచియిం * పక శత్రుమే పెగ్గిడా!

మహా—దేవా! ఈదినము లొకరినిసమ్మిటకుఁదొననములూ? అనగింబంతవకాశము దొరకినచోఁ కాలక్రిందఁగొతులు దీయుటకువకరిమింతురు. కుమారునినైన నమ్మటకువీలులేదు.

వృష—[శుక్ర]నుద్దేశించి కోపముతో] ఓమండ్రుడా! శుక్ర
తా|| తిన్నయింటివానములు లెక్కింపనమకట్టితివా? కృతఘ్నుడా!
పాలుదా? తొమ్ముఁ గుద్దదలఁచితివా? ఏలరానీమాధ్యము? నీమిత
యవివేకికైబోలివేమి? ఒక్కమృతసంజవనీ మంత్రిణు నీచెంతనుండు
టంబట్టి నిన్ను బూజింపవలసినవచ్చుచున్నదిగాని లేకున్నచో నీవొనరింతు
చున్నరాజదోహమునకు—

తే. గీ. తుండె టాండెము లట్లుగాఁ * దుగించివైచి

గొద్దలకు వైచియుండిన * గలదె భవము

యేరిసామ్మను దినుచు నీ * వేమిజేయ

దలఁచి యున్నవో? లవమైన * దలఁచినావె?

మహా—దేవా! ఇట్లునరించుట కేమి కారణమని యడిగినచో
నాతఁడేమినమాధానంబిడునో వినుట నమంజనమని దలంచెదను

మకుం—మనకెట్టిగాని-అడుగుటయే తడవుగా-అనలునంగతం
తయుజ్జెప్పినా? అడిగినదానకేదో తెప్పి కమ్మకొంటాడు దేశదోహాలు
కలచరిపిల్లు. వారికినదుకుబెడుకు నుండిదు. తాళాధ్యాయాలుకా
వాలి. తదనాన దేవతలతో నంబంధమువదలాలి. అప్పుడాతఁడు
చెప్పినట్లలొంగాలి. అంతవఱకాతఁడు లొంగుతాడో శుక్రగండం
సామాన్యుడుకాదు.

మహా—అగునగును. నిస్కీరణమారఁడు శపియించినను శపి
యింపఁగలఁడు.

వృష—అందులకయే నేనును భయపడుచుంటిని. లేకున్నచో
నొక్కనిమిష మార్యంబున—

తే. కన్నులనూడదీసి కడ * గండ్లకు లొనగునట్లుఁ జేసి నే
లెన్నుల కాథఁబెట్టి పలు * తిప్పలకు స్థలయొగ్గఁజేసి వాఁ
డెన్ని విధంబులేడ్చినను * నిండుకయంజెలయొగ్గఁజూక నా
చెన్నట్టి పాపచింతనము * జేయుచు చచ్చుట కండ్లఱుడనే.

శర్మ—ఇంకా! అగ్రహము నర్చనాశనమునరించును. అగ్ర
హమునువీడి కార్తీకమాసమునకుఁ గడింగుడు. కార్తీకపరణమయం

జీవః గాలహరణమొనర్చినచో మృతసంతపనీయంత్రా దేవతల పాలగుటయు, దానితో బాటాపదలు మివకు దాపురించుటయు తథ్యము. కావున కర్తవ్యశంకునకై గడంగుడు.

వృష—[కోధముతో] ఆఁ. ఆఁ నాకంఠములో కాగ్రము లుండఁగా మృతసంతపనీయంత్ర మితరులపాలగుటయే. (శిరఃకంఠవన మాచరించుచు) కానిమూర్త ముచ్చటయునజాగము, ముందాలోదన పెండుకై నను మంచిదిగదా? మహాబలా! ఇందు నీయభిప్రాయమేమి? మహా—తగినట్లు మృదువాక్యములచే వాండరించినచో గురుం డీయద్యమంబునుండి మరలుననుకొనుచున్నాడను. ఏమృత మొచ్చి తము.

వృష—[నందియమతో] గురుఁడు మనప్రార్థనమునకుఁ జెరి యొప్పువా?

ముకుం—ఓగ్గడు. ఒగ్గడు. మీదుమిక్కిలి మనమాతని రహస్యమును గ్రహించితిమని లేనిపోని యాగ్రహముజెచ్చుకొని మనకవకారము జేయునేమో యింపుకాలోచించుకొనుడు. [అపవారింది శర్మిష్ఠతో] శర్మిష్ఠా! అక్కడకు వీడవడలకుండ జేయుము. వీరు బెల్లారంటే మనకొంప మునుగుతుండి. అపై నీ నీయివ్వము.

వృష—అగునగును. ఇదియు నాలోచింపవలసినదే.

శర్మి—దేవలతో న్నేహ మెన్నటికిని మనగురువునకు ననివడ దుగానినాకొకయూహజనించుచున్నది అట్లుజేసిన బాగుండునేమో?

వృష—అదెద్దియో వినిపింపుము.

శర్మి—సావధానచిత్తులై వినుండు. మనకావ్యండు సాధారణముగా నామంత్ర మురులకొనంగడుగాని. మండల్లుడైనచో బానిసైఁగల యభిమానంబు పెంపున నప్పుడువదేళించిన నునిదేశింపవచ్చును. కావున మనమీలోపున నేగచుని పాణివా యువులు మనమపహరించి తిమయేని దేవతల యాకాలశతోబాటు కుక్కుని యద్యమముఁగూడ కూకటివేళ్లతో గూలిపోవును. ఏమందురు?

ముకుం—ఇంతంటే మంచిమార్గమీలోకములో లేదు.

వృష—అమ్మా! బాగు. బాగు. చక్కనియాలోచనమును
జెప్పితిని. మహాబలా! దీనిశేమందువు!

మహా—నిరపాయంబైన యువాయువుగనుటచే నదిచాలమంది
యాలోచన.

వృష—అట్లయిననోముకుందా! నీవునలుపురు హంతకులతో
గలసి యరణ్యంబున కేగి యాక చుండగుదెంచిన వెన్న నమయంబు
గనిపెట్టి.—

తే. గీ॥ మీరలందఱు నేకమై * మీదికుటిః

బలిమిమై కీలు కీలును * జట్టిపిఱచి

చిత్రవిధఃజేసి కసిదీరఁ * జటికలోన

మారుమాటాడకుండంగ * మరలిరండు.

వానికి నహాయలై యెవ్వరడ్డువచ్చినను ఖడ్గమునికుటలయిండు.
ఇదిగో! హంతకులకీయానవాలొనంగి నాయాజ్ఞగాఁజెల్పి వారిని దో
డ్కొనిపొమ్ము

ముకుం—(తె కొని) చిత్రము. [అని నిష్క్రమింతును]

వృష—మంత్రీ! మనముగూడ వెడలుదము రమ్ము అమ్మా!
నీవంతఃపురమునకుఁబామ్ము. [వృషపర్వుఁడును, మంత్రీయు నిష్క్ర
మింతురు]

శర్మ—దేవయానియుబలాట మింకొక్కదినములో జల్లాపో
వును. అప్పుడానిర్భాగ్యురాలేమిచేయును? చేయుటశేమున్నది? చేతు
లునలుపుకొనుచు—ఇధినిదూచుచు—తననిర్భాగ్యత్వమున కేడ్చును.
ఇప్పుడు దేవయాని నామెడలఁజూపిన యినాదరణభావమప్పుడామెమెడ
జూపింపకపోవుదునా? [సంతోషముతో నిష్క్రమింతును]

ముకుంద—నీకు మరేదాకా నన్ను మనస్సరి నెప్పుడవు?

కమ—[నిందాగర్భముగా] నీకెట్లు తెలిసినది.

ముకుంద—నన్ను చూచిన నీకు నవ్వువచ్చుచున్నదా? నవ్వువచ్చును. [రహస్యముగా దాచిన కత్తిఁదీసి చూపుచు] ఈ కత్తి—ఇది గోయికత్తి—తెలిసినదా.

కమ—ఛీ! ఛీ! నీతో వాకి యప్రస్తుతప్రకంపతేల?

[అని నడిచుచుండఁగా ముకుందుఁడద్దునిలచును]

కమ—ముకుందా! దారిద్ర్యంబగుము.

ముకుంద—ఈదారి నీకొనంగనుగాని—నీమితగాఁ బ్రార్థించు మంటివిగాన—యమాంబయమునకు దారిఁజూపించెడిను. [అని కమని దోయును]

కమ—[అపుకొని] ముకుందా! వృధాకలహమునుబెంచి చడిపోకుము.

ముకుంద—నీవా? నేనా? కలహమునుబెంచుచుంట? [మరల గెంటును]

కమ—మాటలతో తొలంగవా? [ముకుందుని గెంటును. కోరదఁబడి కెప్పునఁ గెడఁబెట్టును.]

[జెంటన హంతకు లరుదెంచి బలవంతముగాఁగచునిఁబడవై.

నఱకివైతరురు. ఈనందడికి నహధ్యాయు లిరువురును

జనుదెంచి చూచి పాత్రిపోవుదురు.

ముకుందుఁడు లేచును.]

తెఱవోలును.

ప్రథమ రంగము.

ద్వితీయ రంగము.

— శ్లోకము:—శుభాశ్రమము —

[ద్వారముచేత దేవయాని నిలువంబడి యండఁగా
దెలరెను]

దేవ—[ఇటునటుఁజూచి నిర్వేదముతో]

ఈ శోభనశోభా యెట్లులొనఁ గూడు నటంచెద నన్నిరీతులొ
యారఁజుచుంటిఁగాని యొక ఁటనను మార్గము గానరాద దే
తీరుననై న యాశచుని ఁ నివ్వవదంబులఁగొల్పు భాగ్యమా
కారణకారణుడయినఁ గల్పనఁజేసెనో జేయకుండెనో?

[ఒక్కనిమేషముల్లనే విర్హంతపడిచూచి] నాయదృష్ట మెట్లు
న్నదియో యెవ్వరెఱుంగుదురు? ఓపరమేశ్వరా! నయాశాలతనీమి
చేయఁదలఁచితివి? మద్భాగ్యమెట్లున్నయది? [నిమిలితశత్రు] దీన
బంధూ! కరుణాసాగరా! భక్తవత్సలా! నీ నియామకమెట్లున్నదియో
యెఱుఁగుట కవకాశములేకుండెను. అబృహన్వతికుమారుని మనోవృ
త్తియెట్టిదియో యెఱుఁగుటకై న నవకాశంబు గలుఁగకుండెను. తొం
దరపడిన ముందుకార్యంబునను శంగంబు వాటిల్లనను నభేద్యంబు
పెంపున నేటికిని మదభీష్టం బెత్తిగింపఁ జాలకుండనను. అర్హవనదీత్రా
వరతంత్రా! నాయభిమతమీడేర్చుట నీచేతిలో నున్నయదిగాని—
అబలను—కార్యలోచనమంతగాలేని లోడుదానను—నిష్పహాయను
నగు—నాచేతిలోలేదు. నన్నురక్షించుభారమంతయు నీదియే. తండ్రి!
అనుగ్రహించుమనుగ్రహించుము. [ఇటునటుఁజూచి] ఏమిచెప్పుమా?
నమిత్కుకాదులొకటకై నహాభ్యాయులతో నరణ్యంబునకరిగిన కచుం
డు సాయంవంధ్యానమయము గావచ్చినను గ్రహిత్రిరాకయున్నవా
డు. [కచునిబుద్ధేశించి] ఓవాచవృత్తిభాత్రా! నీప్రేమాకాంక్షిణి—నీ
మనోహరసుందరవదనారవింద సందర్శనోత్సాహిణి—నిన్నే దైవ
ముగా భజింపఁదలంపునిన మస్థిరచిత్తంబుగలదానిని—ఇట్లు బరి
తపింపఁజేయుట భావ్యమా? నీకేలనాశయి దయరాదు? నాహృదయ
స్థితాభిప్రాయ — మభినయపూర్వికముగా సాకునైన బయలుపడె

నీకేల నీవంశయము? మదభీష్టంబెఱింగినయందే నే మజ్జనకుం జనుతు
రించుననెడియాక నాకున్నది. కాని నీయభీష్టమొలుంగకుండ నాజనకు
ని నేనేమనితెల్పగలను. [వంశయముతోఁజూచుచుండును.]

[వివర్ణపదనములతో నీలుఁడును, గరాభుఁడును బ్రేవేళించుచున్నారు]

నీలు—నీవు చెప్పము.

గరా—నీనే చెప్పము

దేవ—[చూచి] ఓయీ! మీరిరువురేజనుడెంచితిరేమి? మీ
నహాధ్యాయుండును, బృహస్పతికుమారుండును నగు కచుం 'దెచ్చట' ?

నీలు—చెప్పమురా? ఊరకొనినమాత్ర మేమిఁగ్రాళము ?

గరా—నావలనఁగాదు. నీనే చెప్పము.

దేవ—ఓయీ! మూరువలుక రేమికారణము? కచుఁడు శ్రేమ
ముగానుండెనా?

నీలు—లేకు. అబ్బ! చెప్పరా?

దేవ—సోదరులారా! మీరేల యాబున్యంబొనరించుచుండిరి ?
మీకోక్కననుస్కారము. జరిగిన వృత్తాంతమేదియో, కచుఁ డెట
నుండెనో చెల్వి నాయలమటబావుడు.

నీలు—[తలవ్రొల్పుకొని] అమ్మా! మమద్భవప్రహీనులము.

దేవ—గర్లదవ్వరయితో] కా-ర-ణ-మే-మి-!—

గరా—ముకుందుఁ డింతవాఁడిగునని యెన్నఁడనుకొనలేదు.

దేవ—నాయనలారా! మీవల్కులు నాకర్థమగుటలేదు.
తేటతెల్లముగచెల్వి నన్ననుగ్రహింపుఁడు? ముకుందుఁ డేమిచేసెను?

నీలు—అమ్మా! ముకుందునకు మన కచునిపైఁ గోర్కడమెందు
లకుఁగల్గెను?

దేవ—సోయనా! ముకుందుఁడు కేవలము మార్కుఁడు, మిఠ్యా
లకు యాత్తాయు క్షణనముండదు. వారికోపమునకు మొదలము, దుడ
మునుండదు. వానికోర్కడమెట్లు బరిణమించినది?

గరా—వాఁడేరినో నలుపుదుష్టులను కంటఁబెట్టుకొని మా
కంటెముందుగా నరణ్యంబులో బ్రేవేళించి యొకచో వాఁగియుండెగావ

యను మాకా యదంతంబేమియు చెలియదు. నమిత్తుకలకై చక్కనివృక్షబాకకటి చూచుకొని మేమినుపురమా వృక్షరాజమధి రోహించితిమి. కనుడుమాత్రము గిందనేయుండెను. మేము నృత్య గ్రములవఱకుఁ జోవునప్పటికి వృద్ధయవిదారుణ బగు నొక యారా రవము వినఁబడినది

దేవ—[వడంకుచు] అ.య.రా.రవ-మాతనిదికాదు-గదా?

నీలు—ఎవ్వరో మేమెట్లు చెప్పగలము? మేమయ్యెడనుండి గో దిగువకుఁజూచునంత ముకుందుడు క్రిందఁబడియుండెను. మన కనుఁజూనమయంబున నాతని వక్షంబుపైఁగూర్చుండి యాతనిఖడ్గ మూడబెట్టి కొనుచుండఁగా దాగియుండిన ముకుందునీయనుచరులు హఠంబుగాఁ గనునీపైఁబడి కుమిచములోపప్పుచుగ-ధా-వ-శేషు....

దేవ—హా! దైవమా! నీనియామకమిట్లున్నదా? [అని మూర్ఛిల్లును.]

నీలు—[భయముతో నిటానటుదిరిగి] కరాళా! నీవతిత్వరితం బుగవెదిలి గురువుగారిని దోడ్కొనిరమ్మట

కరా—[నిష్క్రమించును]

దేవ—[మూర్ఛదేలి లనలో విచారముతో] ఓదేవగురు వుత్తా! నీప్రాణవాయుస్ఫలీ వరహంతకులబాలానరించి స్థూలదేహము న్విడచి—నూత్నదేహముతో నీస్వస్థానముఁజేరితివా? నీపైననే పంచ ప్రాణములు నిల్చికొనిన నన్నోగ్గోగతిపాలానరించితివా? నీజనకునిదరి లేని దుఃఖాంభోనిధిలో నుంచువైచి—వృద్ధునకుగతి లేకుండఁజేసివైచి—అగిమిషులయా శాలతను నీకొనగోటితోఁ ద్రుంకివైచి—నీగురువశ్య నసఖ్యాతిబాలానరించివైచి—నీవరుగుటభావ్యమా? మనో:—[అచ లునున్న నీలు గాంచి తనలో] అక్కలకటా! బిగ్గిటగానేడ్చుటకై నను నలనుగాకుండవచ్చునే? నాయాశలెంతలో సంతరించుకొనవి. అయ్యో! దైవమా!

తే గీ ప్రాణములకన్న మిన్నగా * భావమందుఁ

దలచి యెవ్వేళనేగొల్పు * లలితమూర్తి

వీడె దనజీవముల నని * వినియుఁగూడ

వ్రోయులవకుండె హృదయఁబు * ఎజిమేమి?

[స్పృహనభినయించి] ఏమిది? నేనింత మండబుద్ధినై పోతివేమి? జీవములఁ దొఱంగిన నెట్టివారివై న—నెట్టిస్థితియందై న—నజేవునిగాఁజేయఁగల మృతనఁజే: నీమహామంత్ర రాశమే నాజనకునియధీనమునందుండ నేనిట్లు చింతించుట కెట్టితనమ గాదే? కావున నేవేవేఁగఁజని విజ్ఞనకు బ్రార్థించి యాఁచుని—మనస్కనోహరుని—నజేవునిగా నొనరించుకొందునుగాక [తేచి రెండడుగులువైచి సందియముతో మరల చతికిల బడి] అట్లయిన నామనోరహస్యము బయల్పడునేమో? [ఇంచుకాగి] అట్లబయటఁబడకుండఁబ్రార్థించు మార్గ మేమియు లేదా? [అలాచించి] ఆ చక్కనిమార్గమున్నది. అట్లొనరించినచో నామనోగతరహస్యము బయల్పడకుండుటయేగాక—మనస్కనోరథంబుగూడ నీడేరును పిమ్మట వృషపర్షవనకీ దారుణాశంబెఱింగించి యాముకుండుని పొగ రడంపవలయును

[అప్పుడు శుశ్రూషు క రాశునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాడు]

శుశ్రూ—[తనలో] ముకుందుడింత ధైర్యముఁహించి నాయ న్జీవమందున్న కనునిమ్రొందించుట కేమికారణము? [దివ్యదృష్టినిదిల కించి కోర్కెముతో] ఓరీ! ముకుందా!

చ. యగుఁడిటు దేవతాధముని * గొంకకఁదాఁదరిఁజేర్చి మంత్రమున్ గలువగనున్నవాఁడు కడు * గారవముప్ప నటంచు గొండెమల్ నరగునఁజెప్పి రాజును వ * శఁబుగఁజేసుక నెట్టికార్యముల్

స్థిరమతిజేయఁబోయితివె? * చెన్నటి! తుచ్చుడ! మందబుద్ధివై.

[పైకిదృష్టిఁగిడ్చియూచి తలబంకించుచు] శక్తివృద్ధిగూడ నీపాప కార్యంబునఁబాలుగొనెదదా? కానిమ్ము. పరిగర్వమడంఁగితిరెదను. [కోర్కెముతో] ఓవృషపర్షవ! నీనింతయవివేకివై పోతివేమి?

తే॥ గీ॥ నీదు దరిఁతేరి కొండెముల్ • నెమ్మిబలుక
 వినుటయేగాని సత్యంబు • గనఁగలేవె
 చెప్పవారి వివేకంబు • చెల్లిపోవ
 నోర్చినినువారికై నను • నుండవలదె
 కానియ్యు. నీనిషయమైగూడ నింకముందు దగినంత మెలుకవఁగలిగి
 యుండును. [అని శిష్యునితో] శిష్యా! మా దేవయాని యెచ్చట?
 నీలు—అచార్యోత్తమా! ఇదిగో మాసోదరియిట గూర్చుండి
 యున్నది.

దేవ—తండ్రినిఁజూచి గుభాఁనలేచి [నమీపమునకరిగి] జన
 కా! జనకా!

సీ॥ తమ శిష్యులొటిలో • విమలఁడవఁడనన్ ..వీ
 డని' చూపుటకుఁబూతున్ • డైనవాడు
 గరుభ క్తియుతుడైన • ఫరుషుఁడవఁడన్న ..వీ
 డను' వాక్యమున కర్హుఁ • డైనవాడు
 చిత్తవిభ్రాంతిని • చెందఁడవఁడన్న ..వీ
 డను' నాలుకకుఁదొడ • వైనవాడు
 నిత్యసత్యవ్రత • నియతుఁడవఁడన ..వీ
 డని' చెప్పటకు నరి • యైనవాడు
 అంగిరసు ముద్దుమనుమఁడై • యలగువాడు
 అలరునిల్లుని సోయగం • బమరువాడు
 సరన సద్గుణ ఖని యనఁ • జాలువాడు
 మహిత విజ్ఞాని కచుఁడింక • మనకు లేడు!

తండ్రి!

సీ॥ చలిచునేనియు • నలుఁగఁద్రోక్కనివాని
 శరణన్న శత్రులన • సాకువాని
 పరుల యాపదఁగాంచి • పరితపించెడువాని
 చేతనౌ నుపకృతి • సేయవాని
 తన బలమొత్తెన • నణఁచుకొనెడు!

పరబలంబునుఁ గీర్తి • బలచువాని
నిత్యసత్యవ్రత • నియతాత్ముడగువాని

కోధమింతయులేని • గొప్పవాని

పిన్నపెద్దల నమబుద్ధి • నెన్నువాని

నేరి మర్యాదవారల • కిడెడువాని

గురునినద్యంతంబునునిల్పు • గుణ, ఖని, నయ్యె

యాముకుండుఁడు వధియించె • నంట వింటె

జనకా ! నద్వంద్యునియగు మనకనుఁడు కూర్మాత్ముండగు ముకుందుని
కేమి యవకృతి నల్పియుండును ?

శుశ్రూ—అమ్మా ! నీనికనుఁ గండ్లుదెఱువని పసిపాపపు. ఆక
తంబున లోకజ్ఞానమంత గాఁ గడియించినదానవుగావు. కావున నిట్లులం
టిని. మర్యాదలకుఁగ్రోర్యమే—అనఁగా—వారి వారిస్వభావమే కార
ణముగాని మరియొండేమిగలదు? వలసినన్ని మృగంబులఁబట్టి వధియించి
కడుపుచిచ్చు జిల్లార్చుకొనిన పిమ్మటగూడ పెద్దపులికనఁబడినమృగం
బులనెల్ల వధించుటకేమందువు? మృగరాజుల్లొనరింపకుండుటకేమికార
ణమందువు? ఇట్టిప్రకృతికంటెకని “స్వభావము” అనుటకంటె
వేరేమియు నమాధానములేదు

దేవ—జనకా ! కనుఁడు మీచెత విద్యార్థిగాఁ బ్రవేశించిన
నాఁడు తమరు నాకొకహితోపదేశ మొనరించితిరి. జ్ఞప్తియందుండ
వచ్చును. మీరెట్లనుమానించితిరో దుడకట్లేయెనది. ఇప్పుడు మీ
రుపేక్షించుటవలన మీకుఁగలుగు నవఘాత నిష్టనాతితమై యాచంద్ర
తారార్కమై చతుర్దశ భువనంబులయందును నిల్చిపోవును. మీరనిన
యట్లు నిందభరించుటకష్టము. ప్రాణములకై నఁదేించి యశోల
నార్జింపవలయుఁగాని యూరకుండకాదు అట్లురకొనుట బ్రాజ్ఞుల
లక్షణముగాదు. జనకా ! మీకింతదూరము జెప్పవలసినదానను గాను.
నర్హమును మీకయెఱుంగుదురు. ఈయవఘాతనిఁ జోఁగొట్టుకొంట
మీచేతిలోనివని. మృతనంతవనీమంత్రోపతన మహాత్మ్యమువలనఁ గను
నిబ్రదికించి మీయవఘాతనిఁ జోఁగొట్టుకొని మీధర్మమును మీరు

గాఁపాడుకొనిఁడని వేఁడుచున్నదానను మీరనుగ్రహించితిరేని కనుఁచునజీవుఁడగు. బృహస్పతివుత్సవంతుఁడగు. శుక్రగ్రహఁడపత్యా తిబాఱుగాకుండనుండును. నలశ్రేయోదాయకంబగు లిండి! అను గ్రహంపకతప్ప దనుగ్రహింపుము.

శుక్ర—అమాత్ర! నేనుమాత్రము నిందభరించుట కనుమ తింతుననుకొంటివా ? [శిష్యునితో] శిష్యా ! కమండలోదక మిటుజెహూత్ర

నీలు—చిత్రము. అని నిష్క్రమించి కమండలముఁదెచ్చి యొసంగును.

శుక్ర⁽¹⁾ [కమండలములోనిజలము దీసికొని మంత్రమున బలిపి విడుచుచున్నాడు.]

[అప్పుడు శరీరవృత్తి బ్రవేశించుచున్నది]

శరీర—[తనలో] ఇప్పుడు దేవయాని వదన మెట్లుండునో జూడ వలయున నడి కుతూహలముతో నేనియ్యెడ కరుదెంచితిని. [దేవయాని నుద్దేశించి] నన్ను మించినకోరిక నీవు గోరుటచేత నిష్కారణమాకము నికిట్టి యకాలమరణము దటస్థించినది. ఇది తార్కాణముగాఁ గైకొని యెన్నఁడిట్టి యడియానలకుఁ బోకుము. మహారాజకుమార్తెనగు నా కులేని భాగ్యము బ్రాహ్మణపుత్రివగు నీకుఁగలుగుననుకొంటివా? ఒకానొకవేళ నట్టిభాగ్యము విధాతనీనొసట లిఖించినను నిధాతమన మడంపఁగల నాజనకునిచే నీనొసటనున్నవారిత నీవలపుకాని రక్తముచే దుడిపింపకూరకుండునా? జాగ్రత్త.

శుక్ర—[అపవారిచి] అమాత్ర! శరీరవృత్తితో నెన్నఁడును మన సిచ్చి మాటాడకుము. కారణము మాత్రమిప్పుడు నన్నడుగకుము.

దేవ—చిత్రము.

శరీర—[దేవయానినిఁగాంచి తనలో] దేవయాని విచారించు చున్నచైతనముగానరాదేమికారణము? [అలోచించి] కమండీమవలపు కాఁడుకాఁడా? అట్లేమైనఁగచుడు నిష్కారణముగా వధింపబడెన

న్నమాటయే. [ఇంచుకాగి] లేదు. లేదు. కనుని నీమెమనసార బే
మించినమాటవాస్తవము. ఇదేమియు నందియులేదు. అట్లయిన
కనుకొంటు విచారించదేమి?

[అప్పుడు కనుడు బ్రవేశించును]

కను—[నడచుచు శర్మిష్ఠనుజూచి] శర్మిష్ఠా! షేమమా.

శర్మి—[అడలిపోయి వెనుకకుఁదగ్గి వెట్టిచూపుజూచును.]

కను—[వణివడిశక్తినిచెంతకరిగిమోకరించి] మహానుభావా!
ఘోరకాంతారమధ్యంబున నిష్కారణముగా, బలవంతముగా రాక్ష
సులచే బ్రాణబలుఁగోల్పాయి మరల తమమృతసంజవనీమహిమచే
బునర్జీవుడై జనుడెంచిన కనుఁడభివందనముజేయుచున్నాఁడు. గైకొ
నుఁడు. గురువర్యా! మీబుణమువేయిజన్మములకై ననుదీర్చికొనఁగ
లవా? కొండంతదేవునిబూజించుటకు కొండంతవక్రియఁదెచ్చు
టసంభవము చంద్రునికొక మాలుపోగుచందంబున నాయాకృతానేక
నమస్కారంబుల గైకొనినన్ననుగ్రహింపుఁడు,

శుక్రు—[సాదరప్రేమతోలేవనెత్తికూర్చుండఁబెట్టి] కీర్ణాయు
ష్మాకభవ. కుమారా! నీవునన్నిఁదుఁబొగడవలసిన పనిలేదు. నావి
ధ్యుక్తధర్మమునే నాచరించితిని నీకిట్టియుదుమలలవడుననియు, నట్టి
సమయంబున నిన్నుగాపాడుట నాకువిధియనియు నేనుతొలుదొల్తనే
యనుకొంటిని. నాయనుమానమున కనుగుణ్యముగానైనది, కానిమ్ము
ఇకభయములేదు.

దేవ—దేవగురుకుమారా! నీదేహస్థితియిప్పుడు బాగుగాను
న్నదిగదా? మజ్జనకుండా ముకుందుని పొగరకంచును విచారించకుము.
అగునుగాని ముకుందునకు నీపైఁగ్రోధమెందులకు దఱుంచినదందువు?

శుక్రు—అమ్మా! ఇదియానవాయము. ఈతఁడలసియున్నవాఁడు
ప్రప్రేమమునవీని యాయానముదొలఁగునటులొనరించి యాహార
దులొనంగి యాపిమ్మటకారణమహుగుట నమంజనము. కావునమనము
లోనిశింఖోపునము రమ్ము.

దేవ—చిత్తము

[నిష్క్రమింతురు.]

శర్మి—[బక్కపెద్దనిట్టూళ్ళువిడచి] ఎంతవనిజోగిడ. చచ్చిన వానిని మృతనంజననీమ. గ్రామాహత్యముచేమరల బ్రతికించినాడా? భార్గవునిమంత్ర)మాహాత్యమును మరచి యాకార్యము జయద్రథముగా మగియుననుకొంటిమి. కచుడు జీవించియున్నంతవఱకును నామనమునకూరటజనింపదు. కానిముక్త ఇప్పుడుమించినదేమి? ఈ మారుజీవించినను మరల గృహంబునకు రాజాలని విధంబాలోదించి కచునిమట్టుబెట్టింపవలయును ఈవిషయమే మజ్జనకునితో నాలోచించెదగాక.

[నిష్క్రమించుచున్నది.]

ద్వితీయరంగము.

తృ తీ య ర ం గ ము

—* స్థలము:—శుక్రాశ్రమమునకు ముందరిభాగము *—
[వృషపశ్వండును, మహాబలండును బ్రవేశించుచున్నారు.]

వృష—హంత్రీ! మహాబలా !!

మ! మనపైదేవనము, దేవతాభిషంకున * నన్నొంచు నత్సేమయుగా మన, శుక్రుండెటు చూడఁగాఁగడఁగెనో * ముద్రి! విచారింపుమాయనఘండీకియ దేవయాని కొఱక * న్యాయంబు లెన్నిన్నియో నొనరింపంగను నిశ్చితాత్ముడయిదా * నున్నాడు నావల్లనే నాయొక్కనితోపయోగ గురుని యాయపివేకంబువలన మనయాలంక కంఠకునుజేటువాటిల్లుననుట నిశ్చయము. దేవతలనిందుఁబ్రవేశింప నిచ్చితిమేని బ్రహ్మచర్యముడు డొంకనోలె నెల్లదలనలముకొని మనల బ్రతుకనిత్తురా? ఇంతకంటె దానిమించేమైనఁగలదా?

తీ! గీ! దనుజకోటిని తనముద్దు * తనయు లటుల

జూచుకొనుచుండ వలసిన * శుక్రగ్రాడిల్లు

కడకు దార్మార్థ్యములుజేయఁ * గడఁగినప్పు

డెంచి గురుడొచ్చు నతని మ * నించుటెటుల?

మహా—దేవా! ఇట్టివిషయంబులుందు మన మశోద్ధశిష్యుల గాను. పోనీయని మనమిష్టకూనినచోఁ జలిఁ జలిఁ గాలివాన. యగునటల మనరాజ్యంబొక్కయింతును. అప్పుడు తమరు సైలవిచ్చి నయట్లు మనమిందునిలుచుటకు నీడయైనను లభించదు. ఒకానొకవేళ నీడలభించినను జీవచ్ఛవంబులమై యుండవలయునేగాని మరియొండు కాదు. కావున గురునీకీషయంబులు నిచ్చఁజెప్పి యీ దేవతాధముని దఱిమి నేయవలసినదిగా బ్రార్థించు టు తమము.

వృష—అందులకేగాదా నేనేన్వయముగా బయలుదేరివచ్చితిని. ఆతనిని మనదగ్భావనకఁ బిలిపించఁగలిగిన నమర్థతనాకుండియు నేనేన్వయముగావచ్చి బ్రార్థించినచో గురునకు నాయందభిమానము వృద్ధి యగునను నాశతోడనేగదావచ్చితిని. (అని సేవకునితో) ఓసీ! నీవు తొనికటిగి గురువుగారితో మనీయ గమనంబెఱింగింపుము.

సేవ—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును)

వృష—మహాబలా!

తే. గీ! మనము నందరికోధంబు * మాటుబటచి

తొలుత బ్రతిమాలి బోధింప * వలయుమనము

అటులవినకున్న నింకెటు * లతఁడువిననొ

యటులజేయుట తుదికార్య * మగునుమనకు.

మహా—కాకియున్నచో దమయంతిటివాతరుడెంచి రనుటలో విశేషమేమున్నది?

సేవ—(ప్రవేశించి) లోనికిడయచేయఁడని గురువుగారి యను మతియైనది.

వృష—(తలఁబంకించుచు) అమాత్యవరా! చూచితివా భార్గవునిపాడుబుద్ధి. మనలనాశ్వనించుటకై న నాతఁడెవరు రాడయ్యెనే?

మహా—ఎందులకువచ్చును? దేవతలపై మక్కువెక్కువైనది. ఆకారణమున మనలనుద్యోగమువోలెజూచుచున్నాడు. దీనికిఁదగిన ప్రతి క్రియ యొనరించినచో దొంటియట్లు బుద్ధిగలిగి మనలకొనును.

వృష—కానిష్టు. (సేవకునితో) ఓసీ! లోపల నెవరెవరుండిరి?

సేవ—గురువుగారును, వారికుమార్తెయు నున్నవారు.

వృష—ఇంకేరునులేరా ?

సేవ—లేదు. లేదు.

వృష—కచుడు నీకగపడలేదా ?

సేవ—బాగుగా బరికిలించితిని లేడు.

వృష—నరసిపురామ్ము. మంత్రి ! మనములోనికరుగుదము
రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

(తెరిచును.)

[శుక్రము దేవయానియుఁ గూర్చుండియుండును.]

శుక్ర—అమ్మా ! నీవనిన యటుల రాజగౌరవాద్వఁడేకాని-
తే! గీ! తనకు జోక్యంబులేనట్టి, పనులలోనఁ

జేయఁజేమక బ్రజల హిం, సించుచున్న

భూపతినిగాంచి యేరికి, ముదముతోడ

గౌరవముచేయ నదృష్టి, గలుగు నమ్మ !

అదియునుంగాక,

సీ! తనకంటె బూజంపఁ దగినట్టి పెద్దఁ

గణునిసేయని యట్టి, గర్వమున్నఁ

బ్రజలసౌఖ్యముగోరి, పాలింపలేనను

మహిత ధర్మంబును, మరచియున్న

నిచ్చకపియలెల్ల, మచ్చికబ్రచ్చియుంప

! వేగిరబడు నతి, వేక మున్న

జనులనేప్పించెడి, చట్టముల నృత్యింప,

లేనట్టి స్వాతంత్ర్య, మూనుచున్నఁ

బ్రజల యైక్యమే రాష్ట్రంపు, బల మటంచు

మనమునందైన దలవని, మాంద్యమున్న

ధరణి పతిగాంచి యెవలైనఁ, దగినయట్టి

మన్నవము జూపగలరొక్క, కన్నతల్లి !

దేవ—జనకా! ప్రజల యనుమతిప్రకారము వారిస్వేచ్ఛకు వారి వకలైశ్వర్యములకు వారి మాన, ప్రాణంబులకు భంగంబు వాటిల్లకుండఁగాపాడిదుర్మార్గులనుశిక్షించి ప్రజాహితంబుగా రాజ్యము బరిపాలింపవలసిన ధరణీశ్వరుండిట్టి సర్వస్వాతంత్ర్యముమానుట కేమి కారణము?

శుక్రు—అమ్మా! భూపతిస్వభావముచేతఁ దొలుదొల్తమంచివాఁడయగును వాని నాశ్రయించిన దుష్టపరివారమే వానినన్యాయమార్గంబునఁ బెట్టుచుండును. విశ్వర్యమదాంధుండగు కతంబునను, తాజలకపీనులేనయనంబులను నార్యోక్తిప్రకారంబునను సత్యావలంబులు గ్రహింపఁజాలక, తానువినిన కొండములే న్యాయములని తలంచి, దృఢితికియకేమిచేయ వలయునో వారితోడనేయాలోచించి వారియనుమతి ప్రకారమే చేయుచుండును.

దేవ—అట్లయిన భూపతి దండ్యుండగుచున్నాడు.

శుక్రు—కీలకమిచ్చటనేయున్నది. తానుపినది యెంతవఱకు సత్యమో గ్రహించి, యెట్లానరించిన బ్రజలకవకారము గలుగకుండునాయని దీర్ఘముగా నాలోచించి, తద్విషయమై మంత్రులతోడను; బ్రజానాయకులతోడను; ముచ్చటించి న్యాయంబుగనిపెట్టక న్యాయంబుగా దన్నాశ్రయించిన దుష్టులయిష్టప్రకారమునఁగించుచుండుట చేతనే భూపతి దండ్యుండగుచున్నాఁడు.

దేవ—అట్లయిన వృషపర్వుఁడుగూడ నిట్టిమంద్రజ్ఞుఁడాయెనా?

శుక్రు—ఇంకను సందేహమా? [ముందునకుఁబారి] అదిగో! వృషపర్వుఁడు మంత్రితో నిశేవచ్ఛుచున్నాఁడు. ఈప్రసంగముక గట్టిపెట్టుము.

[అష్టమ వృషపర్వుఁడు, మహాబలఁడు బ్రవేశించుచున్నాడు.]

వృష—అచార్యోత్తమున కభివాద మొనర్చుచున్నాఁడను.

మహా—పూజ్యులగుగురువర్యులకభివందన మొనరించుచున్నాను.

శుక్రు—అభీష్టసిద్ధిరస్తు. ఇటఁగూర్చుండుఁడు. [ఇరువురును గూర్చుండురు.]

వృష—గురువులీ! నేనుముగానుంటివా?

దేవ—(తనలో) మనసునిండుగ విషమున్నను మర్యాదలకు మార్యములోపమొన్నడును లేదు. (వయికి, ఆహా! నేనుముగానే యున్నదానను.

శుక్రు—రాజా! పాదచారివై వచ్చితివేమి?

వృష—మహాత్ముల యాశీర్వచనము బడయు కొఱకు.

మహా—తమయాశీర్వచన బల మీగదా మమ్మిట్టియాన్నత్య మానకుఁ దోడ్కొనివచ్చినది.

శుక్రు—[శిరఃకంపనమాచరించుచు] రాజా! నీతోనొకయం శము ముచ్చటించవలసివచ్చినది. ఆప్రసంగము నీకుఁగొంచెము కష్టముగా నుండవచ్చును. కాని ప్రసంగింపకతప్పదు.

వృష—[మహాబలునకు సంజ్ఞ యొసరించి, గురునితో] తమరు జాతొ నెట్టిప్రసంగ మొనరుపడలఁచినను నాడేమముగోయే ప్రసంగింతురని యెఱుఁగుదును. నాకేరియుఁ గష్టముగా నుండదు. అడుగవచ్చును.

శుక్రు—నర్వకాల సర్వావస్థలయందును నేను నీక్షేమమునే గోరుచుండ నీవునాయెడ గౌరవప్రకృతులవీడి నాకపఖ్యాతివచ్చు కార్య మొనరించుట నీకుభావ్యమా?

వృష—తమపాదంబులూన, నేనెన్నఁడట్లుతలంపలేదు. తలపను. తలంచుట కవకాశములేదు. తానుగూర్చుండుటకాధారమైన నొక్కనే నఱికివైచడి మగదభాగ్యుండుండునా? ఎవ్వరోదుష్టులిచ్చి ముఱకై తమతోనిట్లు నాపైఁగొండెనులు జెప్పియుండురు.

మహా—ఆవాక్యముతాలించి తమరు మాయెడననుమానుండిరెగాని మరియొండుగాదు.

శుక్రు—ఎందులకీ యనంబద్ధాలావములు? నేనునీవలెనే బహుశెప్పడివాక్యంబులను విని త్వరపడువాడనుగాను. న్యయముగానె యేలుటగుచుంటిని.

వృష—అట్లులయిన మీక పభ్యాతివచ్చెడి శార్యమేమాచరించినని మీయభిప్రాయము?

శుక్రు—నీవిమధ్య నాకేవిధమైన నవకృతియు జేయలేదని యే నీయభిప్రాయమా?

వృష—బుద్ధిపూర్వకముగాజేయలేదని ధైర్యముతోజెప్పగలను.

—నా శిష్యుడగు కచుని యరణ్యమధ్యంబున జంపించుటలో నీయభిమతంజేమి?

వృష—[మహాబలునకు నేత్రసంజ్ఞయొనరించి] కచుడెవడు?

శుక్రు—కచునే యెఱుంగవుగా? ముకుందుడును, నీకుమార్తెయదెల్పిన కుటిలవాక్యంబులాలించి యారినజంపుట కాజ్ఞయొసంగుటయే నీవెఱుంగవుగా? వారిరువురు నీకెఱింగించిన యంశములెంత వఱకు నత్యములో నాతోనంపగ్రతించు కొనకుండ నీయంతటనీవు స్వతంత్రించుటనీకుడగునా? మృతసంజీవనీ మంత్రముయొకొనంగెదనని యే భావించితివా? నీవింత మందమతివై పోతివేమి?

వృష—గురువరా! ఇంతవఱకు వచ్చిన పిమ్మట దాచుకొనుటెందులకు? జరిగినదంతయు మీరెఱింగియేయున్నారు. మీరుజెప్పిన విషయంబులన్నియు నాలోచింపవలసిన యగత్యముగాని-మీలోనంపగ్రదించుకొనవలసిన యగత్యముగాని నాకినుమంతయులేదు. నేను బాలుడనుగాను. ఏడియెట్టలొనరించిన నాకునమమో యట్లూహించగలక కి పరమేశ్వరుడు నాకుగూడ నొసంగియున్నాడు. అది యనుంగాక.

శి వారి! మీకునునమ్మతియు • వారికి మారును నెల్లవారికి
దీరని పైరిముండుట, ను • ధీవర! మీరలెఱింగి యుండియు
గోరిన యంశమాలిమనః • గూర్మిదల్లిర్చి విరోధి నూనుని
జేరగదీసి విద్యలను • జెప్పచునుండుట మీకు భావ్యమే?
గురువర్య!

శి అట్టుల పైరిపుత్రాని • యాదరచిత్తత మీకు జోగిన నే
నెట్టలనెంచగా వలెనో? • యెంచుడి మీమనమందు నేనయి

వృట్టుననిట్లుఁ జేయఁ దమ * భావమునందున నెట్లులెంతురో
గట్టిగ నెంచిచూచి యిది * గాదని యెప్పుడు నాకు దెల్పుడి !
ధర్మమందఱకును సమానమేగదా ?

మహా— అయ్యది ధర్మముగాని ముందు వెనుకలరయక యిట్లు
మందలించుట ధర్మమగునా?

శుకు— ఓధర్మన్వయా! మహాబలా! విరోధియైననునరియే,
విహితఁడు ననునరియే. మనకాచిలతన మనవనరము గాని—

తే! గీ: పాశ్చాత్యును, బ్రహ్మచారియు, * బ్రాహ్మణుండు,
విదితయశుఁడును, జనుడెంచి * వేడినంతఁ

దెలిసినటువంటి విద్యుల్ * దెలియఁజేయ

వలయు నిది విప్రీధర్మంబు * తెలియవొక్క.

నీకుఁ దెలియనివానిలో నీవుబ్రవేశింపకూరకొనువను. వృషవర్షా
దీని నేమనుగర్వమందురు. రాజా! ఆయంశమటుంచుము. నేను కను
నకు విద్యాబోధన మొనర్చుటవలన నీకువచ్చెడి ముప్పెయ్యదియో
యించుకెఱింగింపుము.

వృష— భార్గవా! ఆవిషయము లేరువాత ముచ్చటించుకొన
వచ్చునుగాని-విరోధిని మనగుశ్శుములో నడుగుబెట్టనిచ్చుట మీతప్ప
గునా? కాదా? అట్టివాని ప్రవేశమునకు మీరనుమతించుటవలన
మనరహస్యములన్నియు వైరులెఱుంగుట కవకాశము గల్పించినవా
రైతిరా? లేదా? మనరహస్యములన్నియు వారెఱింగినచో మనకు
హానివలన ముప్పవచ్చునా? రాదా? ముందు వెనుకలాలోచింపక మీ
రాతనియనికి కనుమతించుట దోషమగునా? కాదా? ఆర్థవమునైనన,
సనార్థవమునైనన శత్రునాశన మొనరించుకొనుట న్యాయమగునా?
కాదా? అది రాజనీతియగునా? కాదా? నాయన్నమునుడినుచు నాకే
యవకృతివలువనెంచిన మీతో సంసృదించుకొనవలసిన యగత్యము
నాకేమైననున్నదియో? మీశేయాలోచింపుడు.

శుకు—[క్రోధముతో] అఁ. అఁ. రాజ్యమదాంధా! ఏమం
టిని? నేను దినునది నీయన్నమా? నీకేమైన మతియున్నదా? లేదా?

నీనాపాదనమెక్కడరాతుచ్చుడా! నీ'యనుటలో కర్థమేమిరా రాజా
 ధమా! ప్రజలనేడ్పించి బడసిన దృష్టమేనా నీయది? అయ్యది ప్రజల
 సామూహి? నీతాతగారిముల్లెయా? నీవును, నేనును, మహామంతులమని
 పేరుబెట్టకొనిన నీగొప్పముద్యోగీయులును దినునది యేరిసామురా
 యవివేక! సర్వవిధముల బ్రజలనేడ్పించి బలవంతులుగా వారిధనధాన్య
 ములను వివిధపన్నులరూపేణాగ్రహించి వాటికి వలయు సౌకర్యం
 బులు గల్పించుకంటబడవై చుకొనినధనమేనా నీది? పక్షిలెల్ల రేకగ్రీ
 వముగా నడిగినచో వారి కేమి సమాధాన మీయవలయుననుకొంటి?
 వారిదృష్టమునకు మనమెల్ల సుత్తరవాడులమనుమాట మఱచితివిరా
 మూర్ఖా! ఏమి నీ కుచివేకము? [తీవ్రస్వరముతో] వృషపర్వా! నీపైననే
 నాకుగొప్పమున్న యెడల-నిన్న నాకన మొనరింపవలయుననెడి కోరిక
 యే నాకున్న యెడల-యీరాక్షసలోకముల్ల నాకలోకవాసుల కర్పింపఁ
 దలచియేయున్న యెడల నాకెంతవాటిదిరా? నిన్న ధాపాతాళమున
 కణచివై చుటెంతలోనిదిరామూర్ఖా! అట్టియద్దేశ మేనాకున్న యప్పుడు
 ముమ్మాటకణోన్వని బ్రాంబులనివర్జించి నన్నుమరల, మరల
 మృతనంజననీ మంత్రముచే బ్రదికించుమనసుకొంటివా? అట్లుబ్రదికిం
 చుట కేమికారణమనుకొంటి?

వృష—అనాటికి మీకుమార్తె యావనవతి కాకపోవుటచేత.

శుక్రు—అనగా—

వృష—అప్పటికిమీకుమార్తెయ్యావనవతికాకపోవుటచే మీకు
 రెండవచింతయుండెడిదిగాదు. ఇప్పుడామె నవవయోవిలాసినియగు
 టచేయూమె కుద్వాహమొనరింపవలసిన నమయహరుడెంచినది. అందు
 చేతనామెకనువగు ఎరునన్ద్రుషించెడి బాధ్యత మీదై యున్నది. నకల
 విద్యావికారదయగు మీతనయనెవ్వనికొపంగుటయూ యని మీకు
 సంకల్పించుచున్న నమయంబున నీకచుడగుడెంచు అతనిరూపురేఖ
 విలాసాదులు మీకుచూచితిరి. మీకుమార్తె కుండగిన వాడని భావం
 చితిరి. ఆభావమువయించుటచేతనే మీకును, మీకును గల విరోధ
 మునైన నా బాటింపకాతనిని మీయాశ్రయములోననే యుంచికొంటిరి

మీకోమరిత సిగ్గుబిడియములు విడచి కచునితో మంతనమేలాడుట జూచి మీరు గనుక నమ్మకించిరి. పరువుమర్యాదలు గలవాఁడెవ్వఁడైన నైనచో యిందులకనుమతించునా? కచునకు మీకుమీరీమణి నిచ్చి యుద్వాహమొనరింప వలయునని నిశ్చయించుకొంటిని గావున నే యనుమిషులపై ననురాగంబును-మీపై ద్వేషమును గల్గినది

శుక్ర—[క్రోధముతో] అబ్బ! ఏమియపూర్వజ్యోతిషము. ఉన్నదున్నట్లుగా గనిపెట్టితివే? నేనిదివఱకావిషయమే యూహించి యుండలేదు. ఈమహాతంత్రము నీకోమరితయును. ముకుందుడును గలిసిఁబన్ని నీతోవచించి నీకాగ్రహము దెప్పించితేగాని నీవునుకొనిన దానిలో నించుకంతయు నత్యములేదు. నామాటనమ్మము.

మహా—ముండేతికంకణమునకడ్డమేల? మీచేతలే మీయభిమతి మెఱిగించుచుండ మీమాటలు నత్యములని నమ్ముటకవకాశములేదు.

వృష—నిజము. నిజము. ఆమాటలటుంచుడు. కచుని స్వస్థానమునకకఁ జరిపించివేయుడు. మీచాక్యములను నమ్మెదను.

శుక్ర—ఆకచుడు విద్యనొనంగుచుని నన్నుఁగోరెను. నేనొసలగెదనని వాగ్దానమొసంగితిని. ఇప్పుడు నాప్రతిజ్ఞాభంగమొనర్చుకొని యాచనక్రకాలమును నిండననుభవించెఁజాల. కావున వానిని బాహ్యునుట కవకాశములేదు.

వృష—అట్లయినచో కచునిపై ద్వేషము నేనెట్లువిడువఁగలను.

మహా—కచునిపై ద్వేషమేవిడచినచో మనజీవములపై నానఁగూడ విడువవలయును.

వృష—ఈమాటమూఁత్రము నిజము.

శుక్ర—కచుడు నీకెట్టి యవకృతియు నేయఁడు.

వృష—చేయనిండు చేయకపోనిండు. మేము మెలకువగా నుండక తప్పదుగదా?

శుక్ర—అట్లయిన నామాటలు నమ్మివా?

వృష—నమ్ముటకవకాశములేనిదే నమ్ముటెట్లు?

శుక్రు—నేనుగూడ నీకవ్యతి జేయుదునయే దలంచితివా?

వృష—వులికా పృమ మండల నాయెడల మీకభిమానముండదు.

మహా—అదియు నిజమే.

వృష—అందుకొకకు మిమ్మిరువురనుగూడ శిక్షించి నామార్గము సిష్కంటకముగా నొనర్చుకొనక తప్పదు.

శుక్రు—[కోధముతో] అట్లనా? దోషంబులన్నియు నీకడ నందుకొని మీదుమిక్కిలి నన్ననరానిమాటలాడుచుంటివా? పొమ్ము. పొమ్ము. నీకుజేతనై నటులనుమాత్రశిక్షించుము. పొమ్ము. నీదౌర్జన్యములెంతకాలము నాగునోచూచెదను. [తీవ్రకోధముతో తెజవైపుఁ జూచి] కచ! కమండలోదక మిటులేమ్ము.

వృష—[గడగడ వడకుచు శుక్రునిపాదములపైబడి] ఆచార్యోత్తమా! అనుగ్రహింపు డనుగ్రహింపుడు. ఒకలుదెలియని కోధ విశాచము నన్నావహించుటచే నేమేమియో దుర్భాషలాడితిని. వాని నన్నియు మన్నించివన్న రక్షింపక తప్పదు.

కచ—[కమండలోదకముతో బ్రవేశించును.]

శుక్రు—[కోధముతో] నీవొనర్చినదౌర్జన్యమునకు మూఁదొకనర్హుడవు.

వృష—అగుగాక.

అ! యి సుతుఁడు బల్కినట్టి * మతి లేని మాటల

మీఱచి జనకుఁడతని * మనుచు నటల

నేను బల్కిన యది * నీతి వాక్యములను

భావకుండు నిడక * బోవుండయ్య.

శుక్రు—నీమొండితనమునకు నాకు నవ్వవచ్చుచున్నది. అంది నజాట్లను నందకయొందిన గాల్లును బట్టెదవు. మొండివాఁడు రాజు కంటెను బలవంతుఁడు. నీవు రాజువు. మొండివి. ద్విగణితకృతబలము నీకున్నది. ఏమైనను నీవు హంతపుష్కండపుగానిక్షంతపుష్కండపుగావు.

వృష—స్వామీ! మీరిట్లునుటభావ్యమా? ధర్మావరావతాకు
లగు మీరెఱుంగని దేమున్నది? శరణు వాని రక్షింతుటయే ధర్మ
వ్యసూతులవిధికృతము. శరణు మీపాదములపై వాల్చితిని. రక్షింప
కుండుటభావ్యమా? ఆచార్యోత్తమా? తుమాభిక్ష పెట్టుడు.

శుకు—నీవుక్షమింపఁబడుట కొక్క-నూత్రమున్నది.

వృష—ఎద్దియోసెలవిండు.

శుకు—నాయుష్టప్రకారమాచరించెదవా?

వృష—తప్పక మీ యాజ్ఞాబద్ధుడ నయ్యెద.

శుకు—రాక్షసేశ్వరా !

ఉ! వంచయుచెడ్డయ్య! దోలఁగి * మాప్రియశిష్యునిపైనఁగొండెఱుఁగ
బెంచి వచించి నీ యఁక * పెంపొనరించి వధివనాజ్ఞ బు
ట్టించిన నీదువుతిరికను, * డింభకుడైన ముకుందు నీవు శి
క్షించిన పిమ్మటా కనుని * చెచ్చెరబోదిన నిన్నుఁగాచెడన్.

ఇట్లునరించెదనని నాపదములంటి శపథమున ద్రువేని నాక్షమా
విక్షుఁబొందుట కర్హుండవయ్యెదవు.

వృష—మీయాజ్ఞాబద్ధుడనై శర్మిష్ఠాముకుందులను శిక్షించి,
కనుని రక్షించెదనని మీపాదదవ్యయంబుపైఁబండి వ్రతిన యొనర్చుచు
న్నాను. నన్నును, నావంశమును రక్షింపుడు. దురాగ్రహింపశం
బున నొడలుబెలియకాదిన నావాక్యములుమన్నింపుడు. [అని కాళ్ళ
పైఁబడును.] *

శుకు—సంతోషము. [అని వృషపక్షుని లేవనెత్తి] అటు
గూర్చుండుము.

వృష—[విన్నదనముతోఁ దనయాసముపైఁగూర్చుండును.]

శుకు—కదా ! ఆపవిత్రోదకము వారియపురకను నొనంగుము.

వృష—[తనలో] ఎంతదురవస్థవచ్చినది. [అని దోసిల్కొ
జలమును స్వీకరించును]

మహా—[స్వీకరించును]

కుక్రు—రాక్షసేశ్వరా! అగ్రహవశంబున నడుగమరచితిని. నిన్నింతవఱకు దోడ్కొనివచ్చిన రాజ్యకార్యమేమయియుండును?

వృష—గురువరా! ఆపనియు నీనంభాషణలో దీరిపోయినది. సెలవొనంగినచో వెడలెకము.

కుక్రు—అట్లయిన నంతోపము వెడలిరండు.

[మహాబలుఁడును వృషపర్వుఁడును నీవలకురా దెఱచాల్సినను.]

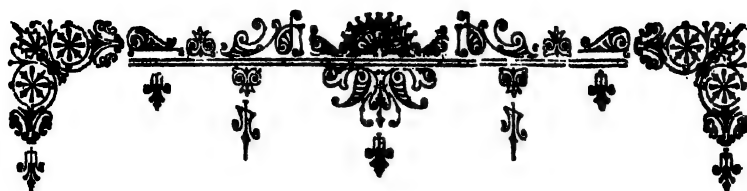
వృష—[ఇటు నటుఁజూచి] మహాబలా! వ్యవహారమెట్లు వేగినించినదో చూచితివా? నిష్కారణము శపిండునేమోయను భయంబున శరణవలసినవచ్చినది. కానిమ్ము. అంతమాత్రమున నాగౌరవమునకేమియు లోపము లేదుగాని యాదేవతాధఃముఁడొనంగిన యుదకము గ్రహింపక దప్పినదిగాదని విచారించుచున్నాను. వానిఁగాంచిన నాకత్తికాలిఁబంటు నెత్తికెక్కుచున్నది. కరుణ జేపించియుండునంత కాలమును మృతనంజీవనీమంత్రము దేవతలపాలయి పోవునేమోయను భయమునూతము నశ్శువిడచుటలేదు.

మహా—నిజము నిజము. మనకావిషయమున నందేహముం దవలసినదే.

వృష—ఈమారాకచునిబట్టి వధించి యొకనందిలో బెట్టిమూతిదిగించి, మరలరజ్జుబంధనంబొనరించి నడినమాద్రీములో బారవైవ నాయాజ్ఞగాదెల్పి యాకార్యమునకై ముకుందుని నియమింపుము. ఈ మారుకుక్రుఁడు మృతనంజీవనీ మంత్రముచే వానిని బ్రీతికించిననుఁ గరుణ మూలము దరికిరాలేక కలపానమునర్చి మరలజచ్చును. గురుఁడువెండియు బ్రీతికించుననుకొమ్ము. అందు మరలజచ్చును. అటు పిమ్మట మిసదదునో చూతము. మనమీకార్యము వేగముగా నిర్వర్తించవలయును గాన వేగముగా బోవుదమరమ్ము.

[నిష్క్రమింతురు.]

తృ తీ యాంకము.

౩

మృత సంజీవని

అను

కచ-దేవయాని.

తృతీయాంకము.

[విష్కంభము.

—* స్థలము:—రాజబాట. *

[ముకుందుడు బ్రేవేళించుచున్నాడు.]

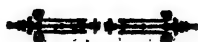
ముకుం—[తనలో] అనవసరముగా వ్యవహర్చుడు గనుక కాళ్లమీదబడి శరణనివాడుగాని-నేనై తేనా? మళ్ళీ మాటాడుటకు వీలులేకుండా-శపించుటకు నోరెత్తకుండా-కనుక్కువ నజికిరింపును. అయితే నాకంతదైర్యమున్నదా? లేదా? యని సంశయించుచుంటాను నానందేహనివృత్తియగునట్లు మొన్నగనుచు జూపితినిగాదా? అప్పుడు నేను కొందఁబడిపోతిననిజేయి నునుకున్నారట “తెలివితక్కువవాళ్లు. తెలివితక్కువవాళ్లని.” అని నులుపుబలుపులు వాగ్విల్లుతెలియును? కొందఁబడినట్లుభినయించి-క్రిందనుండిపైకి “దుస్సె” పోవునట్లు పొడిచితినిపోటు. ఇంతెందుక? నిన్నరెండోమారెంత నులుపుగాఁగచునిఁ జరిపి నడినముద్రములో బారపైచితిను. ఇంకితా కచుడుమాత్రము నముద్రములోనుండి బయటకుకాలేదు. బ్రతికించుటకే కావున చెంత మంత్రమున్నదిగాని-రజ్జుబంధనమునడలించుటకుమంత్రములేదుగదా? అందుచేత గురువుగారు బ్రతికించినా కచుడుమాత్రము బైటకుకాలేదు. పెంటనే కడిగిదున్నట్లుత్రాగి కచుడు మరలకడలేకును. లేక పోతే యేతిమింగిలమో మాత్రమింగినట్లు మింగివేయును. ఆదెబ్బ

తో కచుడు మరల బ్రదికినా తిమింగిలము కడుపులోనుండవలసినదే గాని బయటకురాలేడు. అప్పుడు దేవయాని యింకేమిచేయును? నెత్రియు నోరును గొట్టకొని యేడ్చును. రెండవదిక్కులేకనన్న పెండ్లి యాడితిరును. ఈశ్వరుడురక్షించి నేననుకొనినట్లుజరిగినచో నాభాగ్య ముప్పుడడుగనా? దేవయానీ మనోహరుడనై-శుకాచార్యునికల్లుడనై-రాజనకాల్మీయుడనై-దేవతలకుఁ బ్రకృలోనిబలైమునై-ఒక్క వెలుగు వెలుగు తానన్నమాట. నాకుమంచిదినమాలు దగ్గఱబడినవి. “వచ్చెడి కాలముకంటె బోయిన కాలమే ముంచిద”ని పెద్దలనదరుగాని నాకుమాత్రము బోయినకాలముకంటె వచ్చెడికాలమే ముంచిదిగా గనఁబడుచున్నది: [అనిరెండడుగులునైచి] ఓహో! శ్రేష్ఠశ్రీవృక్షసత్త్వ దినముగదా? ఆమెయనుగ్రహము సంపాదించుకొనుటకై యేదియైన బహుమాన మొసంగినచోబాగుండును. ఏమియిచ్చినచోబాగుండును. వారికిదొరకనివస్తువిచ్చుటమంచిది. [అలోచించి] మామంచియాలో చననట్టివది వారికన్నియుఁదొరుకునుగాని “బుట్టునుంజు” మాత్రము దొరకదు, దానికన్నరుచిదేనికినిలేదు. కనుకమంచి “వృక్షకొక్కు” లనుదీసి యొకపల్లెమునించునట్లు గుంజదీసి బట్టకొనికడలి శరీవృక్షిచ్చి నచో జాలనంతోమించును. అప్పుడు దేవయానిపైనొక్కపాడి తగిలిం చినచో-ఆమెతండ్రితోఁజెప్పితిరును. ఆతఁడు దేవయానిని నాకిచ్చి పెండ్లి జేసితిరును, కనుక యింటికి వెడలియాప్రయత్నము జేయ వలయును.....ఈశ్వరా! నాకిటువంటి మంచియూహతోపించి నందులకు నీవొకపదివందనములు బుచ్చుకొమ్ము.

[అని నమస్కరించి నిష్క్రమించును]

ఇ ది వి వృక్షం భ ము.

ప్రథమరంగము.

— శిలము — శర్మిష్ఠ భవనము —

[శర్మిష్ఠయుఁ గొందఱు చెలులును సాగటాతాడుచుండఁగాఁ
దెఱలేచును.]

శర్మి—[ఆటముగిసినవిదవ] చెలుగారా! ఇప్పటికాటలన్నియు
ముగిసినవి. ఫలాహారములకుఁ దరుణమానన్న మైనది నెలినీ! ఇంతదనుక
దేవయాని నాకుండుట కేమికారణమో యెఱుంగుదువా?

నలి—నాకేమియు దెలియదమ్మా!

శర్మి—నలినీ! మరల నివటిగి దేవయాని విలిచిదోడ్కొని
రమ్ము. అప్పటికిని యామెరాకున్నచో ముందువని యుగించుకొందము.

నలి—చిత్తము. [అని ప్రవ్రుమించును.]

శర్మి—[తనలో] నాజన్మదిన మహోత్సవములో దేవయాని
పాల్గొనకుండుట కేమికారణము? [ఇంచుకసంతోషముతో] ఒకానొక
వేళ నేనుగూడనీకుట్రలో జేరినని యామెయనుమానించుచున్నదా?
లోపల నెట్లగుల్లన్న దియోగాని-పైకిమాత్రమట్టి భావమేమియుఁ బొడ
గట్టుటలేదు. మరలజంపించి నడివముద్రములో బారవేయించిన కు
నికొఱకు బెంగఁబెట్టకొని-మంచముబట్టి నురుగుచున్నదా? అట్టివిచా
రమున్నట్లునుఁగానరాదే? నిన్న సాయంసభ్యావసయమున నేగదా నే
నామెనుజూచితిని. అతనికొఱకై దుఃఖించుచున్నట్లులేనఁ గానరాదే?
కారణమేమియో తెలియదు. ఏదియెట్లున్న నామెమాత్రము నాయెత
మూకీభావమువహించి యన్నట్లుహింపకతప్పదు. ఆమెభావమును
బట్టిచూచినచో నేనీకుట్రలో జేరినని యామెయనుమానించినట్లేయు
న్నది. [నిరసనభావముతో] ఉండనిమ్ము. కట్టిపిల్ల పెదవారికోసము
పెదవులచేటని యెఱుంగకున్నది. అనుమానించి నన్నేమిచేయఁగలదు?
చేయుటకుండగిననమర్థతయేయున్న జేయఁగలిగిన దేదియోపాటికీ
జేసియేయఁజును. అంతపాటికత్తియామెకెక్కడిది? ఇప్పుడువిందువకుఁ
జకుచెంచు నీమె నీచెలికత్తియలముండఱవరాభవించి, యాపై నముకురి
కునకుఁ గట్టి పెట్టినఁగాని యామెగర్వమగదు. నాకోర్కముజుగచు.

[అప్పుడు దేవయాని ప్రవేశించుచున్నది.]

దేవ—[తనలో]

మ! తనభావంబున నేమి గాఢలఁచి యా * దైత్యాధముండట్లు శు
క్రని పాదంబులబట్టి “యాశఁచునిపై * క్రోధంబువర్షించి బో”
తునటంచు” శపథంబొనర్చి మరల * దుష్టాత్ముడై పాప మా
తని మ్రుందించి నముద్రమధ్యమున నే * ధైర్యంబుతో దోసెనో

క్రోధసింహాచమావహించి, యుక్తము క్త జ్ఞానమంతరింపజేసిన
సిమ్మట దైత్యమున కేమిలోటు క్రోధము ముందు వెనుక లాలోచింప
నీయుదుగదా? [అశ్చక్రముతో] ఔరా! నాజనకుని మహిమాద్భుతం
బులు స్వయముగాఁగంచియు, ననుభవించుముగూడ నీతనివెట్టి కుదు
రకున్నదే? ఔరా! ఏమినినిహాధ్యము. [రాక్షసరాజు నుద్దేశించి]
ఓవృషపర్యా!

ఉ! ఒక్కేనాడు తండి మరి * యొక్కడ నేనుగఁచుండనంగ పెం
పెక్కినచీమతో ముచువు * టీవు స్వయంబుగ నొచ్చియుండియే
ఫక్కి జయంబు గాంతునని * భావము నందడినానబూని తో
ముక్కడి రక్కసానమ! న * ముగ్ధము వానిని జంపఁ జాలునే.

నీపూర్వపుణ్య విశేషంబున నీపురాణమైతివిగాని రాజనకుండ
వలసిన నద్భుతంబులేయుము నీకడగానరావు ఓమందబుద్ధి! నాజన
కుఁడు తనవీర్యముకాగీమణి కోర్కెజెల్లించ నూహించుచుండునుగాని
నీయభిమతమీదేర నీయఁడనియెటుంగవా? నీకీయత్నమునఁబరాజయమే
గాని జయములభింపదని యెటుంగవా? ఈమారుగూడ నీప్రయత్నం
బేమైనదోవింటివా? నీపుమరల జంపించి నడినముద్ర మధ్యంబునఁబాట
వేయించిన కచుని-నేనొక్కఁడనుడియలో నింటికిదెప్పించుకొంటిని, నా
జనకునియొద్ద మృతవంశవసీ మహామంత్రమున్నంతకాలము నాకెట్టి
లోపమునులేదు నాతండినాకోర్కె జెల్లదీర్చును. ఈమారుగూడ
జయమునాకేలభించినది. ఇంకేమిజేసెదవో జేయుము. నీచాకచక్ర
మును జూపుము.

చ! చంపుటనీదువంతు మరి + బచ్చినవాకి హాగమిచ్చియ
బెంపుట మాదువంతు ఇట + బెద్దజయంబుఁబొందునెత్తికో
తెంపరిచూడఁగాఁడలఁచి + తే? యటలైనను నిల్వఁబొంక నీ
కొంచనుగూర్చి యాకచుని + కోరిక రీరిక లెత్తఁజేసెదగా.

ఇందుఁ బరిపూర్ణజయంబు లభించువఱకు నేనిక్కార్థమును విడువను.
నీవును బరాన్ముఖతవహింపకుము. ఏమగునోజూరము. రాక్షసలోక
వినాశనమునకే నీకిట్టి దుర్బుద్ధిపుట్టినది. కానిమ్ము. [అని రెండడుగులు
ముందునకవైచి చూచి] అదిగో! శర్మిష్ఠ న కొఱకెదురుచూచుచు
న్నట్లున్నది. [అని నమిపించును]

శర్మి—[కొంచము ముందునకువచ్చి] ఇంతయాలస్యముగా
జనుదెంచితివేమి?

దేవ—నాజనకుఁడు బూజయొనర్చుటకై వలయు సామగ్రి
సంతయు సిద్ధపఱచుటలో నించుకాలస్యమైనది.

శర్మి—అట్లనా? నీకొఱకేనేదియున్నాము. అటలన్నియు ముగి
సినవి. ఇంక ఫలాహారములే మిగిలియున్నవి. గమ్ము. రమ్ము అలవ్యం
బగుచున్నది.

దేవ—నరేనడువుము. [ఇగువురునుమిగిలినవారిని నమిపింతురు]

శర్మి—[అందఱును వరుసగాఁగూర్చుండఁబెట్టి తినుబండము
లొనంగును. తరువాత యొక్కొక్కభృంగారముతో మర నందిచ్చు
ను. అందఱును ద్రాగుదురు]

దేవ—[త్రాగక భృంగారము గిండనంచును]

నని—[ప్ర]నేశించి భృంగారములనుఁదీయుచు దేవయానికడకు
వచ్చి] ఏమమ్మా! మీరు దీసికొనలేదు.

శర్మి—[చూచి] నీవేనిది బరిగ్రహింపలేదు?

దేవ—దీనివలనఁగలుగు నష్టంబులన్నియు నీకిదివఱకొకమారు
వినిపించియుంటినిగదా? అట్టి నష్టంబు లుత్పన్నముఁ జేయు సురాహస
యొనర్పరాదని ప్రతిపఱునితిని.

శక్తి—[అశ్చర్యముతో] ప్రాసనబూనితివా? ప్రాతిజ్ఞబట్టిన
ట్టిదెవలెన నాకు దెలుపలేదు?

దేవ—అగత్యములేకుండుటచే జెప్పలేదు.

శక్తి—కెట్టిదావా! ఇంతకెట్టిబడుచుంటివేమి? నిజముగా దేవా
మునకే మధ్యమొనరించునువశార మింకేదియైన నొనర్పఁగలవా?
కొన్నికొన్నివాద్యములకది పెట్టినదిలేదు. బుద్ధి వాద్యమడంచుటకది
గవాంకశమువంటిది. శ్రీమనవసయంచుటకది యమృతతల్యమే.
కొత్తముత్సాహమును బుట్టించుటకది యుత్తమాత్తమమైనది. ధైర్య
మొనంగుటలో నద్వితీయమైనది. పిత్రికుణము బాటదోరుటకది
వజ్రాయుధము. ఏకార్యమునకైనను నిది ముందంబవేయించునుగాని
కాలువెనుకకు గడువనీయదు. దీనిని నేనించువారికి న్వర్గము గరతలా
మునిమేగదా? అర్థగౌరవము నిలువంబైకొనడలంచినవారీ మండు
నేనింపవలసినదే పౌరుషంబునకది పట్టుగొమ్ము ఇట్టి యుత్తమమైన
దింకొకటేదయినలేదు. ఎన్నియనిచెప్పఁగలను? తెలియనివారికైనను
బూర్ణముగాఁ దెలిసినవారికైనను జెప్పటకష్టములేదుగాని—తెలిసి
యుఁ దెలియనివారికి దెప్పుటకు బ్రహ్మదేవుని తరముగాదు. ఇంతెం
దుకు? నీమాత్రముదెలియకనే మనవాడు మధ్యపానమొనరించుచుం
డితా? నీజనకుఁడు నీకంటె బుద్ధిహీనుడనియే భావించితివా? నీజ
డఁకు ప్రాతిజ్ఞల లోకనమస్కారమొనరింది దీనిని నేనింపుము.

దేవ—నీలోక్కనమస్కారము. నన్ను బలవంతుఁడెట్టుకుము.
నాప్రాతిజ్ఞ నేను నిలువంబెట్టుకొనకతప్పదు.

శక్తి—ఎవరిధగ్గఱ ప్రాతిజ్ఞబట్టితివి?

దేవ—కడునిచెంత.

శక్తి—అకేడిప్పుడియ్యడలేదుగా?

దేవ—ఇప్పుడిక్కడలేదని ప్రాతిజ్ఞాధంగ మొనరించుకొంటు
వోవకుగాదా?

శక్తి—ఇక్కడనేగాదు—ప్రపంచముమీదనే లేడటగాదా?

దేవ—అమంగళము ప్రాతిహామిగుఁగఁక.

శర్మి—అమంగళమేమి?

దేవ—కడుగు జీవించియుండగా లేదనుట అమంగళముగాదా?

శర్మి—అతడు నమద్రమధ్యమునఁబడి చచ్చిపోయెనటగాదా?

దేవ—అతడు వ్యయముగాబడి చావలేదు. కొందఱుదుర్మార్గు లాశనినట్లు గావించిరి. కాని దైవకృపచేతను—మజ్జనకుని మృత సంజీవనీ మహామంక్రపృథావముచేతను నాతడు మరల జీవించి నేటి యుదయమున గృహమునకు వచ్చియున్నాఁడు.

శర్మి—[భయముతో] నీవట్లుకొనుచుంటివేమో? కడుగు నిజముగా జీవించెనా? నీమాటనిజమే.

దేవ—అట్లు భయపడెదవేమి? నీతో నేనవత్యమాడుదునా?

శర్మి—అతని నట్లుగావించిన దుష్టులెవ్వరు?

దేవ—ముకుందాదులు.

శర్మి—నాజనకునితోవచ్చించి వారిని శిక్షించితిరెదను.

దేవ—నీజనకుఁడుగూడ నీకుల్యలో జేరియున్నాఁడు. నీతండ్రి నాతండ్రిని శరణువేడి ప్రాణములనుదక్కించుకొనినోయెను గాని లేకున్న నీపాటి కాతఁడేలోకంబుననుండునో యెవ్వరు జెప్పగలరు?

శర్మి—నిష్కారణముగా నిందింపకుము. నాతండ్రి యిట్టి పాపకార్యములలో బాల్గొనఁడు.

దేవ—[నిందాగర్భముగా] నీజనకుఁడు చాలవివేకశాలి. అతనికుమార్తెవు నీవాతనికంటెను వివేకశాలిని. మీమీగుణగణంబులు నాయొద్దనా బాగడవవు. “తల్లిత్తునిల్లు మేనమామయొద్దఁబొగడుట” వ్యర్థముగాదా?

శర్మి—[కోపముతో వేవయానివైపు నాచుచుండును.]

[అప్పుడు శర్మిష్టకెదురుగా కడుగు బ్రవేశించుచున్నాఁడు]

శర్మి—[కడుగుఁగాంచి భయముతో గజగజవడకిపోవుచుఁ దనలో] అ- ఆ - దేవయానివల్కులు నిక్కువములే! అయ్యయ్యా! కడుగు మరల జీవించివచ్చెనా? ఎంతప్రమాదమెంతప్రమాదము. వీనినిక జంపుటకష్టమేనా? మాప్రాయత్నములన్నియు వ్యర్థమైపోవల

సినదేనా ? దేవయాని యీజితమనృధునిఁ బెండ్లియాడి ముఖయించు చుండ నేనాజనమ్రకాలమిట్లు దుఃఖించుచుండవలసినదేనా? నాకులేని భాగ్యమిహా సీమారాల్కి గలుగవలసినదేనా ? ఓయాశ్వరా ! ముల్లోక ముంను గణగణలాడించుగల వృషవర్జమహారాజబిడ్డ నిట్లధోగతిపాలు జేసి—నాదయనంపాదించుకొని బ్రదుకవలసిన—నాకనునన్నల శూలం గవలసిన—యీదేవయానికి—యీబ్రాహ్మణపుత్రికి— ఇట్టియెనలేని యాధిక్యమువంగితివేల ? ఈతనికి చావులేకుండ బుట్టించితివేమి నీబుద్ధిబుగ్గిగాను.

[అవ్వకు ముకుందుఁడు వల్లెరముతోఁబ్రవేశించి]

ముకుం—[అకస్మికముగా కచునింగాంచి] అఁ. అఁ. ఏమిది? కచుఁడు దయ్యమైవచ్చినాడాయేమి ? [నందేహముతో] ఇది శర్మిష్ఠ గృహమేనా? తిమింగిలముయొక్కగర్భమా? అయితే కచునితోఁబాటు మమ్మందఱుఁ దిమింగిలము మింగినదన్నమాటయే. [ఇటునటుఁ జూచి చేతిలోనివల్లెము జూచుకొని] అవ్యయ్య. నాచేతిలో బుట్టుగుం జాతోనిండిన యీవల్లెరముండుటచేత తిమింగిలము హయ్య మింగలే దని ధైర్యముదయించినది. ఏదీయెననుఁ దిమింగిలముకడుపులో నుండిన నుండవచ్చునుగాని 'బుట్టుగుంజంటుందామరి' కనుక నేననుకున్నంత ప్రమాదము జరుగలేదన్నమాటయే. నేను ధైర్యముతో నుండవచ్చు ను. అయితే కచుఁడుదయ్యమైవచ్చాడన్నమాటయాధిదే. ఊరుకొంటే మమ్మందఱు బాధింపక మానఁడు. రాజతోజెప్పి మారణహోమము జేయింపనలేనుగాని యూరకుండ కాదు. [అని వల్లెరమిక్కడ బాట వైచి పరుగిడును.]

కచు—[తనలో]

తే. ౧. గురువునకుఁజేమి నామీదఁ * గుదిరె గాని

వెలుచుచుంటిని యభిమత * మొఱుకఁబరువఁ

గోర్కదలిసిన పిమ్మటా * కూర్చితొంటి

యట్టులుండునో?—ఉండదో? * యనడు భీతి.

ఇదికేవలము వాదురభిప్రాయమేగాని గురువుగారట్టివారుగాదు. [సందిగ్ధహృదయుముతో] వృషపర్వుడు గురువుగారిసంతగా తృప్తిం చుటచే ననుమానింపవలసినవచ్చుచున్నది. గురువుగారు వృషపర్వుని కోర్కెకంగీకరింతురో? నాయభిమత మీడే తురో యెఱుంగుటకవకా శముజాలకుండనున్నయది! ఇన్నిడివితర్కమొందుగక? పర్యవసాన మునుబట్టిగాని యిదమిద్దమని నిర్ణయించుట కవకాశములేదు ఏదియె ట్టులున్నను:—

తే॥ గీ॥ తరుణమునుజూచి గురుదరి • కరిగి, విపుల

భక్తి, కోర్కెను దేవువగా • వలయునింక

వడుగకుండగఁ దలిదండు • లైన, ముద్దు

బిడ్డల యభిమతము దీర్చి • వెలయఁగలరె ?

[శిరఃకంపన మాచరించుచు] ఇదియిట్లుండ యింకొక విషయా వస్థనేనెఱుంగకుండగనే నాకుఁదటస్థించునట్లున్నది. దేవయాని సోదర భావమున్వీడచినట్లున్నది. పితృనాజ్ఞోల్లంఘన మాచరించియే యామె ముఖపడ దలఁచినట్లున్నది. నీవునాయెడల సోదరభావమున్వీడచుట నీకుఁ దగదని బోధింతునా? [ఇంచుకాలోచించి] నాకునేనాతోందరపడి యల్లెలబయటఁబడవలయును? ఆమెకోర్కెనాకన్యాపదేశముగా నెరిం గించుచున్నంత కాలము నేనును నీకిట్టికోర్కెదగదని యన్యాపదేశము గానే బ్రోబోధించెదఁగాక. అంతవఱకు నేనేల వేఁగిరఁబడి లేనిపోని యల్లరిపాలుఁగావలయును? [ఒక్కనిమిషమాగి] నరదీనికేమి? ఇప్పుడు గురువుగారియాజ్ఞ దేవయానికెఱిగించి నమిత్కుఁకాదులకై వన్యభూ ములకేగదఁగాక. [నమిఁపించి ప)కాశముగా] గురువుత్రీ! భవజ్ఞనకు లెందులకో నిన్నురమ్మని యాజ్ఞాపించిరి.

దేవ—[వెనుదిరిగిచూచి చిఱునగవుతో] అట్లనా ? వశేపాద మురముక్త.

కచు—నమిత్కుఁకత్తై నేనరణ్యమునకుఁబోవుచుంటిని. నీవ రుగుము.

దేవ—[భయముతో] మరల వన్యభూములకేగకవా? దేవ
గురువు కా? !

చ|| వనములకేగరాదనుచుఁ • బల్లెరు నిన్వినయంబుతోడ నే
ననయము వేడుచుండ మది • యందుదలంపక దాని యర్థముకొ
క్షణ క్షణ మిట్లుబల్కెదవు • చాలును నీదగు సాహసంబునా
మనవిని దోసిరాజనక • మాన్యచరిత్ర గృహంబు జేరుమీ!

[ఇంచుకసమీపించి] నీవుమీ దేవలోకములో నడచినట్టిక్కడ
నడచినచో ననేకములగు జంతులుదటస్థించును. ఎట్టిచిక్కులువచ్చునో
యనుభవముచే నీవిదివటకెరింగియేయుంటివి. ఇంకి నుసాహసమా ?
ఇంకను-అడవియా? చాలు చాలు. నేనెన్నివిధంబుల నుపదేశించినను
నామాటవినవేమికర్తము. నావాక్యములయెడల విశ్వాసములేనప్పుడు
నాయెడలనీకుఁ జేమిలేనట్లులేకదా? నిన్నింకగావేడుచున్న నన్నిట్లు
చిన్నబుచ్చుట శాస్త్రమా ?

క.చ.—గురువుత్రి! ఇందు నేను నిన్నేమి చిన్నబుచ్చితిని.
విద్యార్థి గురువునకువచర్య లొనరింపకతప్పుడు. శుశూంసఃజేయకొడలు
దాచికొని బడసిన విద్యనిష్ఠులమని నాయభిప్రాయము ఇచ్చట నేనెం
తస్వేచ్ఛగ దిరిగినను నాకేమిలోపము ? నీయొక్క-నీజనకునియొక్క
యనుగ్రహము-అనుగ్రహమే గాదు-ప్రేమ-స్థిరముగానాపైన నున్నం
తకాలమునాకెట్టిలోపమును రాదనినానమ్మకము. వచ్చినను నిదివటకు
వోలే మంచువిడిపోయినట్లువిడిపోవునుగాని నన్నేమియఁజేయఁజాలవు.
కావున నీవావిషయమైబెగఁబెట్టుకొనక నీవుగృహముక కిరుగుము.
నేనరక్షణములో వచ్చెదను.

శర్మ—[తనలో] ఏరెంత సిగ్గుబిడియములులేనివాడు. ఎక్కడ
గలుగుకొనిన నక్కడనే గున గున లాడుచుండిరే. వీరెంతధైర్యము.
[అలోచించి] శుతఃశిష్టడరణ్యములకుఁబోవునా ? నేనీతల్లెత్తమరిగి
నాజనకునికీయంశమెరింగించెనఁగాక [అనిచెలులతోనిష్క్రమించును.]

దేవ—[శర్మవృత్తములబ్రజూచిమరికొంచెముకనునసమీపించి]
జితమస్త్రధాకారా ! పెకలకతప్పదా? నాకోర్కె చెల్లించవా ? ఎల్ల

వృదును మనయాటలే సాగివచ్చిననుకొంటివా?

నీ! నీమూలమున నిఖిలములు లామరుల్ ముఖించుచు
 మార్గంబుగలదది నినువుమయ్య!
 నీమూలమున నయ్యెన్ నీతండ్రి బెడొంది
 శృంగించి దేమానా యెంచుమయ్య!
 నీమూలమున లోక నిండపల్లాకుండ
 కాన్యనిగావాడి గడఁగుమయ్య!
 నీమూలమున దుఃఖ నిరధిగ దరియింపఁ
 దలంచు నాపాణిమోల్ నిలువుమయ్య!
 తలఁప నిందర కీవె యా ధారిమగుట
 నిన్ను బ్రతిమాలుకొందు నా విన్నవంబు
 దోయఁబోకయ్య! రాక్షసుల్ దుష్టులయ్య!
 వలదు కానల కనుగఁగా వలవదయ్య!

కను—గురువులి! రాక్షసులెంత దుష్టులెనను నన్ను బంపు
 ఒకంటె నింకేమియుఁజేయలేరుగదా? ఇదివఱకునన్ను రెండుమూరులు
 వధియించియు నఫలీకృత మనోరథులుకాబాలిరా? ఇంక నీకేలనీయను
 మానము.

దేవ—నిన్ను బ్రతిమాలుకొందును. నీలోకనూతనాంశమెరింగింపవలసియున్నది. దానివలన నీకు మిక్కిలిమేలుగును. నేకెప్పబోవు
 సంశయమునకీపు జెవియొగ్గితివేని నీయాశయమును, దేవతలలోక్కయుఁ
 గూడ దీరుటయేగాక నీరాక్షసులకు యుద్ధమునం దవశయముగూడ
 సంపాదించును. ఇందులకొక్కమార్గముగలదు- అదినిరపాయంబైన
 యుపాయము. నమిత్తుకలకై తక్కినశిష్యులను బంపించెదను. నా
 మాటవిని రమ్మింటికిబోదము.

కను—దేవయానీ! నాయాశయమునకడ్డురాకుము. నాహృద
 యాభిప్రాయ మీ వెఱుంగవు.

దేవ—మీపదరాజీవములంటి వేడుకొందును. అనుగ్రహించి
 నన్నుద్ధరింపుడు.

నచు—ఏమీ? ఉద్ధరించుటయా?

దేవ—అగును.

కచు—గురువులీ! కొత్తమాటలాడుచుంటివే.

దేవ—కొత్తయేమున్నది. ఉద్ధరించుచునుట దోషమా?

కచు—నీజనకునియొద్ద శిష్యునిగానున్న నన్ను నీవుద్ధరింపవలయునుగాని నిన్ను నేనుద్ధరింపఁగలనా? ఎంతమాట.

దేవ—అందుచేతనే యొకరి నొకరుద్ధరించెన వలయును.

కచు—ఎట్లు?

కచు—[తనలో] ఈతనికనుమానము గలిగినట్లున్నది. నాహృదయస్థితాభిప్రాయ మెఱిగించుట కిదిసమయమా? [అలోచించి] కాదు కాదు. పరస్పర బుధులను దానను. ఎవ్వరైనను విన్నచోబ్రమాదమువచ్చును. దీనికెప్పటికీనమాధానముఁ జెప్పెదఁగాక. [ప్రకాశముగా] గురువుతా! ఇత్యుదినీకు కేవలముశత్రులోకము. నిన్నుఁ గాపాడుభారమంతయును నాపైసను. నాజనకునిపైసను విడచి నీజనకుఁడిటకు నిన్నుఁబంపెను. ఇచ్చటనీకేదైన నాపదసంభవించినచో మేము—అనఁగా నాజనకుఁడును, నేనును లోకనిండపాలగుదుము. నిష్కారణమట్టిలోకనిండపాలుగాకుండ నీగురువుగారిని-వారితోబాటు సర్వవిధముల నీక్షేమమే గోరుచున్ననన్నును నుద్ధరించుమని గోరియుంటిని.

కచు—[చిటునవుతో] మీయిరువురి యనుగ్రహము నాపై నున్నంత కాలమట్టినిండలేమియురాకుండ మిమ్ము మీరెగాపాడుకొనఁగలరు.

దేవ—అట్లయిన వెడలకలేప్పదా?

కచు—తప్పదు.

దేవ—అట్లయిన వెడలి త్వరితముగరండు.

కచు—చిటికలో వచ్చెదను. [నిష్క్రమింతును.]

దేవ—[తనలో] ఈతనితో నేమనినను యిట్టి వాదనయేవచ్చుచున్నది. ఎప్పటికప్పుడే నీయాశయ మెఱిగించుమని యాశక్తుండు

నకుదోయుచుండ నిగ్గువనకలగుచున్నది. నేనేమిచేయఁగలను? పోనీయని తెగించి నాయభిప్రాయమెఱింగించినచో యెటునుండియెటు వచ్చునో యోచనాతెలియదయ్యె- ఏమైననునరియే. ఇట్టిశరణమింకొక్కమారు లభించినచో స్పష్టముగా నాయభిప్రాయమెఱింగించెదఁగాక.

[అని నిష్క్రమించును.]

వృథ మ రం గ ము.

ద్వితీ య రం గ ము.

నృలము:—అగ్రణ్యము.

నలుపున హంతకులతో ముకుందుడు బ్రవేశించుచున్నాడు.

ముకుం—[తనలో] కనుడు దయ్యమైపోయాడినుకున్నాను. అట్లుగాక చచ్చినకనుడు మరలబ్రతికి నముద్రములోనుండి యీవలకు వచ్చినాడట. ఈమారెట్లు బ్రదుకునో జూడవలసియున్నది- ఈమారకచూడఁజూచి దహనపరచి యీబూడిదఁదెమ్మనిగాజుచెప్పినాడుగదా? ఆకనునిబూడిద కల్లులోగలిపి శుక్రాచార్యునిచేతనే ద్రాగించునని శర్మిష్ఠ చెప్పినది. ఇదిచాలమంచియలోచన. కనుడవ్వకుగూడ బ్రదతెనా-ఆచార్యుని కడుపులో బ్రదుకుతాఁడు- కనుడు బ్రదికితే-ఆచార్యులంతరింపవలెను. ఆచార్యుఁడున్నచో కనుడు కడతేరవలెను. తన చావుతాను కోరుకొనఁడుగనుక శుక్రాడింక కనుని బ్రదికింపడు. మాటాడకుండగ నోరుమానుకొని పడియుండితిరును. ఒకవేళకుమార్తె సాఖ్యమునకై తాను చచ్చిననునరియే యని యనుకొని కనుని బ్రదికించుననుకొందము. అప్పుడు [ఆలోచించి] అప్పుడింకేమియున్నది. గురుఁడు గుడ్డెక్కినట్లేగదా? అప్పుడుమరల నాలుగవమారాక-కను జంపినచో వానినింకెవ్వరు బ్రదికించెదరు. అచ్చటితోనాకు చావురించిన కని వదలిపోవును. ఈపూటనే యీవ్యవహారమంతయు జరిగిపోవలయునట. ఆలస్య మన్ని విధములనునట్టమేగదా? పాపముదేవయాని తండ్రితేనివిడ్డమైపోవును గావలయును, అప్పుడాదిక్కులేని దేశయా

నిని నేను బెండ్లి చూడనచో నాకు దీరవలసిన ముద్దుమచ్చట లేమిదీర్చును? ఎనరిదగ్గఱులుగను- అమచ్చటలన్నియు మమ్మిగొట్ట కొని పోవునుగావలయును- పోనీయేమిచేయగలను. గుర్రుడు జింఠియన్నచో మొదటికే మోసమువచ్చును- కావున ఈక్రింద చచ్చిపోవుటయే నాకు బాల లాభము.

1 హం—ముకుందా! అలా చించుచుంటివేమి?

ముకుం—శుక్రచాత్యనకుఁగాబోయెడి యల్లుడను నేనేయీతనిని బంపుటకించుకాలాచించుచున్నాను.

2 హం—నీవుశుక్రిని కల్లుడవెనట్లే భావించుచుంటివే.

ముకుం—ఇంకెంతభాగ్యము? కచునిబూడిద రాజేంద్రునికుఁగానుకగా యీనాడిచ్చెదమనుకొమ్ము. నేటినభిలోనేరాజుగారదికల్లులోఁగలిపి కాపునిచేతఁ ద్రాగించెదరు. అంతలోమనకు జయముగదా? ఈకార్యమంతయు నేడుమొగియుననుకొమ్ము. తేవునావివాహము.

3 హం—నీపెండ్లిమాట దేవుడెఱుగును, అదిగో! అటుజూచుము. కచుడు వచ్చుచున్నాడు.

ముకుం—[చూచి] కచుఁడొక్కఁడే వచ్చుచున్నాడు. ఏమైతను నేను కాబోయిడిపెండ్లికొడుకునుగనుక నాచేతులు వనఁతిమయముగావలసినదేగానీ-రక్తమయముకాకూడదు. కావున నేను దటస్థముగానుండెదను. మీరాలనిపైబడి కిక్కురుమనకుండ సంహరింపుడు.

1 హం—కాదామరి. ఈమారుకచునికంటఁబడినచోరంభతో మాటాడుటకతి త్వారముగా స్వర్గమునకుఁ బోవలసివచ్చును. అందుచే నీవులేటస్థముగానే యుండవలయును.

ముకుం—నేను పిటికివాడనా? వానికిభయపడి దాగియుండుటకు? పెండ్లికొడుకునుగదా? నిష్కారణము మెలబడుటెందులకని సంకోచించుచున్నాను.

[ఇంతలోకచుడు ప్రవేశింపగనే హంతకులారనిమీదఁబడి ముక్కముక్కలకొందనఱి, వెంటనే దహనబరచి బూడిదనొక భరితెలో భద్రపరతురు.]

[తెరవొలును.]

త్వ తీ యరంగము.

• స్థలము:—రాజబాట •—

[ఒకజాంఘికుడు బ్ర)వేశించుచున్నాడు.]

జాంఘి—[దప్యవాయింది] అంతాయినండి. యుద్ధంలోగలిగిన చూశనలు కనిపిస్తున్నాయనియు, అందుకాకాల్లగారి దయయేకారణమనియు, తలపోచి-అందుకై గురువుగారిని గొప్పగాగౌరవిస్తారట, దర్బారులోనికంతారావలసిందోహోయి. [దప్యవాయింది యింకోక మారుజెప్పి వెడలిపోవును.]

త్వ తీ యరంగము.

తు రీ యరంగము.

• స్థలము:—దర్బారు •—

[వృషపర్వుడు మహాబలుడు శుక్ర)డు కొందఱు శిష్యులు, కొందఱు బాదులును ముకుందుడును సుచితావనములు పైనుండగాదెలులెచును.

శుక్ర)—[పుష్పమాలాంకృతుడై యుండును.]

వృష—కావుననోపభావదులారా ! నేటి మనయానందము నకుమేరలేదు. రణరంగంబుననుండి వచ్చినవార్త మీరెఱింగియేయ న్నాడు. అయినను మరలదెలుపుచున్నాడను “యుద్ధభూమినుండి దేవ తలాలు కోరికలదూరము వెనుకకునడచిరి. ఇంకనునల్ల వెనుక వెనుకగా

గృహంబులవఱకును, దరువాత సర్వాంబులవఱకును బరువై త్తితిరుదురు. కొలదివఱకులలో గయలక్ష్మీబూర్తిగా మనలను వరియించునని. సభావదులారా ! పాదజానపదులారా ! మనకింకేమిగావలయును.

దే! గీ! రణముఖులున శత్రు మ + ర్ధనముజేసి

తిరుగులేని జయంబు ను + స్థిరయశంబు

బాండగలిగిన భాగ్యమీ + పుణ్యమూర్తి

కరుణమనమందు నిలిచిన + కతనకాదె ?

అశ్వేణారా! ఇంకొక్కమనవి. ఇట్టివర్షలోకై కపూజ్యుని మందబుద్ధిని నేనుకొండొక కారణంబున సనరానిమాటలాడి— నిందించితిని. ఇట్టిహవోపురుషులు దూషణ, భూషణ, తిరస్కారంబులను బాటించును. ప్రతిఫలమపెక్కింపరు. తమవిధ్యుక్తధర్మమాలాసరించుటలోనేమరియుండరు. ఇమ్మహానుభావుడు నాయవివేకమునుజ్జమించి— నన్నును—నిమ్మును— గురుననుగ్రహించినందులకు మనమందరమును గూడ వీరికి గృతజ్ఞులమై యుండవలయును. ఇట్టిమహానుభావుని యేవిధముగా గౌరవింపవలయునో యెఱుంగరాకుండనున్నయది. చేయెత్తినమనస్కరించుటకంటె మనమేమిచేయగలము? [అని శ్రుష్టుములతో బాదములబూజించి బంగారు పల్లెరములో యాబాదములగడిగి యాయుదకమందఱకును న్యయముగానొనంగి యుండఱతోబాటు దానును శిరముపై జల్లుకొని] సభావదులారా! ఇంకనువెడలకుడు. [అని మద్యముతోనింపిన పాత్రలందరకునునొనంగి కచుని బూడిదగలిపిన రజితపాత్ర ఘ్రాత్రాన కొనంగెను]

శుక్రు—[కైకొని] సభ్యులారా! తెలిసియో, తెలియకయో, లేక నాయెడలగల జనువుచెంపుననో వ్యవపద్మదాడిన వాక్యములఁ బాటించవలసిన యగత్యములేదు. అది యొకదోషముగాదు. కావున నే నాధ్యుక్తధర్మమునేనునిర్వర్తించితిని. ఇంకముందుగూడ మీమీధర్మములు మీరేమఱక యాచరించుచున్నచో దత్ప్రతిఫలము నావలన మీరుబొందగలరు. [అని తాగివైచును.]

వృష—[అపవారింది] మహాబలా! ఇంకభయములేదుగదా?

తు రీ యా ౧ క ము.

మహా—[అవవారింది] ఇంకేమిథయము. గురుడు మన
మాయమాటలకుబ్బి మనకుజెక్కిను. ఇంకలోపము లేదు. కడుదీంక
బ్రదుకడు.

వృష—అచార్యోత్తమా! నభజాలింతమా?

శుక్ర—మంచిది.

వృష—[లేచి] సభ్యులారా! ఇంతటితో నభముగిసినది. గురు
నిపై గలభక్తిచేమిరియ్యెడకుజనుడెంచి నానంతోషములతోబాల్గొని
నందులకే నెంతయు నానందించుచున్నాను. ఇంకమీరు మీమీగృహం
బుల కరుగవచ్చును.

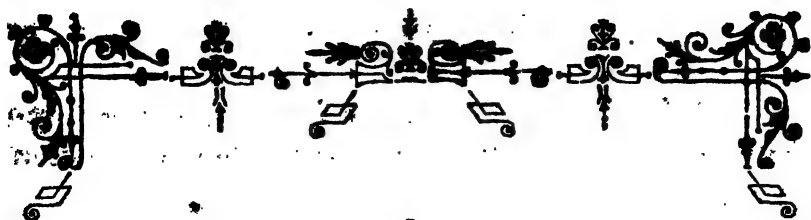
సభ్యులు—జయ జయ ధ్యానములతో నిష్క్రమింతురు.

తెరవ్రాలును.

ఇ ది తు రీ యా ౧ క ము.

శ్రీ

మృత సంజీవని

అను

కచ-దేవయాని.

పంచమారణ్యము]

[ప్రథమపాదము.

— శ్లోకము:— శుకా శ్రీ మము —

[దేవయానియు. శుకాచార్యుడును నుండగాదెఱచెను]

శుక—[నిర్వేదముతో] అమ్మా!

మ! కుటిలాత్ముండగు దానవాధముడు * గొంకా జంకులేకుండన
న్నటులత్యంత నగోరవంబుగను వా * దాహానమునైయు నే
నటురానంచునుఁ బల్కఁగాఁగలను? వా * డీమోసమునైయు నం
చెటులూపింపఁగ లాడనింకివుడు న * న్నే మన్న నేలాభమో.

దేవ—[పాదములచెంత మోకరించి కన్నీరుదుడిచిపొనుచు]
జనకా! జనకా! నీవిట్లనియూరకుంటివేని నీకపభ్యాతిరాదా? ఆయవ
భ్యాతి భరించుట దుర్భరముగాదా? ఆవేవగురుండా కడుని శాత్రవలో
కమునకుఁబంపుట విన్నునమ్ముకొనిగాదా? అట్టియెడ నీవారని శ్రీయం
బునుఁగోరుట నీకముఖ్యధర్మముగాదా? అపభ్యాతికోర్చుట కష్టమని
రెండుమారులిదిపఱకాతని బ్రదికించితినిగాదా? తండ్రి! ఆయపభ్యాతి
నేఁడుమాత్రమురాదా? నీకాతనిపై దయరాదా?.....జనకా!

సిగ్గువిడచి నేనా నవమూర్త్యాకారుని వరించితిని నీకుఁజెల్పితింటిని గాదా? నీకుమార్తెనీమమునీదిగాదా? నాకోర్కె నిరవేత్తుట నీకున్యాయముగాదా? నామొద్దుదీర్పరాదా? నాకోర్కె జెల్లింపరాదా? అపుడేమవతంసమునిఁబ్రదికింపరాదా? నామొరాలిఁపునుంటినిగాదా? నీవదరాజవములంటి వేడుచుంటినిగాదా? అనుగ్రహింపు మనుగ్రహింపుము.....జనకా! నేను న్యాయవిరోధముగ నడువలేదే—కాని వానిని వరించలేదే—లేనిస్వాతంత్ర్య మూనలేదే—ముతుమిలియైన మూఁడువర్షములవఱకామె జననీజనకులు వివాహముగానింపకుండ నున్నప్పుడు నాల్గవ వత్సరమున నాబాలికన్వయముగా తనకన్యమైనవానిని వరింపవచ్చునని ఋగ్వేదమొద్దొప్పించుచున్నదే—నావలననీకపఖ్యాతి గలుగుగునటులొనరింపలేదే—నిన్నుఁదలకుమించిన కోర్కెగోరలేదే—నీవలనఁగాఁపనియొనరించుమని నిన్ను గోరుటలేదే—తండ్రి! నీవేనన్ననుగ్రహింపకున్న నాకీకదిక్కులేజే—అనుగ్రహించి నాముదుజెల్లింపుము.

శుక్ర—[తనతో] లోకమునందాచంద్రాకారార్కము లేనిపోనియ పఖ్యాతినంపాదించుకొనుటకంటె—శుక్రాచార్యనికుమార్తెయినివీలుబెట్టి పలుపుచే జూపించుకొనుటకంటె—పితృవంశమున కపఖ్యాతిగడియించి పెట్టుటకంటె—క్రియకు శాస్త్రోపహతురాలై యాదన్మకాలనుటనుటంబడుటకంటె—స్త్రీలోకమునకెల్ల సిగ్గునగూర్చుటకంటె—నాకపరిమిత దుఃఖమొనగూర్చుటకంటె—నీమెకీవలపునండుఁగలుగు ఫలితమింకేమియుఁగానరాదు. నేనేమిచేయుఁగలను? వలదని మరలబోధింతునా? అశచుఁడా నీకుపోదరతుల్యుఁడని మరల బ్రోబోధింతునా? లేదు—నేనట్లుబోధించినను లాభములేదు. కానున్న దెట్లునుగాకమానదు. అయిన నేనిట్లుతొడగాక అదివిని యున్నదేమనునో జూచెడిఁగాక.

[ప్రకాశముగా] అమ్మా!

చ! మనమున నేమిగాఁదలంచి * మానుగ నన్వరిమాలమింటి నోగనుఁగొనఁజాల నాకనుని * గ్రీష్మజనన సకపుఁజేయి నాక్షణమున నాదగర్భము బె * కల్పక మెల్లదీవచ్చుగాని నాతనువుదొఱంగఁగా వలయు * దల్లి! విచారఁజేసి గోరలే

అమ్మా! నేనుమాటలేల? ఇటు వినుము.

అ! నా కడుచు బ్రదికెనేని * గడలేరు నీరండి)

జనకుడుండఁ బ్రదుక * జాలఁడతఁడు

యిరువురందు నిష్ఠఁ * డె వ్యాయ వలయునో

కోరునుమ్ము నీదు * కోర్కె దీర్తు.

దేవ—[తనలో] అక్కటా! నందిగ్రాసనవచ్చినదే. ఏరినిగోరిన నెట్టియెనైనవచ్చునో యెటుగరాకుండనున్నయది.[ప్రకాశముగా] జనకా! నన్నిట్టి పిషముపరీక్షల తాలుజేసిన నేనేమందుని? మీయిరువురును నాకుఁగావలయును ఇందెవ్వరు గడతేరినను నేనుజీవించుటకల్ల. ఇది నానిశ్చితాభిప్రాయము. పిమ్మట నీచిత్తము.

శుక్ర—[తనలో] అనుకోన్నట్లయైనది. దై వనిర్ణయమునకేవ లేమిచేయుదురు. [ప్రకాశముగా] అమ్మా! నీకోర్కెకేనంతయు నంత సింఁదిని. నేనొక్క చక్కని యువాయువూరసితిని. అద్దానివలన మాయిరువురకునుఁగూడ ప్రాణాపాయమురాదు. కాని నీవిచ్ఛినుండరాదు. లోనికిఁబోము. అక్కడని పజ్జలనిగానొనరించి నీకంటఁబెట్టెదను.

దేవ—[అప్రయముగా నాలింగన మొనర్చుకొని] తండ్రీ! నీవివయమై యయమేమియులేదుగదా?

శుక్ర—లేదు. లేదు. నీవుబాము.

దేవ—[నంతోపముతో నిష్క్రమించును.]

శుక్ర—[కోపముతో] ఓహోరాక్షసకులార్జవ బడబాసల! వృషవశ్యా!! నీవంత కృత్రిమవ్యభాషణవైచిత్రీవేమిరా? ఇట్టివాఁడ నగుదువని కలనైన నెఱుంగనై తినిరా? నావాక్యంబులక ధృబ్బులవనియు, శాస్త్రవ్యంబునకు వ్యతిరేకముగా నడువవనియు దలంచియప్పొంగితినిరా మూఢా! నీవీయ కార్యకరణ మాచరింపకున్నచో గరునకు నేను నంజననీమంత్ర మిడుదునో యిడనో తెవ్వజులనుగాని-ఇవ్వజులనికీ నంజననీమంత్ర మియకదప్పనివరియట్లొనరించి నీకంతమునకీవు న్యతముగా నుజ్జితాశాసితమి. రణమింకను బూర్ణముగాముగియకమున్నెయిట్టిదార న్యమునకునక్రమిం దితివే. రణమింబూర్తియైనచో నీదార్జన్యమిట్లు బరి

కనించునో యూహించునో కవకాశములేదే ?

తే॥ గీ॥ కల్లబొల్లి మాటలచేతఁ • గరము బొగడి

యుత్సవముఁజేసి మిగుల న • న్నుబ్బిఁజేసి

కచుని దహించి, బూడిద • కల్లునందుఁ

గలిపి త్రాగించితిని దాని • ఫలితమిదిగో.

[అని కమండలోదకము గ్రహించుచున్నాఁడు]

ముకుం—[ప్ర]నేశించి యొకమూలఁదాగి గురుడెందులో కోవ

ముగానున్నట్లు కనబడుచున్నాఁడు. సంగతియంతయు చెలిసికొనెనా
యేమి చెప్పుమా ?

శుక్ర—[కో]ధముతో] ఓరీరాజాధమా !

కం॥ మృతసంజవని సుర సం

తతికిడుచుననడి భయమున • దగు మోసంబీ

గతిఁజేసితిఁ గావున, దు

ర్మతి ఫలమిద కుండుఁగాక • మంత్రము నీకుఁ.

ఇంకమీదనీ మృతసంజవనీ మంత్రరాజ మొక్కనీకేఁగక నీరా
క్షసకోటి యాపదలడఁచుటకుఁగూడ సువకేంపకుండ నుండుఁగాక. [అని
జలమునువిడచి] వృషవర్వా ! ఇంక నీయవస్థజూచికొమ్ము.

ముకుం—అఁ అఁ శిషింపఁడమే? ఎంతవనిబరిగినది. కానిమ్ము

శుభ్రంబు బ్రీదికినప్పటి ముచ్చటగదా?

శుక్ర—వృషవర్వుని దురుద్దేశమునకుఁదోడి మద్యమొకటి సం
పాప్తింపినది. నిక్కమునకిదియవి నీతిమంతులకును దురాశాపాదయొ
లకును దుర్మాధ్యులకును రాక్షసులకును రాక్షసకృత్యము లొనర్పించు
వారలకును దగునుగాని మానాభిమానములు గల్గినవారికి దురాచా
రముడగదు. ఇంకమీదనీసురాపానమొనర్పు వారధోగతిపాలై నవయు
దురుగాక. [అని జలముగైకొని]

తే॥ గీ॥ నేటి ముదలుగ సురఁ గోలు • వీచమతులు

వసుధపై చల సర్వపా • పములబొంది

నరకమునఁగూలి చరతుఁడు * నవయువకుఁడు.

లానబెట్టితి నింకన * ప్లుగును గాక.

[చలమును విడిచును]

మొకుం—నీయిష్టము లక్షకాపములు బెట్టుకొమ్మి, మాకే యియు భయములేదు.

శుక్రు—[వనిత్రోదకమును మీదఁజల్లుకొని] ఇక కనునుద్ధరింప వలయును. [అని మంత్రోఽఠన మొనడుచును]

మొకుం—ఇప్పుడొక యుక్తిబన్నవలయును. ఏదీవన్నివచో బాగుండును. [అలోచించును.]

శుక్రు—[చలమువిడచి] కచా! ఇక జీవింపుము.

కచ—[శుక్రుని గర్భములోనుండి] మహానుభావా! మీయాశీ ర్వచనంపు బెంపున మీగర్భములో మరల పడివుండవైతిని. దయయుంచినన్నఁడై! వేగరప్పించు తిథంబాలోచింపుడు.

శుక్రు—కుమారా! ఇప్పుడు నీకునేను మృతపంజీవనీ మహా మంత్రమువదేశించుచున్నాడను. ముమ్మారుజంపించినంతటనేపంపూర్ణ ఫలము నీకొదవునట్లు వరంబిచ్చితిని. మంత్రోఽఠనమైన తరువాత నీవునా గర్భమునుఁజల్లుకొని పైకివచ్చి క్షణములమీద నీనేర్చిన మృతపంజీవనీ మహామంత్రమాహాత్ర్యముచేసెన్ను బ్రదికింపుము. ఇదిగో మంత్ర మొనంగుచున్నాను గైకొనుము. [అని నిమిషాలనేకుండై యుండును]

మొకుం—[వంతోషముతో] సెబాన్ నమయమున కనుకు న్నట్లుగా జక్కని యాలోచనదట్టినది. గురునికడవుఁ బెట్టుకొని కచఁడురాగానే గురునిబ్రదికింపకపూర్వము నీవువచ్చిపోయితివని దేవ యాని బలవంతముగాఁ దన పాణములను దీసికొనుచున్నది. వేగవచ్చి రక్షింపుము. రక్షింపమని యామె చెలికత్తెబలికినట్లు బలిసచో మరలవచ్చి గురుని బ్రదికింపవచ్చునని దలంచి బలవన్మతము బాలు గాకుండ దనవీర్యములాలిని గాతాడుకొనుటకై బరుగిడికమానఁడు. నె టనే యాద్యువవనమున కరుగుచున్న కచ నీ మార్గమధ్యమున జంపిన

చో శని వదలిపోవును గురుడికి బ్రతుకడుగదా! గురుడే లేనప్పుడు కడుదెట్లు బ్రదుకుమి? అప్పుడు దేవయాని నాసామ్యేయగును. ఇంత కాలమునకు వాణిక్కో ఫలోన్ముఖమునకువచ్చినది.

శుక్ర—కుమారా! ముత్యివతనమైనదా?

కమ—[గర్భములోనుండియే] అయినది.

శుక్ర—అటులయిన నేను చెప్పినట్లుగా బైకివచ్చి మరల నన్ను బ్రదికింపుము. [అనిపరుండి అడ్డకాలువగవ్వకొనును.]

[కమడు గర్భమునుండి బైకివచ్చును. పుష్పవృష్టి గురియును.]

మునుం—[చాటుననుండి] అయ్యో! అయ్యో! కమడుగతిం చెనని దేవయాని బలవంతముగా దనబ్రాణములను విడచుచున్నది. రక్షించువారెవ్వరునులేరా? రారా! ఆమెదావవలసినదేనా? అయ్యో! అయ్యో! [అని పరుగిడును.]

కమ—[విని]ఆమె కకాలమరణము లేకుండనుండుగాక. [అని పవిత్రోదకము మీదఁజెల్లుకొని యొకచోఁగూర్చుండి మంత్రమును బఠించి జలమును విడచుచున్నాడు. శుక్రకులేచును. దేవమండభులు మోగెను.]

కమ—గురువకా! తనయనుగ్రహవశంబున జునర్జీవుడనైతిని. నాకానంతోషము లేకుండనున్నది. నాసోదరిదేవయాని నాదుర్మగణ వార్తవిని తామకూడ మరణింపనున్నదట. పోయిమామెను వారింది దోడ్కొనివచ్చెద. సెలవొనంగుడు.

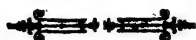
శుక్ర—నుంచిది.

[తెలివొలును.]

[ప్రథమరంగము.

ద్వితీయః పఠ్యము.

[దేవయానియు, కచుడును నిలువంబడియుండఁగాఁ దెలులేచును.]

దేవ—[నిశ్చేదముతో] మనోహరా! నీవిట్లనుటభావ్యమా? నాహృదయము నీనిరాకాశతోర వాక్యజాలములచే వ్యాకులపడిపోవుచున్నదే?—నాకునీపై నఁగల మోహముద్దామమైనదే?—నరళమైనదే?—నిబిడికృతమైనదే—అగాధమైనదే—నిశ్చలమైనదే—పరిపూర్ణమైనదే—అట్టి ప్రేమిమోహిని మూర్ఖులును-నీప్రేమాకాక్షిణియును-నీ మనోహర, రూప, సౌందర్య వాగ్విభవంబులకలరి నిన్నేదైవముగా-భర్తగాభావించుకొని నీతోడిచే లోకమనుకొని-నీతోడనే ముఖంపవలయునని యుబలాటబకుచున్నదగు నీదేవయాని-తనయాత్మరీలఁ దవఁబాదానై-తనస్వహస్తములతోనిదివఱకే నీకర్పణఁజేసికొన్నదే-అందుచేతనీదేవయాని నీస్వాధ్యక్షమైపోయినదే-మీసత్తును మీరుఁబఁగిసొంపుఁడని వేడుకొనుచున్నదిగాని మిమ్మెట్టి యకార్యకరణమునకును బ్రేరేపించుటలేదే? ఇంద్రాగ్రాసమియులేదే-ధర్మవిరుద్ధమేమిన్నది? నీవామభాగభూషణముగుటకువ్యభూరుచున్న వామనోరథమిట్లు భగ్నంబుగావించుట నీకు భావ్యమా? ఓకరుణామయా!

నీ మర్మమా? లేక నా కర్మమా? అటుగాక

ధర్మమా? యిటుబల్కు + ధన్యచరిత!

భారమా? లేక నా సేరమా? యిదిదురా

చారమా? యిటుసేయ + నరనవరుడ!

కోపమా? లేక నా లోపమా? యిటుగాక

పాపమా? నవఁగూడ + భవ్యచరిత!

వేసమా? లేక నా దోసమా? యిదిపరి

హాసమా? యిటులాడ + హాసుకాడ!

ప్రాణముల నైదుఁగూడ నీ పైన నిలిపి

నిన్నేదైవంబుగా మది + కన్ను కొనుచు

నుభవదేడి కాలమున కెదుఁ గూచుచున్న
తోయజాక్షిని దాఖ్యాభిఁ దోయదగని ?

కచు—[చెవులుచూచుకొని కొంచెము వెనుకకుఁదగ్గి] భారీ-
హరీ ! పాపముశమించుగాక. పాపముశమించుగాక- సోదరీ ! విడువీ
మణివగు నీవిట్లాడఁదగువా? అన్యవస్తువులిచ్చి రక్షించినవాడును,
విద్యాదాన మొనర్చినవాడును, అగ్రజును, పిల్లనిచ్చినవాడునుఁడండ్రీ
తోపమానమని యార్యులుబట్టుదుర గదా? ఏతత్కారణమున నీతివ
కుండును నాకుజనకుఁడేగదా? అట్టియెవసేపువాకు సోదరివిగావా?
సోదరీపమానురాలవగు నీవిట్టి తుచ్ఛంబగు కోర్కెనన్నుఁగోరుట
భావ్యమా? ఇంతమాత్రముహింపవా? నీవువాకనేకోపకారము
లొనర్చినమాటవా నైవమే. అందులకు నేనాజన్మకాలమును నీకుఁగృ
తజ్ఞుఁడనై యుండెద. అంతియేగాని నీకోర్కెమాత్రము జెల్లించుటకవ
కాశములేదు. అట్టికోర్కెనీవు గోరరానిది. నేను వినరానిది. ప్రాజ్ఞ
లుమెచ్చరానిది. కావున నివృత్తికై న నీబుద్ధిచురలించుకొని, నాయం
దుదయించి-నన్ను సీసోదరునిగాభావించి-నాపోక కనుమరింపుము.
నన్ననుగ్రహింపుము.

దేవ—[అద్యేగముతో] ఓపుకమావశంసమా! మరలమొద
టికివచ్చితివా? నన్నుఁగతిపాలొనరింపఁదలఁచితివా? నీవేనాయెడవరా
న్ముఖతవహించిన-నీవేనన్నుఁబరిగ్రహింపకన్న-నీవేనన్ను దోసిరా
జనిన-నాకిఁకేది దిక్కు. ఓమోహనాకారా! నీచెప్పినయర్థము నాతల
కెక్కదు. అదియునుఁగాక పినతండ్రీభార్య-పినతల్లిగానటుల, మేరత్త
భర్త-మేనమామగానటుల నీజెప్పినవారునుఁ దండితోపమానులు
గాని తంతులుగారు. అట్లేయెయ్యెనేని యెవనిభార్య వాని? సోదరికాక
మానదు. తండి? నెట్లుగౌరవించుమో, తండి? నెట్లుబూజించుమో, తం
డ్రీయాజ్ఞ నెట్లుపాలించుమో, నీబేర్కొనిన వానిఁగూడ నెట్లుబూజించి
గౌరవించి, వారియాజ్ఞ పాలింపవలయునని పెద్దలయభిమతముగాని-నీచెప్పి
నట్లుభావింపుమని పెద్దలయభిమతముగాదు. అదిప్రేమచవిరుద్ధమైన
దలంపు. కొందఱు మహానుభావులు కన్యాదానముతోబాటుదియో

యొక విద్యాదానముగూడ నొనర్చుచుండెడివాఁడు. ఇందు దోషము లేదు. ఇట్టికృతలు బెట్టకొనకనన్ననుగ్రహించి రక్షింతుము. అని సమీపించును.

కచ—[తెనుకకదగ్గ] సోదరి! వలదు. నాసమీపమునకురాకుండు. నీయర్థములేని వాక్యములకు సమాధాన మీయవలసిన పని లేదు. నేనిదివిద్యార్థిగా బ్రవేశించిననాఁడు నీతండ్రినీకు నన్నుజూపిండు! పోదరుడట్లగా నెఱుఁగఁ + జూచుకొనఁడు మీనినందు నీ కాదరచి త్రతన్ దెలుప + నప్పుడు నమ్మతిఁజూపి, నేడయో గాదని తండ్రియాజ్ఞ సతిఁ + నా ననుగ్రహింపఁడంచు వేడుటో సోదరిన్యాయమా? తలఁచి + చూడుము మీదుము తుచ్చకోరికఁ. మరియు నోసోదరి!

తే. గీ. తండ్రియాజ్ఞను మారిన + తప్పుకొఱకు
ధవునిగా పోదరునిగోరు + తప్పుకొఱకు
సరకకూపంబు నన్నది + సవయవలయుఁ

గాన యీ తుచ్చకోరికను + మాను ముఖ్య!

దేవ—[విచారముతో] వలతేదా! నేనుయుమదండనమునకై నను నమ్మతింతునగాని మనస్రధార్తింబడిమృగ్గజాలను. దయయుంచి నన్నేలుకొమ్ము. నేనుకొరరాని కోరికనుగోరి నిన్ను బాధించుటలేదు. తే. గీ. నీవు బ్రహ్మచారివి, మరి + నేనుగూడ

కన్నీయనుఁగాన మన సమా + గమయుఁజెల్లు
లేనిపోనట్టి సంశయ + మూనబోక

నమ్మి నన్నేలుకొమ్ము శీ + భుక్తు రమ్ము
జితమనస్రధాకారా! నాపలసినాటిదిగాదు. చూడుము.

నీ అలనాఁడు నీరాక + తిలకించి సంతన

తగునాకు నితఁడని + తలఁచికొంటి

నిను శిష్యునిగ నాడు + జనకుండు గైకొన

ధన్యాత్మనని ముదిన్ + దలఁచి కొంటి

మా, యాశ్రమంబున • మా తండ్రి నిన్నుంప
 ఫలియించె వ్రతమని • తలచి కొంటి
 నెటులైన నీచెట్ట • బటుతరంబుగఁబట్టి
 చెలుల మెప్పునుఁగాంచ • దలచి కొంటి
 మారెనుకుమార । నుండరా • కారా ధీ!
 నిన్నుఁ జేబట్టి ముఖించ • నున్ననాడు
 యాశలకు నెల్ల భరత వా • క్షంబుఁజెప్ప
 భావ్యమానొక్కొ సద్గుణ • భరణనీకు!

[మిక్కిలి సామీప్యమునఁజేరి బ్రతిమాలించు] ఓవురమేగి
 గణ్య! నిన్న కార్యకరణమాచరింపుమని నియోగించుట లేదు. నీయందే
 పంచస్థానములును నిల్చికొనియున్న నేను నిన్ను శిష్యునిగాఁగైకొను
 టుత్తమమా? కాదా? యని సంశయించుచున్న మజ్జనకునకున కన్యా
 పదేశముగాఁగైకొనకతప్పదని నహేతుకముగా నిరూపించిన నేను-
 మద్యహాసము వివర్జించుమని నీవుబోధించినప్పుడు తానహముతో దాని
 కంగీకరించిన నేను-కూరరాక్షసులెల్ల నిన్నుఁ బట్టిపధించినప్పుడు-మహా-
 ప్రళయము సంభవించినట్లు విచారించి-నాజనకుని పదరాజీవములంటి
 వేడి-నిన్ను సజ్జనునిగా నొనరించుకొని-బ్రత్యక్షుడ భీతురాలైన న
 నేను-నిన్నింతవఱకును గంటికితెప్పవోలె గాఁవాడుకొనుచు వచ్చిన నేను
 నిన్ను రాక్షసులు మ్రొందించినప్పుడు ప్రపంచమే మునిగిపోయినట్లు
 ద్విసనేను-నిన్న కార్యకరణమానకై నియోగింతువా? రమ్ము. నన్నానం
 దహ్వానోల్లాడింపుము. [మరియు పరీక్షించి] మోహనాంగ! ఇది
 దూష్యముకాదని మజ్జనకునిచేతనే యుప్పించెను మృతపంజవనీ
 మహామంత్రముతోఁబాటి నారీమణినిఁగూడఁగైకొనుమని నాతండ్రి
 గాఁచెనుఁగోరి నీసంగన్యాదానము చేయునట్లైర్పాటు గావించెదను.
 వారసుమిడించినచో దూష్యముగాదుగదా? నీకేలసంశయము. అప్పు
 డై న ననుమతించెదవా?

కను—దేవయానీ! నీవునిష్కల్మష హృదయురాలవని నేనిం
 తవఱకును భావించితిని: నీజనకుడు తొలుదొలసిపోవటనిఁగాఁజూచు

కొమ్మని నాయెకట నీకాజ్ఞాపించి, యిప్పుడునిన్ను ద్వాహమాడుమని యాగఁడేనాకు నయోగించునా? ఎంతవిరుద్ధముగునంగరిసీతిండి పెద్దసీతి కాత్మకర్తయని లోకములుగ్గడించుచున్నవే. అట్టిసీతికాత్మకర్తయీ సీతినెట్లు నమర్చింప గలవని ధైర్యముతో నాకాజ్ఞాపించును. ఒకవేళ పుత్రికాప్రేమముండునీ సీతికాత్మయునకు నీళ్లవిడచి నాకాజ్ఞాపించు నచుకొమ్మిట. అంతమాత్రేమునకు నే ననుమరింపను.

ధృవకోకిల:-గురుఁడుచన్మృతిఁజూపి నిన్నిడఁ * గోరియుండునుఁగాక నా గురుని నమృతిలేదుఁగావునఁ * గోమతాంగి పరింపఁగాఁ గరిము నమ్మఁజూపఁజాలకు * గాననాయెడ మోహమున్ వరనకోచరి వీడుకొంటయె * భావ్యమంచెదనెంచుమా?

దేవ—[విచారముతో] మారజిరూపను దరాకారా! ఇది న్యాయమా? ఇటునున్న నీకు నీగురుని దర్శనభాగ్యమెట్లాదవినది? అతఁడు నీకెట్లాజ్ఞాపించఁగల్గె? ఇప్పటికీవిధముగాఁ దప్పించుకొన నెంచు చుంటివిగాని మరియొండుగాదు అదినఁగిడు. [బ్రీమిమాలచు]

ధృవకోకిల:-వలువిధంబుల నేఁడుచుఁటిని * భావ్యమాయఁబుఁబల్కుఁగాఁ జెనువుఁజా దయఁజూపినన్నిఁకఁ * జిక్కులేమియుఁబెట్టక * "వలదిసాఁదచునిన్న"టంచును * బల్కినాదగు ప్రాణములే నిలువవే! దయఁజూపవే! కరు * శింపవే! మదినెంచవే!

మోహనాకారా! రమ్ము. నన్నేలుకొమ్మ [అనిచేయిబట్టు కొనఁగోవును.]

కచ—[కోపముతో] సోదరీ! దూరముగానుండిమాటాడుము. ఏమాప్యాతంత్ర్యము? నన్నంటరాకుము. నన్నిట్లుబలవంత పెట్టకుము [విచారముతో]. సోదరీ! నిక్కముగు సోదరీభావముతో నిన్నేమియుఁ గరినోర్తులాడఁజాలకున్నాఁడను. నీకుచ్చకోర్కెనువిని నహింపఁజాల కున్నాను. తిన్నయింటివాసములు లెక్కించెనను నచభ్రాతృ యీసీసో భకునకురాకుండఁగాపాడుము.

దేవ—ఓసుందరాకారా! నీకేమియుప్యాదమా?

ఉ॥ చెల్లనివానిచెట్టు కొని • చెల్లనిచెట్టలకుండు నీవు న
 న్నల్లనవిల్పుచుండి యిటు • లారడిచెట్టగఁ జూతువేలనో
 వల్లభ! యావిధంబుగను • బుక్క నీదగు ప్రేమపూర్ణమా
 చల్లనిఁ జూపుఁజూచి గుణ • సాగర! నన్వరియింపుమా మిక్క.

కచు— దేవయానీ! నీగుణము మర్యాద పతికి మించుచున్నది.
 నేను నీతుళ్ళకోరిక వినఁజాలకున్నాను. నీయాజ్ఞతో నాకింక గర్వము
 లేదు. నేనుపోయివచ్చెదను. [అనినకువఁజోవ దేవయానియుద్దుకొనును.]

దేవ—ప్రాణప్రియా! ఎటుకుఁబోయెదవు?

కచు— నేను ప్రాణప్రియఁడనుగాను.

దేవ—కాననిన మానునా? ఎటుకుఁబోయెదవు?

కచు— నాన్వస్థలంబునకు.

దేవ—నీవాక్కరుడవే.

కచు— అగును.

దేవ— నేనుపోనీయను.

కచు— ఆపెదవా?

దేవ— నన్ను బరిగ్రహింపవా?

కచు— అకోర్కవిడుపుము. నిన్ను బ్రతిమాలుకొందును.

దేవ— బ్రతిమాలుకొందును. నీవును బోవవలయు.

కచు— నాకు నీయంగీకారముతో బనిలేదు.

దేవ— అటులయిన నీయంగీకారముతో నాకును బనిలేదు.

[అని చెయివట్టఁజోవఁగా కచుఁడు గెంటివేసి]

కచు— ఏమామాధ్యమము. దూరముగానిర్నిమాటలాడుము.

ప్రీతిగాఁగఁబగు నిగ్గువివర్జించితివేమి? ఇంతరాగవైతివేమి? నీజ్ఞానము
 తయు నంతరించినదా? ముహూర్తముటికినిఁ జెప్పకుంటిని. నేను నిన్ను
 బరిగ్రహింపను. నీవుకోరినను లాభములేదు.

దేవ— నేను కోరకమానను.

కచు— నీవు కోరిననులాభములేదు.

దేవ— ఎందుచేత?

కను—నాగురువుకివగు నీవు నాబోవోవి.

దేవ—అట్లునుట నీకు భావ్యముగాదు.

కను—బావివయలెన్నకుండుట నీకుచితముగాదు.

దేవ—అట్లునుట నినుఁ జోలునుండరాకాదునకుచితముకాదు.

కను—[మూరాచక పోఁజూపును]

దేవ—[తనలో] మాటలతో నీకడు లొంగునట్లు లేదు. కొంచెము బెదరించి చూచెదగాక. (వ)కాశముగా) నాకోర్కె దీర్చుకున్న నీకుజయము కాదునుమా?

కను—ఏమి? జయముకాదా? ఎందుచేరి?

దేవ—నీవే యూహించుకొనుము.

కను—నాకర్థమగుటలేదు.

దేవ—బ్రతికరాదినకొలదియు చిట్టచిగియుచుంటివి. నన్నొల్లనిచో కావము లేవదు,

కను—ఏమి కావమా?

దేవ—అగును.

కను—బెదరించుచుంటివా? అందులకభయపడి నీయీతుచ్చకొరికకనుమరించును.

దేవ—అంగీకరింపవా? అదృష్టవిహీనా?

కను—నాకీమదృష్టము నలదు.

దేవ—[నవ్విసింది] మనోహరా! నిన్నుకపించుటకు నోరు రాదు. సృష్టికర్తయంతటివాఁడే తనకుమార్తెయగు వరసప్తిని వరించి నివాహమాడెను. అయ్యదిదూష్యముకాలేదు. వరిగదా పెద్ద అంగీకరిందిరి. అట్లేయిదియును దూష్యముగాదు. నన్నేలుకొమ్ము.

కను—వరమేళ్ళరుని యుదహరణముగాఁ గైకొనకుము. నాకడనంతక కలేదు.

దేవ—తప్పించుకొనుటకు వీలులేని సమాధానమునంగినచో నన్ను బరిగ్రహించువా?

కను—[లేరిబాటిచూచును]

దేవ—అట్లుచూచెదవేమి? నీజననీవృత్తాంతమును దలంచి
కొమ్ము. నన్ను బుగ్గిపొవుము. [అని వట్టుకొనఁజొవును.]

కచ—[కోపముతోగెంటివైచి] నీమరాలా! [అని పెదము
గముబెట్టుకొనును.

దేవ—[ఆపుకొనికోపముతో] ఓయభాగ్యశిరోమణి! నావలన
నుపకారమునుబొందియు నన్ననాదరణజేయుచుంటివా? ముమ్మాటికిని
నాకోర్కె కనుమరింపవా?

కచ—అనుమరింపను.

దేవ—ఓపురుషరూప పితృచమా! నిన్నుఁగఱింది నిష్కార
ముగా నల్లనిపాలైపోతిని. కానిమ్ము. నాయా—కా—ల—ర—
ను—నీ—కొనగోటితో—నాథా! నిన్నుకపించుటకు నోరా
డదు. నన్నుదయజూపము.

కచ—సోదరీ! ఈపురుషరూప పితృచమును బాధింపకుము.

దేవ—కోపముజూపించినచో లొంగుటాటునకు వచ్చెదనే
మోయనియట్లుంటిని. ముద్దులొలుగు నీవదనమండలముఁజూచిన మద
నతాపముదయించునుగాని కోపముదయించునా? రమ్ము. ~~నన్ను~~
కొమ్ము. [కొంగిరింపఁజొవును.]

కచ—[తప్పించుకొని] సోదరీ! నన్నంటకు.

దేవ—నేను నీకీయబోయెడి శాపముమిగుల ఘోరమైనది
జమా? మించిన తరువార దిరించిన లాభములేదు. నాశాపము
దేవేంద్రాదులైనను దీర్చలేదు. ఆలోచించుకొమ్ము.

కచ—నేనాలోచింపనగత్యములేదు. నేనునిన్నొల్లను.

దేవ—అట్లయిన శాపదగ్ధుడవగుము. నాయాశాలకను ద్రెం
చితినిగాన నీవేయాశాలితో నిక్కడకువచ్చితిని?.....వద్దు
మమా? చెడిపోయెదవు.

కచ—నిన్నంటినచో చెడిపోదునుగాని నీశాపముచే నేనెన్న
దును చెడిపోను.

దేవ—అట్లులైన శాపమిమ్మందువా?

కచ—సీచేతనై నవని సేపుతేసికొమ్ము.

దేవ—అట్లయినదియే. నిన్ను శపించుటకంటె నిన్ను కాంగి
లింపుటయే నాకుచేరినై నవని. ~~[అని కాంగిలింపజేయును.]~~

కచ—[గంటివై చును.]

దేవ—~~[కొండవడిలేది]~~ దుర్మతి! నాకోర్కె దోసిపుచ్చితివి
గావున నీగోరినట్టి మృతనందేవనీ మంత్రము.....కచా!
ఇంకను మించిపోలేదు ఏమందువు.

కచ—నిన్ను నేను వివాహమాడను.

దేవ—[మండిపడిపోవుచు] నాకోర్కె దోసిపుచ్చితివి గావున
నీగోరినట్టి మృతనందేవనీ మంత్రము.....శాపమియినా?

కచ—కానిమ్ము.

దేవ—నీకు ఫలమియింతుకంటెగాక. ఇంకపోమ్ము.

కచ—అట్లేపోయెదను. సోదరీ! నన్ను కార్యకలామమునకుఁ బురి
కొల్పి విఫలమనోరధురాలవై శపించితివా? కానిమ్ము నాకీమంత్రము
బనిచేయకున్నమాన నాశిష్యగణమునకై ననుఁ బనిచేయుగాక. నన్ను
వ్యాయముగా శాపదగ్ధుండేసితివిగావున సేపు నీరీదోరంగితివి గావున
నీకంటె తక్కువజాతిపురుషుని బెండ్లియాడి యూరును జేసును లేకుండ
బోవుదువుగాక. [అని వెడలును.]

దేవ—కా! [అని మూర్ఛిల్లును.]

తేటపడును.

పంచమాంశము సర్వమును

14853